

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.

Ser. 313

Title *Dwarka Mahatmya*

Lot 1

313

	Dwaraka Mahatmya	Title
	(Skanda Purāṇa)	Author
		Editor
		Year, Vols.
		Publisher
313		Remarks

॥ॐ नमः श्रीहस्ताय॥ मार्कंडेय उवाच॥ द्वारकायाश्च माहात्म्यं रूद्रयुक्ता
 निबोध मे। कलौ निवसते यत्र क्लेशादरुक्मिणी पतिः॥१॥ कलौ ह
 स्तस्य माहात्म्यं ये शृण्वन्ति पतन्ति वा न तेषां विद्यते वा सो यमलोके
 गुणाष्टकं॥२॥ नित्यं हस्तकथायस्य प्राणदपि गरीयसी न तस्य
 दुर्लभं किं विदिदलोके परे नृप॥३॥ मन्वन्तरसदृशं चकार यां वा य
 त्फलं च वेत्ता तत्फलं द्वारकावासे वसतां पंच निर्दिनैः॥४॥ कलौ नि
 वसते यस्तु शृण्वो द्वारकां यदि यतीनां गतिमाप्नोति आदित्ये वं प्रजा
 पतिः॥५॥ द्वारकां गच्छ मानस्य प्रत्यहं नरकायकः॥ फलमाप्नोति म
 नुज कुसुमे च समं॥६॥ सोमग्रहरतिना पियत्फलं सोमनाय
 के दृष्टे तत्फलमाप्नोति द्वारवत्यां दिने दिने॥७॥ पुष्करे कार्त्तिके शुक्ल त्रयोदश्यां

न
॥१॥

फलं वर्षकोटिभिः॥ तत्फलं द्वारकावासे प्रत्यहं द्वाकायकः॥८॥ अत्र वं त्यां
 यत्फलं प्रोक्तं मन्वन्तरशतैर्नृपा तत्फलं द्वारकावासे दिने केन प्रजाप
 ते॥९॥ द्वारकायां दिने केन दृष्टे देव किं नंदने। फलं कोटिगुणं श्रेयं व्रत
 लहरातो द्रुवं॥१०॥ कलौ निवसतां नृप धन्यास्तेषां मनोरथाः॥ ह
 स्तस्य दर्शने नित्यं द्वारकागमने मतिः॥११॥ एकामपि द्वादशीं व्रत
 करोति नरोत्तमः॥ हस्तस्य संनिधौ नृप द्वारकायाः फलं शृणु॥१२॥
 धन्यास्ते हतपुण्यास्ते वेद्यास्ते लोकपावनाः॥ दृष्टे हस्तस्य मुखे ये सुपा
 पको द्यूतापहं॥१३॥ यत्फलं व्रतसंयुक्ते बीसरेः हस्तसंज्ञकैः॥ य
 द्दिनैर्दृष्टिश्च द्वारकायां तदेकया॥१४॥ क्षीरस्नाने प्रकुर्वन्ति ये नराः
 हस्तस्य दर्शने शताश्वमेधं पुण्यं बिंदुना बिंदुना स्मृतं॥१५॥ क्षीराद

रागुणंदध्मद्वैतचैवदशोत्तरं। घटादरागुणंदौद्रहौद्रादशगुणोत्तरं
 ॥१५॥ पुष्पोदकंचरत्नौघं वद्धते चदशोत्तरं। मंत्रोदकंचगंधोदंतौघे
 वनस्पतस्तमः ॥१६॥ इहुरससमुद्भूतंदशवाजिमरैवः समंततैव
 तीर्थनारंभुफलं यच्छ्रुतिचूनिपः ॥१७॥ स्नपनं हस्तदेहस्पृशः करो
 तिस्वराक्षितः। फलमाप्नोति मत्प्रोक्तं निःकामो मुक्तिनिःसह ॥१८॥
 हस्तस्नानाद्गुणत्रयवस्त्रेण परिमार्जति। तस्य लक्षार्जितस्यापि न
 वते पापमार्जितं ॥१९॥ स्नापयित्वा जगन्नाथं पुष्पमालावरोदणं। ऊ
 रुते प्रतिपुष्पं तु स्पर्शनिष्कायुतं फलं ॥२०॥ स्नानकाले तु हस्तस्पर्श
 गरुदहेतुयः। प्रविष्टे नाशिकागंधे पापं जन्मायुतं वृजेत् ॥२१॥
 स्नानकाले तु हस्तस्पर्शं रवादीनां तु वादने। ऊरुते ब्रह्मलोके तु वस

ते ब्रह्मवासरं ॥२२॥ स्नानकाले तु देवस्य परे नाम स हस्तकं। प्रत्य
 हं लभते पुण्यं कापिलंगोशतोद्भवं ॥२३॥ फलमेतन्महीपालगीता
 याः परिकीर्तितं। गजेंद्रमोक्षेण नैव स्तवराजेन कीर्तितं ॥२४॥ स्तवै
 रुषिहोते रत्नैः। पठितैश्च नराधिप। तोषमाप्नोति देवेशः सर्वान् कामा
 न्ययच्छ्रुतिः ॥२५॥ किंपुनर्वेदपाठं तु स्नानकाले करोति यः। तदा यद्
 वते पुण्यं न ज्ञाते नरनाकः ॥२६॥ मत्तचेष्टाप्रकुर्वाणो हस्तैर्जल्प
 ति श्रुत्या। मुक्तं तेन परंतप्ये। नियंत्रस्य निर्गमः ॥२७॥ स्नानकाले तु
 संजापे हस्तस्याग्नेः पुनर्नृत्तं। गीतं चैव पुनस्तत्र स्तवं च वेदनेन हि
 ॥२८॥ स्नानकाले तु हस्तस्पर्शं जयशब्दं करोति यः। करताडुनसंयुक्तं
 जीतनृत्यं प्रकुर्वते ॥२९॥ तोषानशायी न वति मातुरं केन रेभ्यः

एणवस्यतिहसस्पयः कलौमनुसंख्यया ॥३१॥ चंदनागुरुमिश्रेण
 कुंकुमेनसुगंधिना विलेपयति यः तस्य कर्पूरमृगनाभया ॥३२॥ क
 ल्येनुन्नवनेविष्टोर्वसतेपिठुतिः सदाप्रत्यकचंदनादीनां ३ इधुन
 नचान्यथा ॥३३॥ तानादेशसमुद्भूतैः सुवस्त्रसुकोमलैः धूपपिवा
 सुगंधैश्चपरिधमयतिमानवः ॥३४॥ मन्त्रैतराणिवसतेतेनुसंख्या
 दरेर्देहस्वरात्पादेवदेवेशं नृषाणैर्नृषयंतिये ॥३५॥ देमजैरत्नैः
 मुक्तैः मणिजैश्चसुरोन्नतैः तेषांफलेशतानंदनरुद्रोवासवादयः ॥
 ॥३६॥ जानेतिमुनयो नैववर्जियिवात्रुमाधवं येर्द्धयंतिजगन्तायंरु
 स्संकलिमलापदं ॥३७॥ केतकीचुलसीपत्रैः पुष्पैर्मलितिसंज्ञैः ॥
 तद्देशसंज्ञैश्चान्यैः कुसुमैर्नृरितिर्नृप ॥३८॥ एकैकनृपशाईलदी

॥३॥

नाश्रतसन्मितां ये कुर्वन्ति तराः पूजां स्वरात्पारुकिणीयते ॥३९॥ त्रि
 डेतिदेवतालोके मन्त्रैतरातानि च ॥ यः पुनः चुलसीपत्रैः कोमलैः सं
 जरीमुक्तैः ॥४०॥ पूजयेत्तस्मिन्प्रदयायसुखसुखदेवकीनंदनं यागति
 र्योगयुक्तानां यागतिर्यज्ञशालिनां ॥४१॥ यागतिर्दीनशालानां याग
 तिस्तार्थसिदिनां यागतिर्मन्त्रिचक्रानां द्वादशविधवर्जितां ॥४२॥ कु
 र्वतां जागरं विष्टोर्नृत्पतां गायतां फलं वैष्टवानां उन्नतानां यत्फलं
 देववेदिनां ॥४३॥ पठतां वैष्टवंशसुखं वैष्टवानां उयष्टतो चुलसी
 मालयास्तस्य पूजितैरुकिणीप्रियं ॥४४॥ फलमेतन्मदीपालयष्ट
 तेनात्रसंशयः यथा लक्ष्मीः प्रिया विष्टोः चुलसी चततो धिका ॥४५॥
 यत्रयत्र स्थितो विष्टुः चुलसीदलमालया ॥४६॥ पूजिते द्वारकापु

एषं समग्र यद्येते कलौ यो वयेत केतकीये त्रेः ससंकलिमलाय दं ॥
 ४७॥ यत्रे पत्रे श्वमेधस्य फले यद्येति नूनु ज यो वयेता लती पुष्पैः
 ससं त्रिनुवने श्वरं ॥ ४८॥ तेनां नास्ति संदेहो यत्फलं दुर्लभं देहः ॥ रु
 कु कालोद्भवैः पुष्पैः यो वयेत रू किं लोपति ॥ ४९॥ सकर्षी एतज्जं द
 ससं तुल्या न वं तिति ॥ सा ज्येन गुगुले नापि सुगंधेन जनाईते ॥ ५०॥
 पूजयिष्या नरो याति पदं नृपसदा शिवं यो ददाति मदीया ल ससं स्या
 त्रुदापकं पातकं तु मुसृज्य ज्योतिरूपं लभेत्पदं ॥ दारे ससं स्य यो
 नित्यं दीपमा लो करोति हि ॥ ५१॥ सप्त दीपा वती राजा दीपे दीपे फले
 लभेत् ॥ नैवेद्यानि मनोज्ञानि सस्याय विनिवेदयेत् ॥ ५२॥ कल्यां तं
 तत्पित्रूणां तु तृप्तिर्न वति शश्वती ॥ फलानियच्छेत्त यो वै सुदधानि त

॥ ४७ ॥

र श्वर ॥ ५३॥ कल्यां ते जायते तस्य सफलाः सुमते नारयाः ॥ तां बलं च सक
 रं स पूजं नर नायक ॥ ५४॥ स स्या ययद्येति यो वै पदं तस्य त्रिदेवतं
 स नीरं करकोषं तं कुं न स स्याग्रतो न्यसेत् ॥ ५५॥ कल्यां तं न जलाये
 तां कुर्वेति च पितामहा ॥ व्यजंते नाप्य वस्त्रेण सुनक्त्या मातरि श्वना ॥
 ५६॥ देवदेवस्य राजेन्द्र कुरुते श्वर्मा वारिणं ॥ तं कुलयमलोके तु रा
 मते नारको दधि ॥ ५७॥ वायुलोका न्मदीया ल न पुनर्विधेते गतिः
 ससं वेश्मनियः कुर्या सधूपं पुष्पमंडपं ॥ सपुष्प कविमानैस्तु का
 टिभिः क्रीडते दिवि ॥ लं चैव मरवाते न स स्यायस्तोषयेत्तरः ॥ ५८॥ त
 स्योत्तमां गंदे वेश्म च वतस्त्वसुरैव तवै ॥ यः कुर्यात्स ससं नुवनं कदली
 स्तं न शो निति ॥ ५९॥ नंदते वा सैर्युक्तं स्वागतं तस्य देवराट् ॥ स स्या

लये प्रकुरुते यता वै रूपशोभितं ॥६३॥ सुदर्शैः सूर्यलोके तु वसते ना
 त्र संशयः ॥ धूपचंदनमालां उकुरुते स ह्यसद्विनि ॥६४॥ देवकन्या
 सुतैर्लक्षैः सेव्ये ते सुरनायकैः ॥ धृजामारोपयेद्यस्तु प्रासादोपरिशक्ति
 तः ॥६५॥ तस्य ब्रह्मपदे वासः क्रीडते ब्रह्मण्यसद्विनि ॥ प्रागणीवर्णकोपे
 ते स्वस्ति कैश्च समन्वितं ॥६६॥ देवदेवस्य कुरुते क्रीडते तु सबनेत्र
 ये ॥ यो दद्यात्पुष्पप्रकरं मंडुपेरु किंणीयेतः ॥६७॥ देवो घानेषु सार्व
 णु क्रीडते यवदूधराः ॥ दद्याच्चंद्रातपत्रं यत्तत्तस्य परिनेरश्वर ॥६८॥
 प्रासादे स ह्यदेवस्य चित्रकर्म करोति यः ॥ वसते रुद्रलोके तु याव
 त्रिष्टुतिहारका ॥६९॥ वसते सोमलोके तु यात्रिष्टुतिहारका ॥ छत्रे व
 द्दुर्गिलाकं तु किं किंणीवस्त्रगुंभितं ॥७०॥ अमरेः सदितः सर्वैः क्रीड

॥५॥

ते पि नृत्तिः सद्विनि ॥ दद्यान्तरविरीवारो तु स ह्ययनरनायकः ॥७१॥ स ह्य
 तो धनदेनैव वसते ब्रह्मवासरे ॥ स चापूजादिकेन रूपद्वलं ते स ह्य
 मूर्द्धनि ॥७२॥ आरात्रिकं प्रकुर्वन्निमोदते स ह्यसन्निधौ ॥ दीप्तिमते
 स कर्षरं करोत्यारात्रिकं नृप ॥७३॥ स ह्यस्य वसते लोके स ह्यकल्या
 निमानवः ॥ रोवि स चातुयोनीरंन्ता मये के रावो परि सन्निधौ वस
 ते विष्टोः कल्यांते हारवासे ॥७४॥ एवे स चातुक्रस्य यः करोति प्र
 दक्षिणं ॥ परंन्ता मसद्विनि ॥ सुतव मन्यत्युत्तरं ॥७५॥ स ह्यदीपावती
 पुण्यं लभते तु यदेपदे ॥ कुर्यादंडवन्नमस्कारमश्वमेधयुतैः समं
 ॥७६॥ स ह्यसं तोषयेद्यस्तु सुगीतैर्मधुरध्वनैः ॥ सामवेदफलैस्तस्य जाय
 ते नात्र संशयः ॥७७॥ यो नृत्यति प्रहृष्टात्मा नावैर्वदुस्तु न क्लितः ॥

सन्निर्देहतिपापानिमन्त्रं तच्छातान्यपि ॥७२॥ स ह्यस्य तोमहा न कथा
 कुर्यात्पुस्तकवाचनं प्रत्यक्षं लभेत्पुण्यं कपिलाशतदानजं ॥७३॥
 रुग्णजुः सामगैवाग्निः स ह्यस्य संतोषयंतिये । कल्यांते ब्रह्मलोके तु व
 संति हि जसत्तमाः ॥७४॥ योगशास्त्राणि वेदांतान्योगिनः स ह्यस्य सन्ति
 धर्मोपवर्तिरविबिंबं तु निवायांति देवर्षदं ॥७५॥ गीतानामसदस्यं तु
 स्रवराजमनुस्मृतिः गजेन्द्रमोहणं चैव स ह्यस्य व्याती वदुर्लभं ॥७६॥
 श्रीमद्भागवतं यस्मिन् पठेत् स ह्यस्य सन्निधौ । कुलकोटिशते युक्तो क्रीडते
 योगिनिः सह ॥७७॥ यः पठेत् रामचरितं भारते व्यासनाथितं । पुराण
 निरुद्धाया लघाप्तो मुक्तिं न संशयः ॥७८॥ द्वादशी वासरे षोडशे एव
 कर्त्तव्यं नराः । गीतकेशतसाहस्रं पुण्ययष्टि केशवः ॥७९॥ जा

गारे कोटिगुणितं पुण्यं न वति नृमिया । वसतां द्वारकावासे प्रत्यक्षं लभ
 ते फलं ॥८०॥ गोमतीतीरं तानां स ह्यस्य वक्त्रावलोकितानां । दर्शनात्पा
 तकंतेषां यांति वर्षशतार्जनं ॥८१॥ धन्यास्ते मानुषे लोके गोमत्यु
 दधिधारिणा । तर्पयंति पितृन् देवान् नृगणां द्वारवतीं कलौ ॥८२॥ गंगा
 द्वारे प्रयागे च गयायां कुरुजांगले । पुष्करे च प्रभासे च मुक्ततीर्थे च
 श्रीस्थले ॥८३॥ स्नानेन पुण्यदानेन पितृणां तर्पणेन ते । नृपिर्न वति नृ
 पालतया गोमतिदर्शनात् ॥८४॥ योजने बहूनि स्तिष्ठन् गोमतीति च
 वदति । चांद्रायणसदस्य फलं प्राप्नोति यत्नतः ॥८५॥ धन्या द्वारव
 तीलोके वदते यत्र गोमती । स्वयंचरति यत्र नित्यं रुक्मिणिवध्ननः ॥
 ८६॥ न स्तोतौ गोमतीतीरे कलौ पापेन मोहिताः । न विष्यंति कथं तेषां

पापबधस्यसंक्षयं ॥ १५ ॥ निर्मितास्वर्गनिःश्रेणीः कलौ हस्तेन गोमती ।
मनसः प्रीतिजननी जतूनो नरसत्तम ॥ १५ ॥ नेदृशं स्वर्गसोपानं ॥
दृश्यं ते गोमती समं सुखदेपापिनां पुंसां स्नानमात्रेण मोक्षदं ॥ १६ ॥ गोम
ती नारसंघक्षो यत्र गजतीति सागरः । तत्र गच्छेत्तरव्याघ्रस्रस्तिष्ठति
यत्र वै ॥ १७ ॥ यत्र चक्राकिताः शैलाः गोमत्युदधिनिःसृताः । यद्यंति
पूजिता मोक्षं तां पुरी को न सेवते ॥ १८ ॥ अथ धृष्टं पुरी लोके देवदा
नवराहसो । शरणं देवतादीनां तां पुरी को न सेवते ॥ १९ ॥ या स्मृता क
लिकलिकालेषु पापस्य संक्षयं । हवा यद्यति निर्वाणं तां पुरी को
न सेवते ॥ २० ॥ त्यजते यां कलौ नैव हस्ते देवकी नंदनः । कर्मण मनसा
वाचा तां पुरी को न वेदयेत् ॥ २१ ॥ श्री मातृ उवाच ॥ मृगुराज नृपवत्या

मिकयां पापप्रणाशनी । यां श्रुत्वा मुच्यते नृनंदुखसंसारबंधने ॥ २२ ॥
अवेति विषये शर्वब्रह्मणे वेदपारगः । चंद्रशर्मेति विख्यातः शिवन
कः सदान्वयः ॥ २३ ॥ मनसा कर्मण वाचा नान्ये ध्यायेद्दिना शिवं वा दू
ता दूते नान्यन्न करोति नराधिप ॥ २४ ॥ नोपवासं हरिदिने कुरुते न व्रतं
देहः । विना च बुद्धिं राजन नान्यदेव समुद्रवं ॥ २५ ॥ यत्र यत्र शिवसेत्रं
यत्र तीर्थं च शंकरं । तत्र गच्छति राजेन्द्र वैष्णवं व्रजते न हि ॥ २६ ॥ प्रति
वर्षं च कुरुते सोमनाथस्य दर्शने । न जहाति विशेषेण सोमपर्वने
श्वर ॥ २७ ॥ एवं च कुरुतस्तस्य वर्षाणि नवसप्ततिः । गतानि तस्य राजे
द्र शिवभक्तिप्रकुर्वतः ॥ २८ ॥ कदाचित् सोमपर्वणि गते सोमोपनायकं
नानादेशान्महीपालाश्च संख्याताश्च मानवाः ॥ २९ ॥ गताः हस्तपुरी स

वेदेषु सोमेश्वरं प्रभुं। आहूतं चैवैवेंद्रशर्मानिगतो द्वारकापुरी ॥ ११ ॥ शि
 वसेत्रात्परं तीर्थं तादृमन्ये जर्गजये। नान्यो देवो मया ज्ञात इमं श्वरादेव
 नायकात् ॥ १२ ॥ विना वै चंद्रशर्माणां गतान्ये द्वारकापुरी। अन्यस्मिन् दिव
 से राजानं गच्छंतः स्वर्गं दंष्टति ॥ १३ ॥ चक्रुस्तदं दर्शनं स्वप्ने चंद्रशर्मापिताम
 हाः। प्रेतभूतामहाकायाः सुहृन्माता वनाषणाः ॥ १४ ॥ दृष्ट्वा स्वप्ने महोरो
 दान् न नीतो सौ प्रचकंपव ॥ १५ ॥ चंद्रशर्मा उ॥ किं पूयं विस्तृता काराजं नू
 नां च नयावदाः। दृष्ट्वा समुद्रवाजीवान् दृष्ट्वा न श्रुता मया ॥ १६ ॥ प्रेता उ॥
 नान्यं कुरुविषं द्रुतवर्षं पितामहाः। प्राप्तास्तस्वसमीपे नुमदपुः
 खिनपीडिताः ॥ १७ ॥ चंद्रशर्मा उ॥ दृष्ट्वा दत्तं तपस्तप्तं न वदिसि त्वितामहे ॥ १८ ॥
 प्रेतचेकारणं किं स्यात् न वतां विस्मयो मम ॥ १९ ॥ प्रेता उचुः ॥ शृणु पुत्र उ॥

वक्ष्यामि प्रेतयोने सुकारणं। वासरं वासुदेवस्य सदा विद्धि हतं पुरा
 ॥ २० ॥ प्रेतचंतेन संप्राप्तमस्मान्निःशृणु पुत्र क॥ विशेषेण ततरत्रौ
 विद्धं जागरणं हरे ॥ २१ ॥ पतनं नरके घोरं न विष्यति न संशयः। त्वया
 सह न संदेहो यावदाहूतसंप्रवृत्तं ॥ २२ ॥ चंद्रशर्मा उ॥ मया संतोषितो
 देवो न त्र्यात्रिपुरनाशनः। प्रदास्यामि गतिं नृसं प्रेतचं नागमिष्यति ॥
 २३ ॥ प्रेता उचुः ॥ हरि न किं विहीनानां द्वादशावृतवर्जितां नाशं नो यां
 ति प्रेतचं हति तैः शकरादिभिः ॥ २४ ॥ प्रायश्चित्तं विना पुत्र द्वादशीवेध
 संनवं आपन्नं गच्छते नूनं प्रेतचं नैव गच्छति ॥ २५ ॥ प्रायश्चित्तं सदा पु
 त्र पूज्यमाने पित्रा क॥ विना केशव पूजायां पापं न वति गोवधं ॥ २६ ॥
 यथमं केशव पूजापश्चाद्देवश्मदे श्वरे पूजनीयाश्च न त्र्यात्रिपुरा

न्येसंतिदेवता॥२७॥ मूलाद्याश्वाप्रशारवाश्चतवतिबहुशसुतेवासु
 देवाः समुद्रतंजगदेतच्चराचरं॥२८॥ तस्मान्मूलेपरित्यज्यशारवाने
 वाचयेद्बुधः विशेषेणजगन्ताण्यत्रिलोक्याधिपतिंभुजे॥२९॥ तद्दिने
 येनकुर्वेत्तिसम्यक्देवज्ञोधिंतं सशाल्यंतेनसंदेहः प्रेतव्यातिपु
 त्रक॥३०॥ हव्यंदेवानगृह्णेतिकव्यंनपितरस्तथा नष्टजारहितेश
 वीनास्करानपितामहा॥३१॥ प्रेतव्येप्रकुर्वेत्तिसशाल्यंवासरंदरे॥
 पूर्णमासीद्वयेषामेराकामग्निविवर्जितां॥३२॥ विशेषेणत्रुवैशाखी
 श्रद्धादीनांप्रशस्यतेवैशाखेचरतीयायां पूर्वविष्टाकरोतिच॥३३॥ ॥२॥
 हव्यंदेवानगृह्णेतिकव्यंचैवपितामहायत्रदेवानगृह्णेतिकथंतत्र
 पितामहा॥३४॥ तस्मात्कार्यंरुतीयानपूर्वविष्टाबुधेर्नरेः कुरुतेय

दिमोदाहप्रेतचंशश्रुतेसुत॥३५॥ नापयातिस्तैःपुण्यैःबहुशस्तीर्थ
 सेवनैःदर्शचपूर्णमासीचपित्रोःसांवसरंदिने॥३६॥ पूर्वविष्टमकुर्व
 णोनरकं प्रतिपद्यतेदर्शचपूर्णमासीचसाग्निकैःपूर्णसंयुता॥३७॥
 कर्तव्यानाग्निदीनैस्तुपुनराह्यजापतिः स्यादेतुपुनः प्रोक्तास्तका
 लव्यापिनीतिभिः॥३८॥ ग्राहंतत्रप्रकर्तव्यंद्वासवद्धीनकारणंयथो
 क्तंमनुनापुत्रवेदातैर्नाप्यकारिभिः॥३९॥ तत्प्रमाणंप्रकर्तव्यंप्रेतचैत
 वनेन्यथाएतैःप्रकारैःप्रेतचंप्राणिनांभवतेनुवि॥४०॥ प्रणम्यसोम
 नाथंनुयात्रेहवानगृह्णतिहस्तस्यदर्शनायायतस्यकैःभवतेफ
 लं॥४१॥ कथ्यतेपरमामूर्तिहरिश्चरसंस्थितःविनेदेनान्नकर्तव्यो
 यथाशंभुस्तथाहरिः॥४२॥ हस्तस्यसोमनाथस्यनांतरंदत्तपतेवृचिव

पात्राश्रीसोमनाथस्यसंपूर्णहस्तदर्शनात् ॥ ४३ ॥ तस्मादुत्तयतः पु
 त्रगंतव्यं नात्र संशयः ॥ दृष्ट्वा सोमेश्वरं देवं गंतव्यं द्वारकापुरी ॥ ४४ ॥
 प्रजासे सोमनाथस्यलिंगमध्ये व्यवस्थितः ॥ स्वयं तिष्ठति पुण्यात्मा
 नो गंगं दूतितिकेशवः ॥ ४५ ॥ दृष्ट्वा सोमेश्वरं देवं द्वारकां न नरोगतः ॥ प
 तननरकेशोरे पिरुणां च न विष्यति ॥ ४६ ॥ विशोषेण च यावत्सनत्
 तं द्वादशीवृत्ते ॥ वृत्ते स ते यदस्मान्निस्तु तं वेधसंयुतं ॥ ४७ ॥ निर्गमं
 यमलोकाच्च तदस्माकं न दृश्यते ॥ चेदृशमिति ॥ यदि तात मया ज्ञा
 नात् न ह ते द्वादशीवृत्ते ॥ कस्मात्तु तं सशाल्यं तु न वद्विद्वां द्वादशीवृत्ते ॥
 ४८ ॥ कुविषैस्तु कुदेवैः ॥ शुक्रमोयाविमोदितैः ॥ कारापितादेकुके
 ॥ श्रेतयोनिमिसंगता ॥ ४९ ॥ दत्तं तं हं दु तं जप्तं च स्माकं विफलं ग
 तं ॥

॥ १९ ॥

संप्राप्ताः श्रेतयोनिस्तु सशाल्यात् द्वादशीवृत्तात् ॥ ५० ॥ सशाल्यं ये प्रकुर्व
 ति वासरं केशवप्रियं ॥ तेषां पितामहाः स्वर्गात् श्रेतव्यातिपुत्रक ॥ ५१ ॥
 चेदृशमिति ॥ श्रेतव्यं नाशमायातिकथयंतु पितामहाः ॥ कर्मणा
 केन तद्वत्तं यद्वा दकरवामितत् ॥ ५२ ॥ श्रेताकुचुः ॥ मागयो योमाप्र
 यागं तु पुष्करे कुरुजांगले ॥ नायो ध्यामवत्यायां मथुरायां न चार्बुदं
 ॥ ५३ ॥ न चान्यत्रार्थलक्ष्ये तु वर्जयिष्या च गोमती ॥ गंगां सारस्वतं चैव
 नार्बुदं नैव पुत्रक ॥ ५४ ॥ यादृशं गोमतीतीरं कलौ श्रेतव्यं नाशनं ॥ ग
 मतीतीरदने न ह स्तवक्कावलोकने ॥ ५५ ॥ श्रेतव्यं नाशमायातितत्
 पिरुणां कलौ युगे ॥ श्रेतव्यं वर्जितानां तु गोमतीतीरदानतः ॥ ५६ ॥
 विनापि दुष्टदानाच्च मुक्तिर्न वति शश्वती ॥ दृष्ट्वा हस्तमुखपुत्रदश

श्रीवेधसंज्ञवं ॥५॥ पापप्रनाशमायातिपुनर्न कुरुते यदि गोमती
 नारसंयक्ती तस्य सर्वत्रावलोकनात् ॥५॥ विलयं यांति पापा
 निजन्मकोटिस्तान्यपि ॥ वयासंन्यासिनां पुण्यं वयाचवनचारि
 णां ॥५॥ सशाल्यं वासरं विष्णोः कुर्वेति यदि पुत्रक ॥ तस्माद्गुह्यमु
 खं पश्य प्रण चंद्रसमप्रभं ॥६॥ न ह ते वासरं विष्णोः न ह ते केशवा
 चनं ॥ यच्च प्रारिवतीर्थेषु गवापुण्यमुपाजितं ॥६॥ तद्यर्थं सकलं
 जातं विना केशववासरात् ॥ विना केशवपूजायाः शोको यस्तु यार्जि
 त्वितः ॥६॥ तत्पुण्यं विफलं जातं प्रेतयोनिं गमिष्यति ॥ संप्रणंति वपु
 ण्यं च द्वारकां हस्तदृशनात् ॥६॥ तत्पुण्यं विफले जातं प्रेतयोनिं ग
 मिष्यति ॥ दृष्ट्वा सोमेशं देवं हस्तं यदि न पश्यति ॥६॥ यात्राफलेन

॥११॥

प्राप्नोति वदत्येवं च यश्चिव ॥ दृष्ट्वा दैतैर्न संदेहो येः स तं हस्तदृशनात् ॥६॥
 एकांशं त्रिंशं संदेहो मम हस्तस्य नां तरे ॥ दृष्ट्वा मांदारकां गवाक
 तीयां हस्तदृशनात् ॥६॥ दृष्ट्वा क्रूरं कुमां पश्येत् यात्राती वमहाफला ॥
 हस्तदृशनात् प्रताप्ता यो मां पश्यति मानवः ॥६॥ न तस्य पुनरावृत्ति
 मम लोकाच्च वैष्णवात् ॥ इत्याह देवदेवेशः स्वयं सोमपतिः पुरा ॥६॥
 विधाणी श्रुतमस्मान्निः वदतां च पुरे सुत ॥ तस्माद्यात्राप्रयाणार्थं कु
 रूत हस्तस्य दृशनात् ॥७॥ अन्यथा यां स्पृशेयं निषेधा वीयां वमोदिनी ॥
 सतापराधेऽपि यदा कुरुते हस्तदृशनात् ॥७॥ सुच्यते नात्र संदेहः पा
 र्थैर्जन्मायुतः स तैः पूजिते देवदेवेशे हस्ते देवकीने दने ॥७॥ पूजिताः
 देवताः सर्वा ब्रह्मरुद्रनकादिकाः ॥ विना हस्तस्य पूजायां रुद्राद्यास्त्रि

दिवौकसः प्रजितानैव कुर्वति पुष्टिं प्रपितामहा ॥ ७३ ॥ तस्माद्धार
 वती गच्छात्सहस्रं दर्शनं कुरु ॥ ये तयोनिविनिर्मुक्तायास्यानः परमां
 गतिं ॥ ७४ ॥ गोमती नीरजा तानियस्यांगानि कलौ युगे पुनर्न योनिर्क
 मणं दृष्टुं मुनिभिः पुत्रक ॥ ७५ ॥ तादृताया दयुग्मेन गोमती नीरविप्रु
 षः ॥ अगतीनां प्रकुर्वति गतिं वै ब्रह्मवादिनां ॥ ७६ ॥ यः पुनः कुरुते श्रा
 द्धं गोमत्युदधिसंगमे ॥ पितृणां जायते तृप्तिर्या विदा दूतसंघवे ॥ ७७ ॥ स
 सागरधरा यो च सर्वतीर्थेषु यत्फलं वा सरे केन तत्पुण्यं द्वारकाह
 स्तसंनिधौ ॥ ७८ ॥ यत्फलं त्रिदशैर्दृष्टैः सर्वतीर्थसमुद्भवं ॥ तत्फलं ल
 भते सर्वद्वारकायां दिने दिने ॥ ७९ ॥ तीर्थकोटि सदस्त्रैस्तु कुरुते ॥ श्रा
 द्धं तु यत्फलं ॥ पितृणां तत्फलं प्रोक्तं गोमती नीरतपीणात् ॥ ८० ॥ यती

॥ ७२ ॥

नान्तो जने यस्तु यत्ते हस्तमंदिरे ॥ सिद्धे सिद्धे न वत्सीति पितृणां युग
 सरव्या ॥ ८१ ॥ धन्यास्तमानवाः पुत्रवसंति श्वपदादयः ॥ द्वारकायां
 गतियोतिवसंति यत्र योगिनः ॥ ८२ ॥ त्रिकाले येष पश्यंति मुखे ह
 स्तस्य प्रत्यहं ॥ नेतेषां पुनरावृत्तिः कल्पकोटि शतैरपि ॥ ८३ ॥ कोपीना
 द्वादनष्टत्रिंशद्वक्त्रं च कमंडलं ॥ दत्त्वा सन्यासिनो याति सप्त कल्याणित
 त्यदं ॥ ८४ ॥ यानारी विधवा नृचा कुरुते द्वारकाश्रयं ॥ कुलायुत सदसं
 वृत्तयेते परमं पदं ॥ ८५ ॥ पुत्रेणापीदृक् कार्यं न गतो द्वारकां पुंशीनां
 शि पुत्रशताच्चैका गच्छात्सहस्रं पुंरी वृजेत् ॥ ८६ ॥ ससं सस्रपुरी गच्छा
 यो चीयतुलसीदले ॥ प्राप्तजन्मफलं ते न तारिताः प्रपितामहा ॥ ८७ ॥
 तुलसीदलमालां कुहस्रेतीर्णां त्रयो वदेत् ॥ पत्रपत्रं मे धमनांद

नानां लज्जते फले ॥ ८८ ॥ तुलसी काष्ठ संभूतां यो मालां वहते नरः ॥
 फले यच्छुद्धे दयारिः प्रत्यहं द्वारकोद्भवः ॥ ८९ ॥ निवेद्य केचि वमालां
 तुलसी काष्ठ संभवो ॥ वहते यो नरो भक्त्या तस्य नैवास्ति पातकं ॥
 ९० ॥ सदा प्रातमनास्तस्य हृत्से देव किनंदनः ॥ तुलसी काष्ठ संभू-
 तां यो मालां वहते नरः ॥ ९१ ॥ प्रायश्चित्तं न तस्यापि नाशौचं तस्य वि-
 ग्रहे ॥ तुलसी काष्ठ संभूते शिरसा बाहुभूषणं ॥ ९२ ॥ वसते यस्य
 मर्त्यस्य देहे तस्य सदा हरिः ॥ तुलसी काष्ठ मालां यो भूषितः पुण्यमा-
 चरेत् ॥ ९३ ॥ प्रियं देवतानां च तैकोटिगुणं कलौ ॥ तुलसी का-
 ष्ठ मालां तु प्रेतराजस्य दत्तकाः ॥ ९४ ॥ दृष्ट्वा दूरेण नश्यंति वातो धू-
 ते यथा लवः ॥ वृद्धा काष्ठे गृहे यस्य पत्रपुष्पमथाद्रिकं ॥ ९५ ॥ नर-

॥ ९३ ॥

वते तत्तु गृहे नैव पापसंक्रमणं कुतः ॥ हरते नात्र संदेहो कथितं ब्रह्म-
 वादिभिः ॥ ९६ ॥ तस्मान्माला वया कार्या तुलसी काष्ठ संभवः ॥ हरते ना-
 त्र संदेहो ऐहिकामुष्मिकी परां ॥ ९७ ॥ ब्राह्मणाश्च यते नैव नक्ति हस्ते
 सुनिश्चला ॥ तुलसी काष्ठ मालायां भूषितो नृमते यदि ॥ ९८ ॥ दुःखं
 दुर्निमित्तं वत नयं शात्रवं वृत्तिरहं वा वै तीर्थसंन्यासं यतिर्वै शेषोऽथ
 वा स्त्रियः ॥ ९९ ॥ जीवन्मुक्तः कलौ ज्ञेयः कुलकोटिसमन्वितः ॥ धरयंति
 नये मालां देवकाः पापमोहिताः ॥ १०० ॥ नरकान्मनिवर्तेत दग्धाः को-
 पाग्निना दरे ॥ उन्मीलितं जुली च त्रिस्पृश पक्षवर्द्धनी ॥ १०१ ॥ वया पुत्र-
 प्रकर्तव्या जयंति विजया जया ॥ पापाद्वाचाष्टमी प्रोक्ता हस्ते स्यात्ता-
 ववध्वजः ॥ हस्ता कलियुगे पुत्रद्वारकामो सदा यिनी ॥ १०२ ॥ इति श्री सो-

परे द्वार कामादा तेष प्रथमो ध्यायः ॥ ४ ॥ श्रीमार्कंडेय उवाच ॥ पितृणां प्रे
 तरूपाणां क्रवावा कं मदीयते ॥ चंद्रशर्मा द्विजश्रेष्ठे द्वारकां समुपा
 गतः ॥ १ ॥ रुक्मिणी सदितः सस्यो यत्र तिष्ठति प्रत्यहं ॥ यत्र तिष्ठति
 तीर्थानि तत्रायातो द्विजे तमः ॥ २ ॥ यत्र तिष्ठति यज्ञाश्च यत्र तिष्ठति द
 वताः ॥ यत्र तिष्ठति रुषयो मुनयो युगवित्रमाः ॥ ३ ॥ यापुरी सिद्धगंध
 र्वैः सेव्यते किं नैरनैः ॥ अश्वरोगाणां गंधर्वैः द्वारका सर्वधामदा ॥ ४ ॥
 स्वर्गरी दहानिः श्रेणी वहते यत्र गोमती ॥ सापुरी मोददा चरणं दृष्ट्वा वि
 प्रवरेण हि ॥ ५ ॥ यस्याः सीमां प्रविष्टस्य ब्रह्म दत्ता दियात कं ॥ नश्येति
 दर्शनादेव तं पुरी को न सेवते ॥ ६ ॥ दृष्ट्वा द्वारवती रम्यां मुदं प्राप्नोति
 तमः ॥ गच्छात् सस्य पुरी चैव गोमती चैव सागरं ॥ ७ ॥ मत्प्रेक्षता र्थमात्मा
 गोमती सदितो नित्यं क्रीडते यत्र सागरः ॥ चंद्रशर्मा गतस्तत्र सस्य स्तितियत्र वै ॥ ८ ॥ ३२

॥ १४ ॥

नं ज्ञा वितं यौवनं धनं ॥ दृष्ट्वा सस्य पुरी रम्यां सस्य सुखं पंकजं ॥ ९ ॥
 धन्यो हं स तत्र त्यो हं स नाथो हं धरा तले ॥ दृष्ट्वा सस्य सुखं रम्यं रुक्मिणी
 द्वारका पुरी ॥ १० ॥ तीर्थकोटि सदस्ये सुसेवितैः किंप्रयोजनं ॥ पुण्यलक्ष
 सदस्ये सुप्राप्ता द्वारवती मया ॥ ११ ॥ मुक्ता वैशाखमासे तु संप्राप्तमधु
 सूदनी ॥ द्वादशी त्रिस्पृशानामपापकोटि हयावदा ॥ १२ ॥ धन्याः सर्वे न
 तुष्यास्ते वैशाखे मधुसूदनी ॥ संप्राप्ता त्रिस्पृशा ये सुबुधवारेण संयुता
 ॥ १३ ॥ नयं हे दीनलक्षे सुनवे दैस्तीर्थसेवनैः ॥ प्राप्यते तत्फलं नैव द्वार
 कायां यथानृणां ॥ १४ ॥ एवमुक्त्वा द्विजश्रेष्ठे गोमती तीरमाश्रितः ॥ उप
 स्पृश्य यथा न्यायं रासुदृष्टेन कर्मणा ॥ १५ ॥ क्रवास्तानेयथोक्तं तु संत
 र्प्य पितृदेवताः ॥ चक्रतीर्थानि समादाय शैलान् चक्रां कितान् शुभान् ॥

॥ १५ ॥

पूजितान्पुरुषस्त्रैययोक्तविधिनान्पाशिवपूजास्तथापश्चात्
 पितृवाक्यमनुस्मरन्॥१०॥ द्वापिंडोदकं सम्यक्पितृणां विधिपूर्व
 कं। सतं सस्यविधिनाहीरादिस्तपनेन॥११॥ विलेपनं च वस्त्रा
 णि पूजां दीपं सधूपकं। नैवेद्यानि मनोज्ञानि कंदमूलफलानि च॥१२॥
 तांबूलचसकपूरं सचानी राजनादिकं। प्रदक्षिणां नमस्कारं स्तुतिश्च
 र्वपुनः पुनः॥१३॥ समापयित्वा देवेशं चक्रे जागणं ततः। यामत्रयेव
 ती। तत्र चंद्रशर्मा उवाच॥१४॥ आतुरस्य च दीनस्य मृणुस्य वचो
 मम। संसारजयसंचस्तं मामेकं शरणं ततः॥१५॥ ब्रह्महो ब्रुजन्तका
 नां न दुखं पापिनामपि। किंपुनः पापहीनानां द्वादशीसेवितां न्युप
 २३॥ दशमीवेधजं पापं नोदितं मम सर्वजैः। दुःसतेनाशमायातिव

११५॥

त्रसादाज्जनादेन॥१६॥ सविद्धंतद्दिनं सस्यं यत्सते जागरेष मे॥ तथा
 पं विलंयाचुगच्छेत्तलवणं नसि॥१७॥ सविद्धं वासरेयस्मात्संममपि
 तामहै। प्रेतचैतेन संप्राप्तं महादुखप्रदायकं॥१८॥ यथा प्रेतवनिर्मु
 क्तमम सर्वपितामहाः। मुक्तिं प्रयांति देवेश तथा कुरु जगत्पते॥१९॥
 पुनरेव यदुग्रेष्टप्रसादं कर्तुमर्हसि। अविद्यामोहितेनापि न सतं त
 व पूजने॥२०॥ मया पापिन देवेश शिव नक्ति समाश्रिताः। तव नक्ति
 त्तानैव सतेन तव वासरे॥२१॥ नदृष्ट्वा द्वारकां हस्तनस्तातो गोमती
 जले। नदृष्ट्वा पादपद्मं च दीपं मोक्षदायकं॥२२॥ न सता द्वारकाया
 च दृष्ट्वा सोमेश्वं प्रभुं। विफलं सुखं ते जातं यन्मया सनुपाजितं॥२३॥
 मत्पूर्वजैश्च कथितं सर्वमेतु रे श्वर। तत्पुण्यं मा वधयायाचुः प्रसादात्

व केशव ॥३२॥ तुष्टे तु तव वक्त्रेषु दुर्लभं तु वनत्रये नैवास्ति देवकी
 पुत्रपुराणैस्तु श्रुतं मया ॥३३॥ मापराधमसुये केचित्त्रिमुपा लादयः
 स्मृताः ॥ वक्त्रेण हता कोया तस्मिन्निष्ठा महीधरा ॥३४॥ अथ प्रभृति
 कर्तव्यं पूजने प्रत्यहं तव पलाईनापि विदुः स्यात् नोक्तव्यं वा सरं तव ॥
 ॥३५॥ वृत्तियाष्टौ मया कार्या द्वादशी वृत्त संयुता ॥ भक्तिनागवती का
 र्या प्राणैरपि धनैरपि ॥३६॥ नित्यं नाम स दस्त्रं उपवनीयं तव प्रियं ॥ पूजा
 तुलसी प्रत्रैस्तु मया कार्या सदैव हि ॥३७॥ तुलसी काष्ठ संभूतं चंदनेन
 विलेपनं ॥ करिष्णामितवाग्नेषु गुणानां कीर्तनं प्रभो ॥३८॥ तुलसी का
 ष्ठ संभूता माला धमया सिद्धा मया ॥ नृत्यं गीतं च कर्तव्यं संप्राप्ते तव ज्ञा
 जरे ॥३९॥ द्वारकायां प्रकर्तव्यं प्रत्यहं मन मया ॥ वक्त्रेण प्रवाणार्थे च

॥३६॥

नित्यं पुस्तक वाचनं ॥४०॥ नित्यं पादोदकं मूर्ध्नि मया धमयं सुनक्ति तः
 नैवेद्यं न हणं चैव करिष्णामियत वृत्तः ॥४१॥ निर्माल्यं शिरसा धमयं व
 दीयं धमरणं मया ॥ तव दवापदिष्टं तु न हणीयं सदा मम ॥४२॥ तथा त
 या प्रकर्तव्यं तव तुष्टिप्रजायते ॥ सत्यमेतन्मया हस्तं तवाग्रे परिकीर्त
 नं ॥४३॥ श्री हस्त उवाच ॥ साधुसाधु महा नाग चंद्रशर्मन द्विजोत्तम ॥ तु
 ष्ठे दंतं वनं तेषां तु वाष्टि तं तेन विष्पति ॥४४॥ तवोक्तैर्नियं मे वं स संतु
 ष्ठं हं द्विजोत्तम ॥ आगमिष्यति मध्वो केचन या सदपिता मदा ॥४५॥ पश्य मे
 तव निर्मुक्ता वंद्यु मत्पसादतः ॥ आकाशे गरुडा रुद्रास्त्रव पूर्वपिता
 मदा ॥४६॥ पिता मदा कुचु ॥ वत्ससादेन सत्युत्तमुक्तिं प्राप्ता न संशयः ॥
 प्रेतयोनिं विनिर्मुक्तः ॥ कृष्णवक्त्रा वलोकनात् ॥४७॥ गोमती नीरदो ने

नपिउदानेनपुत्रकाःप्रेतयोनिविनिर्मुक्ताःसहस्रवक्त्रावलोकनात्
 धृष्टतेधन्यामानुषेलेकेपुत्रपौत्रप्रपौत्रकाः॥४८॥दृष्ट्वाश्रीसोमनाथं
 सहस्रं पश्यंतिद्वारकां॥४९॥धन्यासाविधवानारीसहस्रयात्राकरोतिया
 विधमयचैवलोकैस्मिन्कुलानांतारयेत्॥५०॥श्रुपदोपिकरोत्येवं
 यात्रांचदरिशंकरं॥सयातिपरमामुक्तिं पितृभिःपरिवारितः॥५१॥यः
 पुनस्तार्थसंवासं हवातिष्ठतिसंनिधौविष्णुलोके गतिस्तस्य कल्पको
 टिशैतैरपि॥५२॥वंचितास्तेन संदेहो दृष्ट्वा सोमेश्वरं प्रभुं दृष्ट्वा सहस्रं
 स्वं नैव नस्तातो गोमतीजले॥५३॥किं जलैर्बहुभिः पुण्यैस्तार्थकोटिस
 मुद्रैर्दृष्ट्वा सोमेश्वरं देवं द्वारकां नैव तिष्ठति॥५४॥धिककुलंतं सुतं पा
 पं पितरो दिविसंस्थितः दृष्ट्वा सोमेश्वरं देवं दृष्ट्वा सहस्रं पुनः शिवं॥५५॥

॥५३॥

सौपर्णे कथितं पुण्यं यात्राया तसमुद्रवें दृष्ट्वा सोमेश्वरं देवं सहस्रं चैव प्र
 पश्यति॥५६॥मोहाघर्षं गतं तस्य सर्वसांसारिकं फलं अगत्राय प्रभा
 सेतुसहस्रपश्यतियोनरः॥५७॥प्रतासहेत्रसंज्ञं फलमाप्नोति यत्ततः
 यस्मात्सर्वाणि तीर्थानि सर्ववेदास्तथा मखाः॥५८॥द्वारकायां समाया
 तित्रिकाले सहस्रसंनिधौ तीर्थैर्नानाविधैः पुत्रसमर्था गमनेन हि॥५९॥
 फले समस्त तीर्थानां दृष्ट्वा द्वारवतीं यत्नेन तद्देवं सेज्जरासंधेन राक
 च निपातिते॥६०॥उत्तारिते तु वो नारे सहस्रे देव किं नै देना चकार द्वारका
 रम्यां संनिधौ सागरस्य च॥६१॥स्थितः प्रीतमना सहस्रे लिप्यते कामिनी
 सुखं ब्रह्माशिवश्च सूर्यश्च वासवाद्यादिवौकसः॥६२॥मर्त्या विप्राश्च
 राजानप्यतालात्यन्तगेश्वराः नद्यो नदाश्च शैलाश्च वनान्युपवनानि च॥६३॥

पुरीग्रामाण्यरण्यानिसागराश्चसरोसिचायत्ताश्चगणगंधर्वाः सिद्धा
 विद्याधरास्तथा॥५॥ रत्नाद्याश्चरसश्चैवप्रदाहोदैत्यसत्तमः॥ रत्ना
 विभीषणाद्याश्चधनदोयत्तनायकः॥५॥ रुषयोगाणगंधर्वासन
 काद्याश्चयोगिनः॥ ग्रहारहाणियोगाश्चकुवः परमवैष्णवः॥५॥ य
 क्षिचिचिषुलोकेषु तिष्ठतेस्थां एजं गमं॥ श्रीहस्तसनिधेनित्यं तिष्ठ
 तेषत्यहंसदा॥५॥ नत्यजंतिपुरीषुण्यां द्वारकां हस्तसेवितां तीर्थ
 तीर्थफलं प्रोक्तं तदेवमृषिसंनवं॥५॥ सर्वतीर्थलंघाप्रियच्छतेह
 स्तसेविता सा च योसेविता पुत्रसंप्रतेहस्तदृशितात्॥५॥ पिशा
 चयोनिनिर्मुक्ताः यास्यामः परमागतिं॥ द्वादशीविधजं पापं द्वारकायाः
 प्रजावतः॥७॥ नष्टपुत्रनसंदेहः संप्राप्तं परमं पदं॥ द्वादशी लोपसं

॥१८॥

नृत्यं यच्चयापापमार्जितं॥ हस्तस्यदर्शनात्क्षीणं न जह्यं द्वादशीवृत्तं॥
 ॥७॥ रत्नाणीयं प्रयत्नेन वेधं दशमीसंनवं॥ नोचेत्युत्रनसंदेहः प्रेतयो
 निमवाप्नोति॥७॥ त्रैलोक्यसंनवं पापं तेषां नवति नृत्ये॥ सशाल्यं
 ये प्रकुर्वन्ति वारं हस्तसंज्ञकं॥७॥ प्रायश्चित्तेन तस्यास्ति सशाल्यवास
 रं देहः॥ ये कुर्वन्ति न ते यांति मन्वंतरं शतैर्दिवि॥७॥ प्रेतचंद्रसदंपुत्र
 दुःसहायमयातना॥ तस्मात्पुत्रनकर्तव्यं सशाल्यं द्वादशीवृत्तं॥७॥
 कारापयंति ये चरुः कूटपुर्कउदैरुकाः॥ प्रेतयोनिप्रयास्यंति पितृभिः
 सह नान्यथा॥७॥ द्वादशी दशमी विद्वाधनसंताननारिनी॥ धुंसिनी
 सर्वपुण्यानां हस्तसन्निधौ रात्री॥७॥ स्वस्तितेस्तु गमिष्यामः प्रसा
 दात्सु किमणीयते॥ प्राप्ते विष्णुपदंपुत्रश्च पुनर्न विसंज्ञकं॥७॥ श्रीहस्त

४ स

॥३॥ चंद्रशर्माप्रसन्नोदंतवचनक्राद्विजोत्तम। शैवेनावंपरित्यज्य
 यस्त्वं जातोसि वैष्णवः ॥४॥ नवसप्ततिवर्षाणि न ह तं वासरं मम
 संपूर्णमित्यसादेन तव जातं तसंशयः ॥५॥ एकेनैवोपवासेन त्रि
 स्पृशा संनवेन हि। द्वारकायां प्रभावेन न दृष्ट्वा लोकेनेन हि ॥६॥
 अविद्यामोदितेनैव शिवचक्राममार्चनं। न ह तं मत्प्रसादेन तच्छ्रु
 ते वै न विष्पतिः ॥७॥ वैशारदेयैरदृष्टो द्वारकायां द्विजोत्तम। त्रि
 स्पृशा वासरे चैव वंजुली वासेरयदा ॥८॥ उन्मीलिनीदिने प्राप्ते प्राप्ते
 वापहवर्द्धनी। नैव तस्यापराधे स्तियदिपि ब्रह्मदा न वेत् ॥९॥ ज
 न्मप्रभृतिपुण्यस्य अस्त तस्यापि नो सुर। मत्पुरीदर्शनेनापि फल
 भागी न वेत् ॥१०॥ दृष्ट्वा समस्ततीर्थानि प्रभासादीनि नृमले ॥

॥१०॥

मत्पुरीदर्शनेनैव दृष्ट्वा मीद न वेत्फलं ॥११॥ माहात्म्यं द्वारकायास्तु म
 दिने यत्र तत्र च। परनात्मत्पुरीणं लभते मत्प्रसादतः ॥१२॥ मत्पुरीव
 सतां पुण्यं त्रिकालं मम दर्शनात्। यत्तत्फलमवाप्नोति यस्त्विदं परं ते फ
 लो ॥१३॥ कलौ कांशी च मथुरा अवंती च द्विजोत्तम। अयोध्या च तथा
 माया कांती चैव महत्पुरी ॥१४॥ शालिग्राम न वंचैव ब्रह्मदरी च तथा
 गया। कुरुक्षेत्रे च गुह्ये चैव पुष्करं मुक्तसंज्ञिकं ॥१५॥ प्रयागं च प्रभासं
 च क्षेत्रं वैदाटके चैव गंगादयश्च सरितो नृतले संति पावना ॥१६॥
 गंगाद्वारं सौकरं च गंगासागरसंगमं। नैमिषं दंडकारण्यं तथा च द
 वने द्विज ॥१७॥ सैधवं चाबुदाख्यं च सर्वाण्या यतनानि च। वनानि मग
 धमदीनि उषराणि द्विजोत्तम ॥१८॥ शैलराजादयः शैलदिमादिस्तु च

रादेये। गंगादयश्च सरितो नूतले संतियानिवै ॥ १४ ॥ तीर्थानि त्रिषु लो
 केषु पुरीधारवतीसमा। कलिना कलितं सर्वं वज्रयि चामहत्पुरी ॥
 १५ ॥ न ते कलिवशं याति द्वारकां निवसंतिये। व्याघ्रपाशं हि निःसर्वं
 वज्रयि चामहत्पुरी ॥ १६ ॥ तस्मा कलियुगे प्राप्ते सेवनीयामहत्पुरी वि
 प्रवर्षयति प्राप्ते महत्पुरी मम दर्शने ॥ १७ ॥ संन्यासग्रहणे मृत्युमत्स्य
 सा दुर्विष्यति। त्रिस्पृशा वासरे प्राप्ते वै शारवे मुक्तयस्ततः ॥ १८ ॥ संयुगे
 बुधवारस्य दिवा नृमौममाग्रतः। दशमद्वारमासाद्य तव प्राणस्य नि
 र्जमं ॥ १९ ॥ न विष्यति न संदेहो मत्प्रसादेन न सुर। स्वस्थाने गच्छ वि ॥ २० ॥
 प्रद्वंसवन् कामानवाप्तसि ॥ २१ ॥ मद्रूपा नो युगोतेपि विनाशो नाप
 यघते। मद्रूतिं बहतां पुसां इह लोके परेपि वा। ना मुने विधेते किंच

चित्तुल्लकोटिं नयेद्विं ॥ २२ ॥ अन्यदेवं प्रसन्नानां गमागमपरिश्र
 मः। बहुकेशकरंदुरवं जायते च पुनः पुनः ॥ २३ ॥ मद्रूतिं विना वि
 ना लोके गमागमपरिश्रमं जायते नैव मर्त्यानां मर्दिनो यासि कु
 र्वतां ॥ २४ ॥ पुण्यं सुसंचितं याति कल्पकोटिं शतार्जितं। सशल्यं येष
 कुर्वति मुक्तिं देममवासे ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वा तगवान् विष्णुस्त्रह्णचक्रप्र
 तापवान्। दृष्ट्वा सर्वज्ञैः सर्वैः नक्त्या नमितकंधरैः ॥ २६ ॥ नमस्तुतो
 र्वितो ध्यातः संस्तुतो गीतनर्तनैः। तोषितः परया नक्त्या देवकी नैद
 नो हरि ॥ २७ ॥ चंद्रशर्मापि दृष्ट्वा तमाश्रमं च मुदुर्मुदुः। स्तवैः संतोष
 यामास सहस्राक्षदिक्। मुने ॥ २८ ॥ स्वस्थाने प्राप्य विप्रर्षिः। हृष्टस्त्वा
 राधने प्रति। यत्तं प्रकुरुते नित्यं द्वादशीव्रततत्परः ॥ २९ ॥ ततो वर्षश

ते पूर्येण वा द्वारवती नरः। प्राणान् हस्तेन पदेन त्वक्चो ह जगाम ह
 ॥२॥ इद्रघुम्भतवारव्याते माहात्म्यं द्वारकासुचः। सर्वफलमवाप्नोति
 हस्तेन कथितं च यत् ॥१॥ पुरे वषवह्यामियते मनसि रोचते।
 शृण्वतां पठतां चैव माहात्म्यं द्वारकासुचः ॥२॥ सर्वफलमवाप्नोति
 हस्तेन कथितं च यत् ॥ विस्तारयंति लोके स्मिन् लिखितं यस्य वरम
 निःप्रत्यक्षं द्वारकापुण्यं प्राप्स्यति हस्तेन च ॥३॥ इति श्रीसौपरे
 द्वारकामाहात्म्ये चंद्रमौल्यारव्याने समाप्तं ॥४॥ ॥ सांध्यं ता उवाच ॥
 कथयस्व मुनिश्रेष्ठ किंचिद्वैकुण्ठं लंभममपुण्यं यत्र विप्रपापवृत्ती ॥
 उवद विस्तरात् ॥१॥ श्रीमद्वैदेय उवाच ॥ मथुरा द्वारकायोध्याकलिकाले ॥२॥
 पुरीत्रयं धर्माय कामदा नृमौ हृदा हरिवध्नना ॥३॥ मथुरायां तु

॥२॥

कालिंदी जेमती हस्तेन निधौ। त्रयोध्यायां तु सरयूमुक्तिदा सेवितो
 यः ॥३॥ त्रयोध्यायां विष्णुदरिद्वारकां हस्ते देवदि। मथुरायां तु विष्णो
 ते स्मृता मुक्तिमवाप्नुयात् ॥४॥ धन्यासा मथुरालोके तत्र जातो हरिः
 स्वयं। द्वारकासकलालोके क्रीडितयत्र विष्णुना ॥५॥ धन्यानामपि सा
 धन्या त्रयोध्या सर्वकामदा। हृददाति फलं काशीसेविता कल्पसं
 ख्यया ॥ कलौ ददाति मथुरा वासे रणपितृफलं ॥६॥ मन्वंतरसदस्त्रे
 सुप्रयागे यत्फलं न वेत्। निमिषादेन वसतां द्वारकायां तु तत्फलं ॥७॥
 प्रभासे च कुरुक्षेत्रे यत्फलं वस्यरे शते। वसतां निमिषादेन त्रयो
 ध्यायां च तद्देवतं ॥८॥ त्रयोधिपतिरामं मथुरायां तु केशवां द्वारका
 वासितां हस्ते कीर्तनं चातिदुर्लभं ॥९॥ कीर्तनेनापि मथुरास्मरणं

तद्वा द्वारकापुरी ॥ अयोध्यागमने तापि त्रिभिः भुङ्क्ष्यदेवृजे त ॥ ११ ॥
 तस्मै स्वयं नु वेदेवं द्वारका त्रिदिवोपमा ॥ श्रुता वाप्यथवा दृष्टा कु
 रुते जन्म संक्षयं ॥ १२ ॥ श्रुता त्रिदिविता दृष्टा अयोध्या मथुरापुरी ॥
 पापं हरति कल्योत्यं द्वारका चटुतीयका ॥ १३ ॥ तस्मै विष्णु रमदेव
 विश्रुते च कलौ स्मृतं द्वादशी जागरे रात्रौ वाजिमेधमयुत फले ॥ १४ ॥
 बालक्रीडनकं स्थानं ये स्मरन्ति दिने दिने ॥ स्वर्णशैलप्रदं पुण्यं लभ
 ते राजसत्तम ॥ १५ ॥ धन्यास्ते मानवा लोके कलिका लसुरोत्तम ॥ प्रवर्त
 सिंधुतोये न गोमत्यां ये पुनः सते ॥ १६ ॥ पश्चिमाशान्तरे स्तावात्सवा
 वैकरसे पुटं द्वारका ये स्मरिष्यन्ति तेषां केटिगुणं फलं ॥ १७ ॥ मनसा
 चितयेद्यो वै कलौ द्वारवती पुरी ॥ कपिलायुतपुण्यं चलनते हलया न
 ॥ १८ ॥

॥ २२ ॥

गंगासारजं पुण्यं गंगा द्वारं नवं तथा ॥ कलौ द्वारवती गवा प्राप्नोति न
 नु जाधिप ॥ १९ ॥ सप्तकल्पस्मरो नृप मार्कं देयो मुनि सत्तमः ॥ समाना
 वाधिका वापि कलौ द्वारवती पुरी ॥ २० ॥ दुर्वाससा समो धन्यो नास्ति ना
 स्ति नृपोत्तम ॥ नारती बंधने सवा द्वारको विधत्ते हरिः ॥ २१ ॥ माकाश
 माकुसुमे चंद्रं च नारासं माचपुष्करं ॥ द्वारकां गच्छ राजर्षि पश्य तस्मै सुखं मु
 चं ॥ २२ ॥ सफलं जीवितं तेषां कलौ नृप वीरत्तमायेषां न सर्वं लभते चितं
 द्वारकोपरि गच्छतां ॥ २३ ॥ अश्वमेध सदस्त्रं चुराजसूर्यराते कलौ ॥
 पदे पदे चलनते द्वारकां गच्छ तो नरः ॥ २४ ॥ माता च पुत्रिणी तेन पिता
 पुत्रा पितामहाः ॥ पिंडदानं सते तेन गोमत्यां तस्मै संनिधौ ॥ २५ ॥ जो
 पी चंदनमुद्रं च सवात्तमति नृत्तले ॥ सोऽपि देहे न वेत्सुत किंपुनर्य

त्रसंस्थितं ॥ २१ ॥ द्वारकायां समुद्रुतां तुलसी हस्तसेवितो नित्यं वि
 भर्ति शिरसा स न वेत्ति दशां पति ॥ २२ ॥ दैत्यैरेतं गवान्तिथिश्च
 विजयान्तरं च गंगाद्वे नित्यं कशिपु रीतथा च तुलसी धमत्री फ
 लवद्धन्तं च गन्धर्व्या स हतं तथा च दयितं रामायणं द्वारका पुष्पं
 माला तिसं न वं च दयितं गीतं हतं जागरे ॥ २३ ॥ गंदेयस्य सदा ति
 ष्ठेत् गोपी चंदन मृत्तिका ॥ द्वारका तिष्ठते तत्र हस्ते न सदिता कलो
 ॥ २४ ॥ हतघ्नो वाय गोघ्नोऽपि दैतुकः सर्वपाप हत गोपी चंदन सेप
 की तूतो न वति तच्छृणुत ॥ २५ ॥ गोपी खंडे तु विषाय यो ददाति दिवै
 स्सर्वे कुलमेकोत्तरं तेन न वा संतारितं ततः ॥ २६ ॥ द्वारका संनवा न
 प तुलसी यस्य मेदिरे तस्य वैवस्वते नित्यं विभेति सद्विने ॥ २७ ॥

॥ २३ ॥

द्वारका संनवा हस्त तुलसी हस्त कीर्तनं च तु कोटि शतैः पुण्यं क
 थितं व्यास सन्नुना ॥ २८ ॥ आलोड्य सर्वशास्त्राणि पुराणानि पुनः
 पुनः मया दृष्टं मदीया लद्वारका न समापुरी ॥ २९ ॥ द्वारका गमनं
 येन हतं हस्तस्य कीर्तनं स्नाने तीर्थं सदस्त्रे सुतेनेष्टं च तु कोटि ति ॥
 ॥ ३० ॥ इन्द्रियाणां बुद्धि न किं करिष्यति देहि न संख्य मन्त्य स न वापि
 द्वारकां गच्छते यदि ॥ ३१ ॥ योग वस्ते न सुदे हो जन्मां धेन समाजना ॥ ३२ ॥
 हस्तस्य मुखे नैव गच्छा द्वारवती पुरी ॥ ३३ ॥ हतस्य सुते धन्या दादृश्यां जा
 गरणे देरे ॥ ३४ ॥ हतं जागरणे न क्त्वा न त्यमाने मुहुर्मुहुः ॥ ३५ ॥ हस्तस्य ल
 ये तु योग च गोमत्यो पिंडया तने करोति शक्त्वा दानं तु मुक्तास्तस्य
 पिता महा ॥ ३६ ॥ पिशा च चंचया विवेन न वेत्तस्य देहि न ॥ ३७ ॥ तज्जन्मा

निराजेन्द्रयोगताद्वारकापुरी ॥४०॥ अनशनेत्रुयत्पुण्यं प्रयागेत्यज
 तस्तनुं द्वादश्यानिमिषार्धेन तत्फले हस्तसंनिधौ ॥४१॥ सूर्यग्रहे
 गवौ कोटिद्वयाय त्फलमाप्नुयात् तत्फले कलिकाले बुद्धारावत्
 दिनेदिने ॥४२॥ कोटिनारसुवर्णस्य ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः द्वाय
 त्फलमाप्नोति तत्फले हस्तदर्शने ॥४३॥ दोलासंस्थं च ये हस्तं प
 र्यंति धुमाधेवो तेषां पुत्राश्च पौत्राश्च मातामहपितामहाः ॥४४॥
 स्वसुरादिस्त्विह त्वाश्वपशवश्च नरोत्तमः क्रीडंति विह्वला मोहयाव
 दाहूतसत्त्ववत् ॥४५॥ याकाचिद्वादशी नृप नवते हस्तसंनिधौ प
 र्याप्तिनांतरे किंचित्कलिकाले विशेषतः ॥४६॥ हस्तस्य संनिधौ
 नित्यं वासराद्वादशी समा युगादयः समाः सर्वे नित्यं हस्तस्य दर्शने ॥४७॥

॥२४॥

कलौ द्वावती सेव्या ज्ञात्रा पुण्याधिकान्तरैः षट्पुयुः सुल नाराज न
 दुर्धनताद्वारका कलौ ॥४८॥ स्मरण कीर्तनाद्यस्मात् मुक्तिरुक्तिः
 प्रदानं ॥ दुर्वाससा उरुषिणारक्षितातिष्ठते पुरी ॥४९॥ कलौ
 नराकरोते गेनुं विना हस्तस्य सादतः हस्तस्य दर्शने कर्तुं याति रुद्रा
 दयः सुराः ॥५०॥ त्रिकालमवनीनाथ रुक्मिणी दर्शनाय च रुक्मि
 णी सदितं सर्वे स देवा सुरमानुषा ॥५१॥ हस्तेन यालितं सर्वं संतिष्ठ
 तियुगेयुगे सफलं जावितं तस्य सफलं तस्य चेष्टितं ॥५२॥ सफला
 नारती तस्य हस्ते हस्तेति वक्ष्यति द्वारकायां तु ते दृष्ट्वा गायंति दि
 विसंस्थिताः ॥५३॥ नरकत्पितरो नुक्ताः प्रलंति हसंति च गोप्यं य
 त्यात कं पुंसां गोमती तद्व्यपोदति ॥५४॥ स्मरण कीर्तनाद्यपि किं

पुनः पूर्वने सते रुक्मिणी सदिते देवे चारो वारो च शोखिने ॥ ५५ ॥ पिंडा
 रके चतुर्बुद्धिदृष्टान्ते किं करिष्यति रुक्मिणी देवकी पुत्रः चक्रती
 र्ये चतुर्गामती ॥ ५६ ॥ गोपीनां चंदने लोके दुर्लभा तुलसी कलौ दुर्लभा
 त्रिषु लोकेषु पिष्टाणं तु सुतास्त्रियः ॥ ५७ ॥ दुर्लभास्ते सुता ज्ञेया धर
 ती चारदायका गयांगवा तु यो पिंडं द्वारको हस्तदर्शिनः ॥ ५८ ॥ क
 रिष्यति कलौ प्राप्ते वंजुली समुपोषणं समपुण्यं फलाद्येता द्वारका
 व्यंजुली गया ॥ ५९ ॥ न नूना साधिका वापि कथिते विष्णुना स्वयं व्यं
 जनी चाधिकारा जन्म भूवृक्षानि कारणं ॥ ६० ॥ द्वादश्यामुपवासे ॥ ६१ ॥
 न द्वादश्यां पारणे न तु प्राप्यते देवता येन तद्विष्णोः परमं पदं ॥ ६२ ॥
 गृहे देवि वसता तार्थं गृहे देवि वसता तपः ॥ गृहे देवि वसता मोक्षं व्यंजनी

॥ २५ ॥

समुपोषणं ॥ ६३ ॥ व्यंजुली द्वारको गंगा गयोगे विंदकीर्तनां गोम
 ती गो कुलं गीता दुर्लभं गोपि चंदनं ॥ ६४ ॥ एतत् भूमे त्रियो न तया रुच
 मनसि केन वा न भ्रमेध सदस्य फलं प्राप्नो मानवः ॥ ६५ ॥ श्राव्यं
 तिज्ञा गेरे ये वै माहात्म्यं केन वा वस्य च ॥ सर्वपापविनिर्मुक्ताः पदेया
 स्यति वै ह्येवं ॥ ६६ ॥ परिष्पंति नरानि त्यं ये वै श्राव्यं ति न क्लितः सर्वको
 टिगुणं ज्ञेयं इत्याहुः कवयो नृप ॥ ६७ ॥ मानकूटे तुला कूटे कन्या नृत
 गवानृतं तुला पुरुषानृतं न स्य फलं प्राप्यं त्यं संशयै ॥ ६८ ॥ हस्तजां
 रणे दानं यस्वल्पमपि दीयेता सर्वकोटिगुणं ज्ञेयं इत्याहुः कवयो नृप ॥
 ६९ ॥ मानकूटे तुला कूटे कन्या नृत गवानृतं तत् सर्वं विलयं यांति एका
 दश्यां तु ज्ञा गेरे ॥ ७० ॥ इति श्री पद्मपुराण द्वारका माहात्म्ये ॥ ७१ ॥

राज्ञ्येनपटोतलग्नचरणवच्यज्ञंगुरोराज्ञयापाथेयपरिगृह्यकामु
 कवरंधोरैवनेप्रस्थितः। स्वाधीनो नवचापशायविषयेयोनाग
 तोविक्रियांपायाहःसविनीषणातिहरणोरासातिधनोदरि॥१॥
 प्रह्लादेसर्वधर्मज्ञंवेदशास्त्रार्थपारगोवैस्स्वागमतवज्ञेनगवद्
 क्तितत्परं॥२॥सुरवासनोपविष्टंरुषयोद्रुमागताः॥सर्वशास्
 त्रार्थतवज्ञाःस्वधर्मप्रतिपालकाः॥३॥रुषय ऊचुः॥विनाज्ञाना
 त्रविनाध्यानात्त्रविनोवेदियनिग्रहात्॥अनायासेनयेनैतत्प्राप्य
 तेपरमंपदं॥४॥संक्षेपाकथयस्वदेहदृष्टादृष्टफलोदयं।धर्मदनु
 ज्जरादूलब्धिसर्वमंशेषतः॥५॥इत्युक्तोसौमहाभागोनारायणप
 रायणः।कथयामाससंक्षेपात्सर्वलोकहितोद्यतः॥६॥प्रह्लाद उ

॥२६॥

श्रूयतामनिधमस्यामिगुह्यात्गुह्यतरंमहत्।यस्यसंभवणादेव।
 सर्वपापक्षयो नवेत्॥७॥अष्टादशपुराणानां सारासारतरंचय
 त्।तदेकथयिष्यामि।मुक्तिमुक्तिफलप्रदं॥८॥सूत उ॥सुरवासा
 नेमहादेवंजगतःकारणेश्वरं।पप्रच्छपणमुखो नत्वा सर्वलोकहितो
 द्यतः॥९॥स्वह उ॥नगवन्सर्वलोकानां दुःखसंसारनेषजं।कथय
 स्वप्नसदिनसुखोपायंविमुक्तये॥१०॥इम्वर उ॥चतुर्विधंभुज्यताये
 कोटिजन्माजितं कलौ।जागरेवैस्सर्वंशास्त्रंवाचयिष्याम्यपोदति॥११॥
 वैस्सर्वस्यभुगशास्त्रस्ययोवक्ता जागरेदेः।मदूक्तंतेविजानीयात्तना
 रकीचन्यथा नवेत्॥१२॥हरिजागणेयस्यननिद्राजायतेगुह्यं।मदू
 क्तंशुविशिष्येणमृत्युतो गायतेभुवै॥१३॥प्रयच्छामिपरंस्थानंमोहै

विष्णुप्रयच्छति। तस्माज्जागरणे कार्यं मद्भक्तेन विज्ञानता ॥ १४ ॥ अन्य
 या लिङ्गिनो ज्ञेयायेद्विषंति जनाहंतां। जागरेये तु कुर्वंति गांयंति ह
 रि वासे ॥ १५ ॥ अग्निष्णो मादिरा आघां निमेषादेन धाम्मुखः। जागरे
 यश्च तां विष्णो मुखं रात्रौ मुहुर्मुहुः ॥ १६ ॥ येषां दुष्पंतिरो माहिरात्रौ
 जागरणे हरेः। कुलानि दिवि तावन्ति वसन्ति हरि संनिधौ ॥ १७ ॥ यमस्य
 पथि निर्मुक्तानराः पार्श्वं पश्यंते देवाः ॥ १८ ॥ द्वादशपांयेऽप्यकुर्वंति रात्रौ
 जागरणे हरेः। स तं यमुते किंचित्त्रिषु लोकेषु विधत्ते ॥ १९ ॥ गीता
 शास्त्रविनोदेन द्वादशी जागरणवितः। सुप्रजाता निशानित्यं कलौ ॥ २० ॥
 स ह्यर्पितं मनः ॥ २० ॥ प्राणायामेन मुह्यंति द्वादशपां जागरे हरेः। पु
 त्रिणस्ते नरा लोके धनिनः श्र्यात पौरुषाः ॥ २१ ॥ येषां वंशोद्भवाः पुत्राः

कुर्वंति हरि जागरे। इष्टं मखैः सते दानं दत्तं पिङ्गो गयामुरे ॥ २२ ॥ स्तानं
 नित्यं प्रयागे च येः सते जागरे हरेः। प्राप्तं संन्यासिनां पुण्यं नित्यमा
 भ्रमवारिणं ॥ २३ ॥ इष्टां हर्तुं तु सकलं येः सतं जागरे हरेः। दयिता
 विष्णुनक्ताश्च नित्यममखड्गाननः ॥ २४ ॥ कुर्वंति वासरं विष्णोः यस्मा
 ज्जागरणवितः। श्रुत्वा कादृशि माहात्म्यं जागरं न करोति यः ॥ २५ ॥ प्रक
 टी करोति नूनं जनन्या दुर्विचेष्टितैः संप्राप्य वासरं विष्णोः येषां जा
 गरणं गते ॥ २६ ॥ व्यर्थं गते च तत्पुण्यं ते। या जन्मशतोद्भवः पुत्रो वा पु
 त्रपौत्रो वा दौहित्रो दुहितापि वा ॥ २७ ॥ करिष्यंति कुलं स्माकं सतं
 जागरे हरेः। संन्यासिनां महत्पुण्यं नित्यमाभ्रमवासिनां ॥ २८ ॥ या
 स्यमानाः प्रजल्प्यंति पितरो यम किं करे। मुक्तिर्न विष्यतेऽस्माकं नर

का जागरे देरे ॥३२॥ नान्यथा नवतेस्माकं मुक्तिर्जनमशते वृत्ते वि
 ना जागरणे नैव पुनर्लोका कथंचन ॥३३॥ तस्मा जागरणं कार्यं पितृ
 णां हितं निष्कृता ॥ भक्तिर्न गिवतानां च गोविंदस्यापि कीर्तनं ॥३४॥ त
 दे दृश्यं दृष्टं तस्मात् पुनर्लोको न विष्यति ॥ जागरे नवते यस्य संगमो वि
 जयादिने ॥३५॥ पुनर्दे दृष्टं जनने दग्धते तात्मना स्वयं ॥ त्रिस्पृशा वासरं
 येन हते जागरणं चितं ॥३६॥ केशवस्य शरीरे तु सती नो नात्र संशयः ॥
 उन्मीलिनी हता येन रात्रौ जागरणं चितं ॥३७॥ प्र नवंति न पापानि स्मृ
 तं भूस्माणिषण्मुखाद्वा दृष्टं जागरे विष्णुः ॥ यं करोति पुनर्दिनं ॥३८॥ ॥३८॥
 सतालं बाधं संयुक्तं संगीतं सर्वदा देरे ॥ काराययंति येन तत्पादा दृष्टं
 दानं संयुतं ॥३९॥ प्रेक्षणीयं देरे रिपुं शक्त्या क्लृप्तं सुरोचितं ॥ तस्य पुण्यं

प्रवक्ष्यामि महाभाग वस्य हि ॥३९॥ तिलप्रस्थं सहस्रं तु स हिरण्यं द्विज
 तये ॥ दद्यात्कलमाप्नोति त्रयं नर विसंक्रमे ॥४०॥ देमन्तारं शतं नित्यं
 वसरे कपिलायुते ॥ प्रेक्षणीयं प्रदानेन तत्फलं प्राप्नुयात्कलौ ॥४१॥ य
 पुनर्वसरे विष्णुः ॥ दिव्यैरुषिस्तत्सर्वं ॥ तोषयेत्प्रपन्नानं तु वैदिकैर्वि
 ष्णुसामभिः ॥४२॥ रुग्णं जुः सामं स भूते वैष्णवे वैवपुत्रक ॥ स स्मृतेः
 प्राप्नोति सौत्रैः ॥ गीतवाधैरनेकभिः ॥४३॥ प्रीतिं करोति देवेशो द्वादशीं जा
 गरं स्थितः ॥ मृणुपुण्यं समासेन यद्गीतं ब्रह्मणामम ॥४४॥ त्रिःसप्त
 स्रवाधरिणं त्रिगुणं सत्यं षण्मुखाद्वा दद्यात्कलमाप्नोति तत्फलं प्रा
 णुयान्नरः ॥४५॥ गवां शतं सहस्रं त्रिणवसरेण पियत्फलं ॥ तत्फलं प्रा
 णुयान्मर्त्यः ॥ सौत्रैर्यज्ञं षयेद्देवे ॥४६॥ वैदिकी द्वादशी गुणा प्रीतिया म

नैकेन जायते। एवं फलानुसारेण कर्तव्यं जागरे हरेः॥४५॥ यः पुनः
 सर्वं तेरात्रौ गीतानामसदस्त्रकं द्वादश्यां पुरतो विष्णोः वैष्णवानां
 समीपतः॥४६॥ पुण्यं भागवतं स्कंदपुराणं दायितं हरेः। मायुरं वा
 लचरितं यत्प्रोक्तं वैष्णवं हरेः॥४७॥ एतान्यवतियो रात्रौ पूजयित्वा
 बुकेशावः। न वेद्यं फलं वसुधास्य ते यदिकेशवः॥४८॥ फलं तु
 गीतनृत्यादिस्तोत्रैर्नाता विधेः श्रुत्य त्वत्प्रभते मानवो जायै जागार
 चक्रपाणिनः॥४९॥ कलौ नामसदस्त्रेण गीतापाठेन पुस्तकं सद
 स्त्रगुणितं पुण्यं तथा भागवतेन च॥५०॥ द्वापं प्रह्वालय्य त्रौ यस्तु
 वैदरिजागरे। न चास्त्रं गच्छते तस्य पुण्यं कल्पश्रौतैरपि॥५१॥ मंजरी
 सदितैः पत्रैः तुलसीसंज्ञैर्वैदरिजागरे पूजयेद्भक्त्या नास्ति तस्य

॥२९॥

पुनर्भवः॥५२॥ स्नाते विलेपने पूजां धूपं दीपं तु संस्तवं नैवेद्यं तु स
 तां ब्रूलं जागरे दत्तमहयं॥५३॥ ध्यातुं निष्ठति षट्पञ्चयो मां नक्ति प
 रायणः। सकरोति मदा नक्त्या द्वादश्यां जागरे हरेः॥५४॥ वासरे वा
 सुदेवस्य सर्वदेवाः सवासवाः। देदमाश्रित्य तिष्ठंति ये प्रकुर्वन्ति जा
 गरं॥५५॥ जागरे वा सुदेवस्य मदा नारत कीर्तनं। ये कुर्वन्ति गतियां
 तियत्र संन्यासिनो जनाः॥५६॥ चरितं रामदेवस्य ये वधरावणस्य च
 पर्वति जागरे विष्णो र्योतियोगविदो यतः॥ अधीताश्चतुरो वेदा यष्टा
 चाश्च मखादयः॥५७॥ स्नानं सर्वेषु तार्थेषु ये हतं जागरे हरेः। दया
 नामयुतं दत्तं सदस्त्रं वरवारणं॥५८॥ लक्षं मखाचराणां वैद्यैः हतं
 जागरे हरेः। ध्यानं चैव लमहास्त्रेषु तुलापुरुषकोटिभिः॥५९॥ यत्क

तेषां फलं जागरणेन विष्णोः ॥ १५ ॥ सर्वा भ्रमाणां परिपालनेन यस्मै
 ते विप्रवरेण पुण्यं ॥ ते त्रेषां नासं स्पृष्टुं पुष्करेण तेषां फलं जागर
 णेन विष्णोः ॥ १६ ॥ सत्येन शौचेन दमेन यत्फलं समादयादानशमेन रे
 चर ॥ दश भ्रमे धैर्यं दुर्दृष्टिं श्रेष्ठं तेषां फलं जागरणेन विष्णोः ॥ १७ ॥ य
 स्मै धैर्यं धनुं धृतं नीरधेनुं क्षणं जिनरौप्यं सुवर्णं मेरुं ॥ बलं उदणं प्रद
 दाति पात्रं पुण्यं तदाप्नोति देवसु जागरे ॥ १८ ॥ यदस्ति पातेन नुतार्थ
 राजेयं त्विदं पातेन पित्र नृगयायां ॥ यद्दानं पुण्यं कुरु जागरे च तेषां
 फलं जागरणेन विष्णोः ॥ १९ ॥ हत्या युतानि र्यदिसं चितानि स्त्रियांति रु
 क्मनसं तिसंख्या ॥ निदं त्यनिकानि पुरातनानि पापानि न दानि शि
 जागरेण ॥ २० ॥ मार्गे न ते शौरिपुरी न दूता वनांतरे रेवे चर खड्गपात्रा ॥

॥ ३१ ॥

स्वप्नेन पश्यंति न च तं मनुष्या येष्वांगता जागरणेन न द्रा ॥ २१ ॥ कारवा
 यवस्त्रजटभारविडं विंते किं पूर्वाग्निदे च यजनादितिर्मांसयध्वं ॥
 धर्माय कामफलमोक्षकरं च न द्रा एकां न जस्व कलिशैलविवर्त
 नी च ॥ २२ ॥ इत्युक्तं सर्वं किल नारतेन श्रेयोर्थं बुद्ध्या विनता सुतस्य ॥ ह
 स्तात्परं देवतानां न्यदस्ति वृत्तं तदद्रुः परमं न किंचित् ॥ २३ ॥ नो नो मुरा
 मृणु नारद नापितं तत्र नो नो रवे गे इरुषि सिद्धमुनींद्रसंघा ॥ उच्छिष्य वा
 दुंदरि नक्त नापितं एकादशी वृत्तं समं वृत्तं मस्ति नान्यत् ॥ २४ ॥ स्वर्गे द
 पापे पुरुषान् दारिद्र्यं न जैति तद्रुक्तिं शास्त्रं निरतान कलौ न वेति ॥ कुर्व
 ति मूढा दशमा विमिश्रामिका दशौ भुजं दिनं च परित्यजंति ॥ २५ ॥ आ
 त्मः सदा चैव सदा सुदुःखी पापी सदा चैव सदा सरोजी ॥ सदा कुलघोष

सदचनारकीविद्धसुरोरेदितमाश्रयेत ॥ १० ॥ इति श्री स्कंदपुराणे जाग
 राणमाहात्म्यं ॥ ४ ॥ श्रीमार्कंडेय उवाच ॥ स वा जागणं विस्तेष्य ध्यात्वा
 यं नरेश्वरं पित्राणं यच्छतः पुण्यं तस्य किं कुरुते गता ॥ ११ ॥ भुक्तो वा
 यदि वा भुक्तो क्लीबो वा स्वस्थ एव च विमुक्तिः कथिता ततश्चेद रिजा
 गरणं नृणां ॥ १२ ॥ अस्मातो वानरो राजन् राजगरे स व्यवस्थितः सर्व
 तीर्थज्ञा वा ज्ञेयते स्पृष्ट्वा दिवमावृजेत् ॥ १३ ॥ श्वपचाः जागरे ह्यथा परं
 निवीणमागताः दिवा पिपातकं सर्वेषु न जागरमागताः ॥ १४ ॥ जाग
 रे सोपवासस्तु सक्त्या गीतकीर्तनं युवती वाघसंयुक्तं यथा निद्रा
 न जायते ॥ १५ ॥ ब्रह्मत्यासुरासुरा पानस्ते यैर्गुर्वेगनागमः उत्कुध्न
 नयनः पायं शोधयेद्विष्णुजागरी ॥ १६ ॥ पुरं ध्यागमना हृदि न त्वं तां द

॥ ३२ ॥

रिजागरे विमुक्तः कामुकः स्योक्तः किंपुनर्वीक्ष्यतां हरिं ॥ १७ ॥ वाविकं
 मानसं पापं करेणैर्यदुपवर्जितं अन्यैर्निमिषमात्रेण व्यपोदति न सं
 शयः ॥ १८ ॥ ये च ते जागरो राजन् ये श्वसम्यक् निशितः अन्यैर्निमि
 षमात्रेण व्यपोदति न संशयः ॥ १९ ॥ मातृशृजागयोऽष्टाङ्गसुतीर्थे मरणं त
 था ॥ जागरश्च नृणां राजन् समानिकवयो विदुः ॥ २० ॥ यानि वासांसि
 राजेद्रयानि चान्नरणानि च पुष्पानि चानि तस्यैव नृत्यं तां भनानि च ॥ २१ ॥
 सकाष्टचर्मयुक्तानि वाघानि मनुजैः सह यथा सदवृजेता दया
 निमुक्तानि माधवे ॥ २२ ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्या भूद्रादीनां च यो धि
 तो स सममेव समादिष्टं हरिजागरिणं नृणां ॥ २३ ॥ कन्यादानं गता श्रा
 दं श्वभृत्यारोपणं तथा ॥ जागरश्च नृणां राजन् समानिकवयो विदुः ॥ २४ ॥

शो

स्नाने धमत्रीफलैः पुण्यैः जागरे हरिवासे । जननीवैदने नृपञ्चश्रमे धम
 युतैः समं ॥ १५ ॥ पूर्णवर्षशतेन नृपञ्चश्रमेण भूतजलेऽपि वनयात्र
 जले सम्पकृतीर्थेषु फलसंज्ञके ॥ १६ ॥ हरिजागरे तानि कलौ नादतिष्ठे
 उशी ॥ चचाकांचनसंपूर्णवसुधमं वसुधमधिप ॥ १७ ॥ दद्यात्कलमा
 प्रोतितकलं हस्तजागरे विधाय दद्यात् वसुधमं हेतुत्रैकैरवसंज्ञके ॥ १८ ॥
 तथा पिषोडुशंशेन न समो हरिजागरः । निहतनेदिमर्मस्य आत्मना
 दुःखते हते । व्यपोदयन्तसे देहयेन जागरणे सते ॥ १९ ॥ संशेयत प्रव
 ह्यामि पुनरेवमदीपते । जागरे पद्मनाभस्य यांनु सिं वयो विदुः ॥ २० ॥
 रवे बिंबमिति चासरागे हरिजागरे । सयाति परमं स्थानं योगिना
 म्यं निरंजनं ॥ २१ ॥ विषये सदितो राजन प्राप्नोति परमं पदं । सांख्ययो

गैः सुदुःखेन प्राप्यते यत्पदे हरेः ॥ २२ ॥ न घोनदायथा यांति सागरे सं
 स्थितं क्रमात् । एवं जागरिणः सर्वतत्पदे यांति संस्थितं ॥ २३ ॥ मेरुमं
 दरमात्राश्च चचापापस्यरात्रयः । हरिजागरे तानि व्यपोदति न
 संशयः ॥ २४ ॥ राज्ञं स्वर्गतथामि । संयच्चान्यत्र गायतां वृणां । ददाति न
 गवान्नुष्टुपः सुगीतैर्जागरे स्थितः ॥ २५ ॥ जागरेणैव पापानां श्रूयका
 नाम दीपते । तत्पदे कविनिः प्रोक्तं किंपुनः स्तुतिया जिनी ॥ २६ ॥ ध्यान
 ध्येयविदिनस्य संगीतस्य च नृपते । कर्मन्त्रस्य कथितो मोक्षस्तु
 हरिजागरे ॥ २७ ॥ तन्नास्ति त्रिषु लोकेषु पुण्यात्पुण्यवतां नृणां । यन्
 साधयते नृपजागरे स व्यवस्थितः ॥ २८ ॥ दद्यात् पुनरिदं कार्यं स्मृतं
 व्यागं रुडधुजः । एकादश्यां न तोक्तव्यं कर्त्तव्यं जागरः सदा ॥ २९ ॥ जा

गीरेवर्द्धमानस्य मृपाकस्य गतिर्नोवत्। विपुनर्वर्णजातीनां वि
 ह्स्वानां मदीयेते ॥ ३३ ॥ आचंडालादिभिः पापैः स्रज्जागरेणोदरे
 मुच्यंते देदजात्यायात्प्रविष्टस्तत्परंपदे ॥ ३४ ॥ येषां च जागरे निद्रा
 नायातिरूपपुंजवर्नतेषां जननीयातिरेव देगर्तविधमरणम् ॥
 ३५ ॥ तस्माज्जागरणं कार्यमात्रुजगरवर्द्धनं। नोतैर्नोहपैर्मह्यैः सु
 खचेष्टांबहिःकृतैः ॥ ३६ ॥ यस्तु जागरेण रात्रौ हस्तेन तिस्रसमन्वि
 तः। निमिषे निमिषे राजन् श्रुमधेधफलैर्लभेत् ॥ ३७ ॥ शयनोत्था
 पनाभ्यां च समंपुण्यमुदकृतं। विशेषेण नास्ति मृपालविष्णुनाक ॥ ३८ ॥
 पितृपुरा ॥ ३९ ॥ भुक्त्वा चापथवानुक्त्वा जागरे संव्यवस्थितः। स
 समागतो वापि तयांति परमं पदं ॥ ४० ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्याः

॥ ३४ ॥

स्थिताः शूद्राश्च जागरे। पहिणः कृत्तिकादिः श्रुद्धिजा जागरे स्थिता ॥
 ४१ ॥ राक्षसाबद्धमैव जागरे चक्रपाणिनः। ते गताः परमं स्थानं यो
 गिगम्यन्ति रंजनं ॥ ४२ ॥ विना सांख्यात् विना ज्ञानात् विना चैदिय
 निग्रहात् विना ध्यानात् विना योगात् प्रयांति परमं पदं ॥ ४३ ॥ मे
 रुमेदरमात्राश्च सचापापस्य राशयः। हस्ते जागरेणैव दह्यते
 तूलराशिवत् ॥ ४४ ॥ यानि कानि च पापानि ब्रूतव्या समानि च। ह
 स्ते जागरेणैव तानि क्षयं यांति न संशयः ॥ ४५ ॥ एकतः कृतवः सर्वस
 र्वतार्थसमन्विताः। एकतो देवदेवस्य जागरः हस्ते बद्धे न ॥ ४६ ॥ न
 समं क्वचित् प्रोक्तं अधिकं हस्ते जागरात्। सूर्यशक्रादयो देवा
 ब्रूत रुद्रादयो गणाः ॥ ४७ ॥ नित्यमेव समायांति जागरे हस्ते बद्धे न

गंगा सरस्वती रेवा यमुना च रात द्रुदा ॥४५॥ चंद्र नागा वितस्ता च न
 घः सर्वाश्च तत्र वै। सरांसि च द्रुदाश्चैव समुद्राः सप्त जागरे ॥४६॥
 एकादश्यां नृपश्रेष्ठ गच्छंति हरि जागरे। स्पृहणीयास्तु देवस्य ये नराः
 सप्त जागरे ॥४७॥ न तं गीतं प्रकुर्वेति वीणा वाद्यं ताप्येव च ॥४८॥
 स्तुत उवाच। शाक्यैर्वाप्यथुवा न तथा मुचिर्वाप्य मुचिर्न वेत्। ह वा
 जागरणं विस्मैः मुच्यंते पांकोटिभिः ॥४९॥ यावत्पदाति स्वर्गहात
 केशवाय तनं प्रति। अश्वमेधसमानि स्युः जागरणं प्रयच्छत ॥५०॥
 पादयोः पांशुकणिका धरण्यां नियतं तिथे। तावद्वर्षसहस्राणि। ॥५१॥
 जागरे वसंतो दिवि ॥५२॥ तस्माद्द्रुदा त्वर्गं तव्यं जागरे माधवस्य
 च। कलौ मलयिनाशाय द्वादशी द्वादशीषु च ॥५३॥ सुबहुन्यपि

॥३५॥

पापानि च जागरणं हरेः ॥ निर्दिष्टे नैरुत्तुल्या नियुग कोटि हितानि
 च ॥५४॥ उन्मालिनी मदीया लयेः स तावत्संयुता कलौ जागर
 णे ये ताफलं वक्ष्यामि तत्तु ॥५५॥ स ते युगसहस्रं तु विनाश
 रणाय त्फलं। उन्मालिनी समासाद्य फलं जागरणे कलौ ॥५६॥ स ते
 युगसहस्रं तु पादेनैकेन तिष्ठति। काश्यां तु जाद्रुवी नीरित फलै
 र्ब्रह्म ते नरः ॥५७॥ दुःप्राप्यं वै स वस्थानं मखकोटि शतैः स तं। ह
 त्रया प्राप्य ते नूनं द्वादश्यां जागरे जनाः ॥५८॥ प्रकुर्वेति न तं विस्मै
 विनायैर्बिना वृत्ते। जागरेण समन्विते। परस्वपरदारे च हिंसां कु
 र्वेति देहिनां ॥५९॥ विनाशनैर्बिना तीर्थैर्बिनायैर्बिना वृत्ते। द्वाद
 शी जागरे पेता स ता कल्मसवनाशनी ॥६०॥ एवै नैवोपवासेन ना

वदीनासुमानवाः निर्देग्धाखिलयापानिषजगमुः स्वर्गकाननं ॥ ६० ॥
 यत्र नागवतंशस्त्रयत्र जागरणं देवैः शालिग्रामशिलायत्र तत्र
 जछेदुरिस्त्रयं ॥ ६१ ॥ नपूर्यः पावनाः सर्वे सप्तकलौ वेदावयंतदि ॥
 यादृशं वासरं विष्णोः पावनं जागरे नृणां ॥ ६२ ॥ संप्राप्ते वासरे वि
 येन कुर्वति जागरं मज्जंति न केघोरं न रानास्यत्र संशयं ॥ ६३ ॥ इति
 श्रीस्वंदपुराणे द्वादशी जागरणमाहात्म्यं ॥ ६४ ॥ शौनका उवाच ॥
 कथं सतयुगे ह्यस्मिन्नेतरे द्वैकलिसंज्ञके बहुपाषंडसंकीर्ण
 प्रास्यामो मधुसूदन ॥ १ ॥ युगत्रयव्यतिक्रांते धर्माचारयरे तथा
 प्राप्ते कलियुगे घोरैश्च विष्णुर्जीवानिति ॥ २ ॥ सततं दिवं याते महा
 राजे रामे दशरथात्मजे दुष्टराजन्यचारेण पादुताधरिणीतले ॥ ३ ॥

॥ ३६ ॥

देवानां कार्यसिद्ध्यर्थं तु वोच्चारतावतारणे वसुदेवगदे साक्षात् अ
 विर्चते जनार्दने ॥ ४ ॥ नंदवृजंगते देवेषूतनाशेषिते स्तने प्राति
 ते च नृणवर्तेश कटे परिवर्तिते ॥ ५ ॥ दमिते कालिये नागे प्रलंबे
 च निषूदिते धृते गोवर्द्धने शैले परित्राते च गोकुले ॥ ६ ॥ सुरन्याचा
 निषिक्ते च इंद्रे च विमदे हस्ते रासक्रांतारते देवदारिते केशिदान
 वे ॥ ७ ॥ अक्रूरवचनादेव मधुपुयांगते हरे ॥ हृते कुवलयापीडिते
 धृतराजे च घातिते ॥ ८ ॥ पश्यतां देवदेत्यानां नो जरा जे निपातिते ॥ यदु
 पुयां निषिक्ते यवनस्य वधे घते ॥ ९ ॥ जरासंधबले रौद्रे अस्त्रसंख्या
 ते दत्तं हितौ राजसूये ह्युवरे सैधे शाले निपातिते ॥ १० ॥ निवृ
 त्तं नारते युद्धे भारते सिपिते तु वः ॥ यात्रा व्याजसमानीते प्रजा

सयादवेकुले ॥ ११ ॥ मघयानप्रसक्तस्यपरस्परवधेघते। कलहा
 जेनमदारोद्रेषदग्धेयादेवेकुले ॥ १२ ॥ गात्रसंत्यज्यतेत्रैवर्गतेऽन
 तेधरातले। अश्वत्थमूलमाश्रित्यसमासीनेधरातले ॥ १३ ॥ व्याध
 प्रहारनिन्तांगेपरित्यक्तेकलेवरे। स्वधममसंसंस्थितेदेवपार्थिव
 पुनरागते ॥ १४ ॥ यदुपुण्याप्रावितायांसागरेणसमंततः। शक्रप्र
 स्छगतेवज्रकारयिवादेर्हिदे ॥ १५ ॥ द्वापरेचव्यतिक्रान्तेधर्माध
 र्मविनिश्चिते। संप्राप्तेचमहारोद्रेयुगेवैकलिसंहिके ॥ १६ ॥ ह्री
 यमाणेचसद्धर्मेविधर्मप्रबलेतथा। नष्टधर्मक्रियायोगेवैदवा ॥ १७ ॥
 दबदि-हते ॥ १८ ॥ एकपादस्थितेधर्मेवएश्विमविवर्जिते। त
 स्मिन्नुयुगेविमुलितेरूपयोवनचारिणः ॥ १९ ॥ समेत्यामंत्रय

म्मर्मेवर्गर्णव्यवनमाधवा। असितोदेवलोध्मेभ्योरूपिरुहालक
 स्तथा ॥ २० ॥ एतेचान्येचमुनयःपरस्परमवोचत। अहोयश्यध
 मुवर्चकलिव्याप्तदिगंतरां ॥ २१ ॥ समंतात्परिधमवर्द्धिः। दस्युनि
 वीध्यतेप्रजा। अधर्मपरमैःपुंभिःसत्यार्जवविनासते ॥ २२ ॥
 सकथंनगवानविष्णुप्राप्तामोमुनिसत्तमाःकोवानवाश्चोप
 ततां तारयिष्यतिसंगतान् ॥ २३ ॥ नकलौसंनवस्तस्यत्रियुगे
 मधुसूदनः। तेविनापुंडरीकाक्षंकथंस्यामःकलौयुगे ॥ २४ ॥
 तेषांचितयतामेवंदुःखितानांतपस्विनी। उवाचवचनंतत्ररु
 पिरुहालकस्तथा ॥ २५ ॥ उहालकउ॥ यवन्नकलिदोषेणलि
 प्यामोमुनिसत्तमाः। अपापाब्रह्मसदनंतावदुष्णममाविरे ॥
 ॥ २५ ॥

एतन्मो लोकधमतारं स्थितिं विष्णोः कलौ युगे यदि विष्णुः सितो
 न स्यात् ब्रह्मणो वचनेन दि॥२५॥ विष्णुं विना तदा विप्रस्य ह्यामः
 स्वकले वरं विना भगवतो लोके वस्यस्यति कलौ युगे॥२६॥
 तच्छुचा वचनं तस्य रुषयः शंसितवृताः साधुसाध्विते चोक्ता
 प्रसिद्धो ब्रह्मणो तिकं॥२७॥ दृष्टुं स्तेतदा देवमासीनं परमासेन
 पितामहं भूतगणैर्भूतमूर्तिवत्ततया॥२८॥ दृष्ट्वा च त्रुमुरं देवं
 ददुवत्पणतां हितौ प्रणम्य देवदेव उस्ते त्रेण सुष्टु वस्तदा॥२९॥
 रुषय उवाच॥ नमस्ते पद्मसंभूत शत्रुवन्त्राहया व्ययः नम
 स्ते सृष्टि कर्त्रे सुपितामहनमोस्तुते॥३०॥ एवं सुतः सकृषितिः॥३१॥
 संस्तुतः कमलोद्भवः प्राघोर्धेण निवेद्येता नृप प्रष्टुमुनिपुंगवा
 न्॥३२॥

॥३२॥

ब्रह्मोवाच॥ किमागमनस्तत्पवा ब्रूत तवेन पुत्रकाः कुशलं वोम
 दाभागाः पुत्रशिष्यग्नित्वंधुषु॥३३॥ रुषय उवाच॥ तव प्रसादात्
 कुशलं प्राप्तं नस्तपसः फलं यद्भवं तं प्रपश्यामः सर्वदेवगुरुं प्रभुं
 ॥३४॥ शृणु तत्कारणं शंभो येन प्राप्तस्तवा तिकं युगत्रये व्यति
 क्रान्ते हतादौ द्वापरान्तिके॥३५॥ प्राप्ते कलियुगे द्वारे क्व विष्णुः पृथिवी
 तले यं दृष्ट्वा परमां मुक्तिं यास्यामो मुक्तबन्धनाः॥३६॥ ब्रह्मोवाच॥
 मम कृतीदिरूपे भूतगवान् खित्यते मया विष्णो पारमिकां मूर्तिं
 न जानोमि हि ज्ञो ह्यमा॥३७॥ रुषय उवाच॥ यदि त्वं न विजानासि ता
 त विष्णोरवस्थितिं गच्छा प्रयागं तत्रैव संत्य ह्यामः कले वरं॥३८॥ मा
 विष्णुं दृष्टुं जघ्निष्यदेह्यानि बोधितं इतो वृजध्याता लं यत्रास्ते दे

सत्रम् ॥

त्ययुगे वै ॥ ४७ ॥ ते गवापरिपृष्टध्वं प्रद्राददैत्यसत्रम् । सज्ञास्यतिहरेः
स्थानं यथादश्येन तत्र वै ॥ ४८ ॥ तत्र ऋचावचने तस्य ब्रह्मणः परमा
त्मनः प्रणिपत्य च देवेशं प्रस्थितास्तपोधनाः ॥ ४९ ॥ जग्मुः संद्रष्टुं
मनसः सुवतो दैत्यसत्रम् । धृत्यः सदैत्यराजो यं योजानातिजनार्द
नं ॥ ५० ॥ इति संखित्यमानास्ते प्राप्ता वै धरणी तलं । गवाते तस्य न
जरं विविमुर्नवनोत्तमं ॥ ५१ ॥ दूरादेव समेतो सुदृष्टो वैरोचनिस्त
दा । प्रत्युत्थाया दृष्टां च क्रेप्रद्रादेन समन्वितः ॥ ५२ ॥ मधुपर्कं च गो
चैव दृष्ट्वा चार्थं तथैव च । उवाच प्राञ्जलिर्नृवा प्रद्रष्टेनांतरात्मना ॥ ५३ ॥
॥ स्वागतं वो महामायाः सुव्युष्णरजनीमम । यद्रवतो त्रयश्यामि
ब्रूतं किं करवाणि वः ॥ ५४ ॥ ~~सदैत्यराजेन सञ्ज्ञताः~~ इति सत्रम् ॥
एवं हि

॥ ५५ ॥

उचुः संद्रष्टुमनसो हानवेद्रसुतं तदा ॥ ५६ ॥ रुषय ऊचुः ॥ आर्याः पृथि
नसुरसे प्राप्ताः प्रद्रादद्वारिवध्नत्तदस्माकं महाबाहो न वत्राता
महार्णवात् ॥ ५७ ॥ कथं दैत्ययुगे ह्यस्मिन्नुरौ द्वैकलिमं शिवे । न वि
ष्यामो विना विष्णुं नीतानामनयप्रदं ॥ ५८ ॥ यस्मिन्नयुगे ह्यधर्म ए
जितो धर्मः सनातनः । अनृतेन जिते सत्यं विप्राश्च वषलेर्जिताः ॥ ५९ ॥
वितैर्जितविदमार्गाः स्त्रीभिश्च पुरुषा जिताः । ब्रह्मणा श्वापि वध्यं
ते मे ह्येराज न्यभूमिपे ॥ ६० ॥ अस्मिन् विलुप्तिते प्रायेव र्णाग्रमविव
र्जिते ॥ वेदमार्गं विंशुमेव विष्णुर्न गवानिति ॥ ६१ ॥ विना ज्ञानाद्दिना
ध्यानाद्दिना चैदियनिग्रहात् प्राप्येते न गवान्यत्र तद्गुह्यं कथय
स्वनः ॥ ६२ ॥ दैत्यराज वमस्माकं सुदृष्ट्वा गधिदक्षि किं कथयस्व म

हा नागयत्र तिष्ठति केरावः ॥ ५५ ॥ एवं स हि जमुखैस्तु संष्टिणे दैत्यस
 त्तमः ॥ प्रणम्य ब्राह्मणान् सर्वान् नक्त्या संदुष्टमानसः ॥ ५६ ॥ इति श्री
 प्रह्लादसंहितायां द्वारकासाहस्ये प्रथमोऽध्यायः ॥ ४ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥
 सर्वेषामपि भूतानां दैत्यदानवरहसां ॥ भवतो वै पूज्यतमा देवा
 दीनां तथैव च ॥ १ ॥ अनुज्ञया तु पूज्यानां प्रसादा केरावस्य हि ॥ अधि
 ष्ठाने नगवतः कथयामि निबोधतः ॥ २ ॥ यस्मिन् सप्तसमुद्रस्य तीर
 माश्रित्य तिष्ठति ॥ कुशस्थलीतियाश्वकुशेन स्थापिता पुरी ॥ ३ ॥
 वहते गोमती यत्र यत्र सागरसंगता ॥ दारावती तिसाविषा आनेर्त्त ॥ ४ ॥
 पुष्पकीर्तिता ॥ ५ ॥ तस्यां वसति विश्वात्मानुक्तिमुक्तिषोऽहो हरिः ॥ कला
 षोडशसंयुक्तो मूर्तिर्द्वादशनिर्युतः ॥ ६ ॥ तदेव परमं ध्यामते देवपर

मं पदे ॥ द्वारकासाच वै धन्या यत्रास्ते मधुसूदनः ॥ ७ ॥ यत्र स एव तु
 लीदुःखं खचक्रगदाधरः ॥ नरामुक्तिप्रयास्यंति तत्र गच्छाकलौ युगे ॥
 ८ ॥ तत्र क्रयावचनं तस्य प्रह्लादस्य महात्मनः ॥ विस्मया विष्टम
 नसः तमूचुर्मुनिसत्तमाः ॥ ९ ॥ रुषय ऊचुः ॥ हयं यदुल्लेजते ना
 रे चापहंते तु वः ॥ प्रज्ञासेयादव श्रेष्ठाः स्वस्थानमगमद् हरिः ॥ १० ॥ द्वार
 वत्यां प्रावितायां समंतासागरेण हि ॥ कथं स नगवान् तत्र कलौ दै
 त्यप्रकीर्त्यते ॥ ११ ॥ कथयस्व ममाप्येतत् कथं विष्णुर्महीतलास्थि
 तश्चानर्त्तविषयेण तद्विस्तरतो वद ॥ १२ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ उग्रसेन नरपते
 प्रशासति वसुंधरा ॥ तस्मै यदुपुरी मे तांशो नयामास सर्वतः ॥ १३ ॥
 ममागौरमानां यामा निरमाणदरौ ॥ एकदा तु समासीने सत्तायां य

दुसत्रमे॥१॥ कथानिःक्रियमाणानितिचित्रानिरेनेकधमउधवःक
 थयासासप्रनावेयदुनंदने॥१४॥ यात्रायामनुमेप्राप्तं दुर्वासस
 मकलारवे। तत्क्रचासदसोच्यभगवानरुक्तिमणीर्दे॥१५॥
 जगामदृष्टमनसाविभूशोक्तिपुरस्कृतः। आगत्योवाचवैदेनं।
 संप्राप्तमृषिसत्तमं॥१६॥ तपोनिधूतपाप्मावेअत्रिपुत्रोमहातपाः।
 आतिथ्येनार्चितोविप्रःप्रदास्यतिमहोदयं॥१७॥ इतिगोश्रुत्वेय
 स्यसत्यात्रागमनंवयातस्यदेनंरुद्रेतिपितरस्तुस्वधेदकं॥१८॥
 तदागच्छस्वगच्छामोनिमंत्रयिषुमन्त्रिजं। तथेत्युक्त्वात्रुसादेवीरथ
 मारुरुदेसती॥१९॥ रथमारुह्यदेवेशोरुक्तिमणीसहितोदरि। ज
 गामतत्रेयत्रास्तेदुर्वासामुनिसत्तमः॥२०॥ दृष्ट्वात्तलंतंतयसा॥

४४१॥

कूलेनदनदीपते। कापालिकस्यपुरतःसुस्नातेकरनीकरे॥२१॥ प्र
 णम्यभगवान्भक्त्यापप्रच्छानामयंततः। यश्चादिदन्तनयारु
 क्तिमणीप्रणमामतं॥२२॥ दुर्वासाश्रुपितौदृष्ट्वादृशिनार्थमुपागतौ।
 पप्रच्छऊरालंतत्रस्वागतनानिनिघ्नौ॥२३॥ दुर्वासाउ॥ ऊरालंत
 त्सर्वत्रचुत्रवासस्ताधुना। कतिदाराधनायत्यैतद्विस्तारतोवद॥
 २४॥ श्रीसूतउ॥ समुद्रेणप्रदत्तमेनूमिच्छादशयोजना। तस्यानिव
 सताबुध्ननूपुरीहेममयीमया॥२५॥ प्रासादातत्रसौवर्णानवल
 दसमन्विता। तस्यांवसामिसंदृष्टः चत्प्रसादात्तुनिर्नयः॥२६॥ तत
 श्चक्रावचनेतस्यविस्मयाविष्टचेतसः। प्रत्युवाचसदुर्वासाःप्रदस्य
 मधुसूदनं॥२७॥ वसंतितावकयेचतेषांसंख्यावदस्वमे। यावंत्य

शुभदिश्यस्तेपुत्राःपरिजननेतया ॥२॥ ~~अहं ह्यहं~~ ॥ नगवनरुषोडश
 साहस्रं नारायणविधमम ॥ तासां मध्ये दृष्टतमाविदन्नाधिपते
 सुता ॥२॥ एकैकस्यां दशपुत्राः कन्याश्चैकाममांजा ॥ षट्पंचाश
 त्र्यदूनां कुकोधःपरिजननेमम ॥३॥ शेषाः प्राहृतयो ब्रह्मनरेते सरव्या
 नविधति ॥ तत्स्रुचचिंतया मासकिमेतदिति विस्मितः ॥३॥ अदे
 अनंतवीर्यस्य मायामाश्रित्य तिष्ठतः ॥ अनंतसर्गकिट्टे प्रवर्त्तिय
 श्यतामियं ॥३॥ दुर्वसाउ ॥ स्वागतं ते मदाबाहे ब्रूदिकं करवाणि
 तो दृष्टिनेन च दीयेन प्रीतिमेति चेमे मनः ॥३॥ ~~अहं ह्यहं~~ ॥ यदि प्र ॥४॥
 सन्तो नगवान् नृत्तदा गच्छु मे गृहे शिरसा धमय पादां बुधया स्यामः
 पवित्रतां ॥३॥ दुर्वसाउ ॥ अहमो सार सर्वस्वं किं मानय सिमा धव

नय चं यदि मद्वा कथं कारा पिसद नार्यया ॥३५॥ एवमस्त्विति चोक्ता सः
 प्रस्थितः स्वरथे नदि ॥ ते दृष्ट्वा प्रस्थितं विस्लुं प्रहस्यो वाचनीययन् ॥
 ॥३६॥ दुर्वस संनजानीषि मुंचे मान्द्रय सत्तमान् ॥ चंच नार्या तथा
 चयं वदतः स्वरथे नमां ॥३७॥ नगवनरुषा प्रब्रूवति विप्रकर्त्ता स्मि
 ततया ॥ वृथा स्यात्तु नाब्रह्मन्यावितो दंस बांधवः ॥३८॥ प्रह्लाद उ ॥
 ततया रुषिवर्यो सोयुक्ते देवीरथे स्वके ॥ तथैव पुं उरुका हं याहीया
 हीत्य न्नायत ॥३९॥ ते दृष्ट्वा देवताः सर्ववृहमानं हरिरथे साधुसाधि
 ति नायंतः ऊचुः सर्वपरस्परं ॥४०॥ अहं ह्यहं एते देवस्य परो न किं प्र
 पश्यतः स्तै धे स वाचयो ध्यानं वदते नार्यया सह ॥४१॥ विकीर्य मा
 एः कुसुमैः सुरसंदैर्जना दनं ॥ उगा मसरथं गृह्य स नार्यो द्वारकां प्रति

वहमानेरथेतस्मिन् रुक्मिणी दृष्टिता नवत उवाच हस्ते वैदनी
 मम व्याकुललोचना ॥४३॥ श्रीता नारपरिक्लिष्टा वदेती कोपनं हि
 जे पाययि त्रिदके कोतनयमो मंदिरं स्वके ॥४४॥ ततः कृत्वा वचनं
 तस्याः पादा क्रीते धरातले तस्मिन् समानयामास गंगं त्रिपथगी
 मुक्तां ॥४५॥ ते दृष्ट्वा निर्मलं शीतं सुगंधं यावने तथा ॥ पयौ पिपासि
 ता देवी रुक्मिणी जादूवी जले ॥४६॥ पीतं तया जले दृष्ट्वा चुके परु
 क्षितम ॥ जहाल जल न प्रहः शशाप परमेश्वरः ॥४७॥ मामदृष्ट्वा
 जले यस्मात्प्रातवत्यसि रुक्मिणी ॥ तस्मात्प्यानरतानित्यं न वि ॥४८॥
 ष्यति न संशयः ॥४९॥ अवयुक्ता रथे यस्मात्पृष्टे जले व
 या ॥ पीतं तस्माद्ब्रह्मेन वियुक्ता च न विष्यसि ॥५०॥ एतावदुक्ता

वचनं क्रोध संरक्तलोचना ॥ परित्यज्य रथं विप्रो नृमा विवावतिष्ठ
 त ॥५१॥ अद्वा दउ ॥ एवे शप्ता तदा देवी रुरो दाती व विद्वला उवा
 च हस्ते कुरुणा वयं रक्षास्य वया विना ॥५२॥ श्री हस्ते उवा ॥ आया
 मेष त्यदे देवि द्विकालं नवनं तवा यो मां पश्यति चात्र स्थः स चा
 मेव पश्यति ॥५३॥ मां हि दृष्ट्वा नरो यस्तु चां न पश्यति न क्ति तः
 अर्द्धयात्रा फलं तस्य न विष्यति न संशयः ॥५४॥ ततः प्रसादया मा
 सदुर्वसि समकलमखं ॥ बाह्ये पवन मध्ये शुभ्र जयामास ते तदा ॥
 ५५॥ अवनि ज्यस्वयं पादौ विप्रपादा वने जनधरया मास शिर
 सा जगतः पावनो हरिः ॥५६॥ दत्वा ऽर्द्धं गौ व विप्राय मधुपक्वं च
 न क्ति तः ॥ विधि वत् नो जयामास षट् रसेन द्विजोत्तम ॥५७॥ श्री ॥

॥ इति श्री द्वारका माहात्म्ये दुर्वासानयनं नामाध्यायः ॥ ४॥ प्रह्लादः
 उ॥ एवं स पूजितस्तेन हरिणा ब्रह्मणेन तमः ॥ उवाच परिसंनुष्णे
 वरं ब्रूहीति केशवं ॥ १॥ श्री हस्त उवाच ॥ यदि नुष्णे सिन्धु गवन् नर
 दिदेयो वरो नमः ॥ स्थातव्यमत्र नवतानत्यक्तव्यं कदाचन ॥ २॥ दु
 र्वास उ॥ यदि तिष्ठाम्यहं हस्त तथा च मयि केशव ॥ तिष्ठस्व धीः उ
 रा कलानित्यं मद्भुजनेन हि ॥ ३॥ श्री हस्त उ॥ येन यत्र यंति नक्त्य
 त्रामां वापि द्विजसंम ॥ किं दोषं ति फलं तेषां नाविनां न तज्जा वा
 न वद ॥ ४॥ दुर्वास उ॥ यः स्नात्वा संगमे हस्त गोमत्याः सागरस्य
 च मांसमन्त्यर्च्य च नरः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ५॥ श्री हस्त उ॥ यो न
 रः पूजयिष्यात्वांश्च पूजयिष्यति मां मयि ॥ तस्मा मुक्तिः प्रदास्यामि या मु
 न्दि ॥

॥ ४४ ॥

रैरपि दुर्बलैः ॥ ६॥ प्रह्लाद उ॥ परस्परं वरो रक्षा तस्मिन् स्थानेन वतिष्ठतां ॥
 वरदा ननत त्र्योक्त तीर्थं सर्वार्थकामदं ॥ ७॥ वरदानेन रस्ता वा
 जो सदस्य फलं लभेत् ॥ विष्णुर्दुर्वाससो यत्र वरदानमभूत्पुरा ॥ ८॥
 तदा प्रभृति विप्रैर्द्वारकां हरिः श्रुत्वा ॥ दुर्वाससागिरा बद्धे जने ह
 ति कदाचन ॥ ९॥ यत्रैव विक्रमी श्रुतिर्विदते यत्र गेमता ॥ नरा मु
 क्तिं प्रयास्यंति वक्रतीर्थेन संगता ॥ १०॥ कलेवरं परित्यक्तं प्रभासे
 हरिणा यदा कलानिःसदितं तेजः तस्यां प्रतीतिं वेक्षितं ॥ ११॥ तस्मा
 त्कलियुगे विप्रानान्यत्र प्राप्यते हरिः ॥ यदि कार्यं हि हस्तैः न तत्र
 गच्छन्तु मा त्विर ॥ १२॥ रुषय ऊचुः ॥ साधुना गवतः श्रेष्ठं सुधुमागिष
 दन्ति ॥ यत्र यत्रादिपरिज्ञानं तन्मज्जानाति कश्चन ॥ १३॥ किं फलं ज

मनेतस्यांकिफलसदृशने॥ कानितार्थानितत्रैवकेदेवास्तद
 वदस्वतः॥१३॥ कस्मिन्मासेतियौकस्यांकस्मिन्वर्णिमानवे
 गतव्यं कानिदेयानिदुनानिदनुजर्षितः॥१४॥ इतिष्टुष्टस्तदौतस्तु
 महाभागवतोसुरः॥ कथयामासविषेभ्यो नगवदूक्तिसंयतः॥
 १५॥ प्रह्लादः॥ भो भूमिदेवाः मृणुतपरंगुणं सनातनं यन्नकस्य
 विदारयातेतद्दहानिसुविस्तरात्॥१६॥ तदा मतिचक्रुते दारका
 गमनं प्रति॥ तदानरकनिर्मुक्ता गायति पितरो दिवि॥१७॥ यावत्प
 दातिहस्तस्य मार्गे गच्छति मानवः॥ पदे पदे मृते धस्य यज्ञस्य लन
 ते फलं॥१८॥ दारकां गच्छमानस्तु यः प्रयति वायरान् मानवान्ना
 लनते वै ह्येव पदं॥१९॥ दारकां गच्छमानस्य यो दहति प्रतिश्रयं

१६
 ॥१५॥

तथैवमधुरोवाचनेदतेः क्रीडते हि सः॥२०॥ अध्वाना श्रोतदेहस्य वा
 दमेयः प्रयच्छति॥ देसयुक्तेन सनरो विमानेन दिवं वृजेत्॥२१॥ या
 चां यां गच्छमानस्य मध्याद्रेस्तु धितस्य च॥ अन्ते दहति यो नक्त्या
 मृणुत इव ते फले॥२२॥ गया श्राद्धेन यत्पुण्यं लनते मानवो नु वि
 अन्तहानेन तत्पुण्यं पिष्टुणां शिरसा॥२३॥ उपानहीनयो दधा
 त दारकोपरि गच्छतां॥ हस्तप्रसादा सनरो गजसंभेन गच्छति॥२४॥
 ५॥ विष्णुं माचरेते यस्तु दारकोपरि गच्छतां॥ नरके न कुरुते मूढः क
 ल्पमात्रं तुरौरेव॥२५॥ मार्गस्थितस्य यो धन्यः प्रयच्छति कमंडलुं॥
 प्रपादानसदस्तस्य फलमाप्नोति मानवः॥२६॥ यात्रायां गच्छमान
 स्य पादान्यंगं दहति यः॥ पादप्रहा लनं चापि सर्वत्र कामान्मवा

न

प्रयात ॥ २८ ॥ कथां भूणे तियो विष्णेः गीते चागच्छतः पथि । दाने द
 दति मनुजस्तस्माच्च न्यतरो हि सः ॥ २९ ॥ कैलाशशिखराकारं श्रुता
 न्मिव निर्मलं । प्रासादं हस्तैर्देवस्य यः पश्यति नरोत्तमः ॥ ३० ॥ दू
 रादे मम यदृष्टुं कलशं धजसंयुतं । बाहू न संपरित्यज्य सुवर्ते ध
 रिणी गतः ॥ ३१ ॥ पंचरूपा हतपापं तथा मार्गस्य ते च यत्र । सुमि
 कीटय तं गाश्च निदंता पथि गच्छतां ॥ ३२ ॥ परान्तं परपानीयं च
 स्पृशेत् । च संगमं । तं सर्वनाशमायाति नगवत्केचुदंशनात् ॥ ३३ ॥ ॥ ४६ ॥
 पश्चात्तमसदस्त्रं तु स्तवराजमथापि वा । गजेद्रमो ह्येतां वापि य
 म्पि गच्छन् शनैः शनैः ॥ ३४ ॥ गायमानैर्नगवतः प्रादुर्भावा न्यनेक
 धा । न तद्विर्नत्यसंयुक्तैर्दृष्टमागैरनेकधमः ॥ ३५ ॥ अधौ तपादप

यमं नमस्कुर्यादुल्लेख्यः । सर्वविघ्नविनाशं च लभते तान्त्रसंशयः ।
 ॥ ३६ ॥ नीलोत्पलदलरूपामं हस्तैर्देवकिं नंदनं । दंडवत्प्रणमेत्सा
 त्याप्रणिपत्याग्रजं पुरा ॥ ३७ ॥ बाल्ये च यच्छतपायं कौमारे यौवने त
 था । दर्शनाच्छस्त्रदेवस्य तन्नष्टं तान्त्रसंशयः ॥ ३८ ॥ बाष्पाद्यम
 नसायावत्कर्मणा समुपार्जितं । पापं न नमसदस्त्रेण तन्नष्टं तान्
 त्रसंशयः ॥ ३९ ॥ हेमतारसदस्त्रैश्चुदंशैर्यत्फलमाप्नोते । तत्फलं
 केहि गुणितं हस्तैश्चक्रावलोकनात् ॥ ४० ॥ नमस्कृत्य च देवेशं पुं
 उरीकाक्षमच्युते । दुर्वाससं मदेशानं द्वारकापरिरक्षणं ॥ ४१ ॥ प्र
 णम्य परयाभक्त्या वै न ते यस्य स मन्वितः । द्वारमागत्य च पुनः स्वर्ग
 द्वारोपमं भुजे ॥ ४२ ॥ विश्रम्य च मुहूर्तं हिंसद्विर्बाधैर्वर्तते ॥

तत्राश्रितान्समाहूय ब्राह्मणान्मंत्रकोविदान् ॥४॥ **विद्वं**
 समानीय ततस्तीर्थं समानयेत् ॥ इति श्रीदारकामाहात्म्ये यात्रा
 विधिकथनं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ४ ॥ **प्रश्नादु** ॥ ततो गच्छेत्तद्वि
 जयेत्तु गोमतीं तस्य संग्रयां तस्याः दर्शनात्त्रेण मुच्यते सर्वपा
 तैर्कैः ॥ १ ॥ **दुरितौघस्य करं च मंगल्यविनाशनं सर्वकामप्रदं**
पुसां प्रणमेत्तु गोमतीं जलं ॥ २ ॥ महापापस्य करं च गतीनी गच्छेत्
ति प्रदं सर्वपुण्यवशात्प्राप्तं सुरीतं गोमतीं जलं ॥ ३ ॥ रुषयः ॥
 दैत्यैर्द्रुसंशयोऽस्माकं दनुर्मदस्य शेषतः ॥ इयं का गोमती तत्र के
 नानीता महा मते ॥ ४ ॥ केन कार्यं वरे नैव संशयात्तावरुणा लये
 सर्वनागवतां श्रेष्ठ एतद्विस्तरतो वद ॥ ५ ॥ **प्रश्नादु** ॥ एका एव पु

॥४॥

राचूते नष्टे स्थावरजंगमे तदा ब्रह्मा समभवद्विष्णोर्नाभिसरोरु
 दात् ॥ ६ ॥ **आदिष्टः प्रचुरा ब्रह्मा सृजध्विविधमप्रजा ॥ इति धमता**
समादिष्टे हरिणा सृष्टिकारणे ॥ ७ ॥ बाटमित्येव तंचोक्ता तपस्त
पुंमहोदधेः ससर्जमानसान्सधः सनकादीन् कुमारकात् ॥ ८ ॥
उवाच वचनं ब्रह्मा प्रजा सृजत पुत्रकाः ॥ ब्रह्मणे वचनं श्रुत्वा
तां जलिपुटाः कुवन् ॥ ९ ॥ भगवन् भगवद्वर्षं द्रष्टुं कामाशिवास्प
ते न बंधमनुवर्तमानः सृष्टिरूपं दुरासदं ॥ १० ॥ इत्युक्त्वा ते ययुः सर्व
सनकाद्याः कुमारकाः पश्चिमां दिशि मास्थाय तीरे न दनदापतेः
॥ ११ ॥ ते जोमयस्य रूपस्य द्रष्टुं कामा माहात्मनो ॥ तस्मिन् मनः समाध
यते पिरपरमंतपः ॥ १२ ॥ बहु वर्षसहस्रे सुप्रसन्ने धरणा धरे निवा

जलं समुत्तमं सूर्यरूपं दुरासदं ॥१३॥ अनेकदैत्यदमनं बहुयंत्रवि
 दारणं सूर्यकोटिसमाज्ञासं सद्स्वार्सुदर्शनं ॥१४॥ ते दृष्ट्वा विस्मि
 ताः सर्वे ब्रह्मपुत्राः परस्परं वीक्ष्यमाणं न गवतः परमायुधमुत्ता
 मे ॥१५॥ तान् विलोक्य तथा रूपान् ब्राह्मणाश्च शरीरिणी नो ब्रह्म
 पुत्रा न गवान् शीघ्रमाविर्त्तयिष्यति ॥१६॥ अर्हणार्थं न गवतः शी
 घ्रमर्घ्यं प्रतीक्षतः ॥ आयुधं लोकनाथस्य शीघ्रमत्र प्रसाद्यतां ॥१७॥
 ततश्च वावचने तस्य त्रुष्टुबुद्धे सुदर्शनं ज्योतिर्मयं नमस्ते स्तुनम
 स्ते हरि वध्न ॥१८॥ सुदर्शनं नमस्तुभ्यं सद्स्वार्समथाव्ययं नम
 स्ते सूर्यरूपाय वद्विरूपाय ते नमः ॥१९॥ अमोघाय नमस्तुभ्यं म
 स्वांगाय नमो नमः ॥ एवमेव जगन्नाथ सुसमनो न्निस्तथा हत ॥२०॥

॥१४॥

स्तोत्रे नानाविधैस्तुवा प्रणेमुर्द्विरिव ध्रुवा तेषां साधुसुता तं त्रुष स
 नदर्शनो सुका ॥२१॥ अस्मरन्मनसा देवं ब्रह्माणं परमं स्वकं ॥
 तेषां त्रुचितितं ज्ञात्वा ब्रह्मा गंगामथा ब्रवीत् ॥२२॥ यादि शीघ्रं सरि
 त् श्रेष्ठेष्टपि व्यांदुरिकारणत्वं गंगा तावन्महाभागे ततो बहुमता
 सि मे ॥२३॥ उवाच ततो गंगामतीनाम सुप्रसिद्धं न विष्यति वसिष्ठस्य
 तु गान्धर्वायादि शीघ्रं धरातले ॥२४॥ पिते वपुत्री वितथा वसिष्ठत
 नया नवा ब्राह्मिणे वसो देवी प्रस्थिता वरुणा लयं ॥२५॥ वसि
 ष्ठस्त्वग्रतो याति तं गंगामुपप्लव्णं तान् दृष्ट्वा मनुजाः सर्वे वसि
 ष्ठे नमसमन्विता ॥२६॥ नमस्तु क्रुर्महाभा गंगं तं पीयूषि मार्गवे ॥
 आविर्ब्रूवत त्रैवयत्रे ते मनयः स्थिताः ॥२७॥ दृष्टुं कामादरे रु

पंप्रसूतावनताश्वेते। अवाकिरन्महानागांसुमनोनिश्वसर्वशः
 ॥२८॥ दिव्येभ्योः सुगंधैश्च गंधपुष्पैस्तथाहतिः साधुसाधुमदा
 नगेपावनीसर्वाददिनां ॥२९॥ इष्टुकामाहरेरूपं प्रियाजुष्टं
 चतुर्भुजं। दृष्ट्वावसिष्टमनुगामायंती सुरपावनी ॥३०॥ संदृष्ट्वा
 ममसाधुसाधुसाधितिचाबुवनयस्माच्चयासमानीताश्च
 मिष्टोक्तेसरिद्धा ॥३१॥ वसिष्ठं तत्र ते दृष्ट्वा उतस्थुः सर्वतोद्दिग्वा
 अर्घादिसन्क्रियासचाप्रदृष्ट्वा इदमब्रवीत् ॥३२॥ तस्मात्तव सुत
 त्वेवंख्यातिलोकैर्गमिष्यति। गां स्वां गतायस्मादितः स्थान ॥३३॥
 मतोमता ॥३४॥ तस्माद्भिजोमतीनामख्यातिलोकैर्गमिष्यति। अ
 स्यादर्शनमात्रेण मुक्तिं यास्यंति मानवा ॥३५॥ किंपुनः स्नानद

॥३४॥

नानिहचायातिहरेः पदं। तामेवमर्चयद्योतेयोगे द्वा इतिरेदं ॥३६॥
 परंपुरुषसत्केनपुरुषं शेषशायिनं ॥ इति संस्रुवतां तेषां हरिरा
 विर्बभूवद ॥३७॥ पीतकौशेयवसनोवनमालाविभूषितः। दि
 व्यमालानुलिप्तांगो दिव्यात्तरणभूषितः। शेषासनगतो देवो दिव्या
 नेको घृतायुधः। हृत्पद्मविकीरितमुकुटं स्फुरन्मकरकुंडले ॥३८॥ न
 त्कान्यप्रदेशे तं श्रीवत्सांकमहानुजे। सदाप्रसन्नवदनं घनश्या
 मं चतुर्भुजं ॥३९॥ पादसंवादनपरां लक्ष्म्यां जुष्टं मनोहरं। तं दृष्ट्वा मुन
 यः सर्वे हर्षे कर्षसमन्विता ॥४०॥ विष्णुं च विष्णुसूक्तं श्रुत्वा बुवंद
 सेनवै। एवं संस्रुवतां तेषां विष्णुदीनानुकेयकः ॥४१॥ उवाच सुप्र
 सन्नेन मनसा धिजसत्तमानः। सुखं कुमारस्तुष्टो हंप्रदास्यामि यथे

सितं ॥ ४२ ॥ न विष्णु यज्ञान युता न स्पृष्टा मम मायया ॥ यस्मान्नो हा
 र्थिनि विष्णोः जला वासी प्रसादितः ॥ ४३ ॥ यस्मादिदं परं तीर्थं मा
 ह दं सर्वमर्थदं ॥ अनुग्रहाय न वतां यच्च चक्रं सुदर्शनं ॥ ४४ ॥ नि
 स्सृतं प्रथमं विष्णो जलं निबाममाग्रतः ॥ चक्रतीर्थमिति ख्यातं च
 क्रनाम्ना न विष्णुति ॥ ४५ ॥ ममापि नियते वासे न विष्णुति मदा
 र्थं वे ॥ यत्र स्नानं प्रकुर्वेति प्रसंगेनापि मानवाः ॥ ४६ ॥ चक्रतीर्थं
 द्विजश्रेष्ठ तेषां मुक्ति करे स्थितं ॥ भवेत्तोयि सदा ह्यत्र निवसंधं य
 दृष्टं ॥ ४७ ॥ वायु नृतां तरिष्ये सर्वकामस्य दायका ॥ ४८ ॥ ॥ ५० ॥
 प्रदादु ॥ तत्र श्रुत्वा हृष्टमनसः स चार्धं सुरपावनीं ॥ अवनिज्य
 हेरः पादौ रूर्ध्वं वै नाम धमरयन् ॥ ४९ ॥ प्रहास्य सा हेरः पादौ प्रवि

ण वरुणं जयं तस्मिन्महापापहरा गोमती सा गंगता ॥ ५० ॥ इत्यु
 च्चा नगवान्विष्णु तत्रैवांतरधीयतां स न काद्या ब्रह्मसुता तच्छुस्त
 त्रसमादिता ॥ ५१ ॥ एवं सा गोमती तत्र संजाता सा गंगता ॥ सर्व
 पापहरा प्रोक्ता पूर्वगंगेति या श्रुता ॥ ५२ ॥ इति श्री द्वारका माहस्ये
 चक्रतीर्थ गोमती उत्पत्तिर्नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ रुषय ऊचुः ॥
 साधु साधु महाभाग प्रदादा सुरसत्तमः ॥ येन नः कलिमध्ये तु दर्शि
 तो नगवान्हरिः ॥ १ ॥ तन्मुखं हारसिं धूया कथेयममृतात्मिका ॥
 कर्णान्यापि बतं वृद्धिं न मुनीनां प्रजायते ॥ २ ॥ कथयस्व महाबा
 हो तीर्थयात्रां सुविस्तरात् ॥ अस्मानि स्तत्र गंतव्यं वदते यत्राणां
 मती ॥ ३ ॥ तिष्ठेते नगवान् यत्र चक्रतीर्थं विलोककः ॥ तदा ज्योति

सातातउद्धरस्व नवाविता ॥४॥ सप्तपूजाविधमनेन कथयस्व
 महामते ॥ प्रह्लाद उ ॥ गवाच गोमतीतीरे प्रणमे देव वचनो ॥ प्रसा
 द्य पाणि पादौ तुल्यवाचकं योऽकुरात् ॥५॥ गृहीत्वा च फले पु
 ष्यं ब्रूते तैश्च समन्वितं ॥ प्राञ्जुरवः संयतो नृचादवादर्धं विधमन
 तः ॥६॥ ब्रूत लोका समायाते वसिष्ठ तनये मुने सर्वपापविशु
 ध्यर्थं दत्ताम्यर्थं तु गोमति ॥७॥ वसिष्ठ दुहिते देवि शक्ति ज्येष्ठे य
 शस्विनि त्रैलोक्यं दिते देवि पापमेहर गोमति ॥८॥ इत्युवाच
 द्विजश्रेष्ठा मृदं माणिना ॥ विष्णुसंस्तुत्य मेन सामं च मेतदुदीरये ॥५१॥
 त ॥९॥ अथ क्रातेरथ क्राते विष्णु क्राते वसुंधरे ॥ उधृतासि वरा देवा
 तस्ते न शतबाहुना ॥१०॥ मृत्तिर्वै हरमे पापं यन्मया पूर्वसंचितं ॥

॥५१॥

माल

वयादतेन पापेन शतं संवसरं न वेत् ॥११॥ इत्येव मृदुमालिष्य स्ना
 नं कुर्यादध्याविधिः ॥ आपोऽस्नानिति मंत्रेण मृणुत त्यक्तमा पू
 यात् ॥१२॥ कुरु हे त्रे च यत्पुण्यं रादुग्रसि दिवा करे ॥ स्नानमात्रेण
 तत्प्रोक्तं गोमत्यां कृष्णसंनिधौ ॥१३॥ नक्त्यास्नात्वा च परया कुर्या
 कर्म यथोचितं ॥ देवान्पितृन्मनुष्यांश्च तर्पयेद्भूवसंयुतः ॥१४॥
 ॥ येनैरारव संसृष्टा दित्ये च कीटवमागताः ॥ गोमती नीरदानेन
 मुक्तिं यांति न संशयः ॥१५॥ विनाप्य हतदं नैर्विदिता चोसनयात
 या ॥ वारिमात्रेण गोमत्यां गया श्राद्धफले लभते त ॥१६॥ ततश्च वि
 प्राणा हूय वेदज्ञान तीर्थसंश्रयान् ॥ विश्वे देवादि संसृज्यपि तृ
 णं श्राद्धमाचरेत् ॥१७॥ यद्वया परया युक्तः श्राद्धं कुर्याद्विधमनतः ॥ दहि

एण च ततो दद्यात् सुवर्णरजतं तथा ॥ १८ ॥ सुवर्णशृंगसदितोरजत
 खुरन्मूषितो रत्नेषु छीवस्त्रयुतां ताम्रपृष्ठां सवसकां ॥ १९ ॥ दद्या
 द्विप्रसमन्यर्च्य वस्त्रालंकारनूपुरैः ॥ सप्तधमन्ययुतां दद्यात् वि
 स्तुर्मेध्रीयतामिति ॥ २० ॥ आसीमांते विसर्ज्य तान् ब्राह्मणान् निय
 तः सुविः ॥ तानां धन्यपणानां च दाने देयं स्वशक्तिः ॥ २१ ॥ एवं तर्तते द्विज
 श्रेष्ठास्तस्य तस्योत्तमेन नरः ॥ ये गतानरके घोरे ये च प्रेतचमागताः ॥
 २२ ॥ पूर्वकर्मविपाकेन स्याद्वरचगताश्च ये ॥ पितृपक्षे च ये केचित्
 मारुपक्षकुलोद्भवाः ॥ २३ ॥ सर्वे ते मुक्तिमायांति गोमतीदर्शनात् ॥ २४ ॥
 लोहते आहूतैरेयं सुगोमत्यां देत्यसत्तम ॥ २५ ॥ दूरमेधस्य यज्ञस्य
 फलमाप्नोत्यसंशयं ॥ गंगास्नानेन यत्पुण्यं प्रयागे परिकीर्तितं ॥ २६ ॥

॥ ५२ ॥

तत्पुण्यं समवाप्नोति गोमती आहूतनरः ॥ विष्णुलोके दिगंघ्रति पित
 रस्त्रिकुलोद्भवाः ॥ २७ ॥ अनेकजन्मसाहस्यं पापं याति न संशयः ॥
 वाण्याचयन्ते पापं कर्मणामनसा गिरा ॥ २८ ॥ तत्सर्वं विलयं या
 त गोमतीदर्शनेन हि ॥ यो नरः कार्तिकः स्नानं गोमत्यां कुरुते द्विजः ॥
 २९ ॥ प्रसन्नो भगवान् तस्य लक्ष्म्या सह न संशयः ॥ प्रत्यहं दुर्तना
 कारं तर्पयेत् सुसमाहितः ॥ ३० ॥ प्रत्यक्षदेवसं देयं भोजनं च द्विजा
 तये ॥ पूजयेत्तुष्टदेवं च प्रत्यहं न क्लिप्ततत्परः ॥ ३१ ॥ येन केनापि देत्ये
 दस्या तव्यं नियमेन तु ॥ ब्राह्मणानुज्ञया राजनः गृह्णीयान्ति याम
 नरः ॥ ३२ ॥ संश्रुते कार्त्तिके विप्रसंघाते बुधवासरे ॥ चामृते न देवे
 शं न त्र्यादामो दारं हरिं ॥ ३३ ॥ कुसुमे वारिसे नृते ॥ कुलस्याः कणवीर

३

के। तद्देशसंभवैश्वान्ये पूजयेदुरुडधुजे ॥३३॥ नैवेद्यं दाययत्तत्र वि
 स्तुर्मेषीयतामिति गीतवाघादिनृत्तेनतयापुस्तकवाचकैः ॥३४॥
 रात्रौ जागरणं कार्यं स्त्रीत्रैर्नानाविधैरपि। आदूय ब्राह्मणान्नतक्त्या
 न्नोजयेच्च स्वशक्तिः ॥३५॥ ततश्चान्युष्टिर्ते देवपूजयेदुरुडधुजे। का
 र्तिकाते च दैत्येन्द्रगोमत्युदधिसंगमे ॥३६॥ स्नात्वा पितृनृसमन्य च
 पूजयेच्च जनार्दन। अनुज्ञया तु विद्याणां वृत्तं संपूर्णं तां वृजेत् ॥३७॥
 एवेयः स्नाति दैत्येन्द्रकार्तिके हस्ते संनिधौ। सर्वपापविनिर्मुक्तो
 विष्णुलोकं वृजत्यसौ ॥३८॥ माघस्नानेन युजो नक्त्या गोमत्यां कुरुत
 नरः। विनते यो दये नक्त्या संतुष्टः सदभार्यया ॥३९॥ तिलादिशर्पस
 हिता देया ब्राह्मणसत्तमे। मोदका गुडसंनिभ्राः प्रत्यहं दक्षिणा नि
 ताः ॥४०॥

॥५३॥

व

तिलैराज्यपुतेर्दोमः कर्तव्यः प्रत्यहं नरे। होमार्थं सेचयेद्द्विंशती
 तार्थं कदाचनः ॥४१॥ गोमत्यां स्नातियो नक्त्या माघं माधवसंभव
 ध्रुवं समाक्षिरक्तवस्त्राणि कंचुकोस्त्रिषमेव च ॥४२॥ दद्यादुपान
 दौ चैव कुंकुमं च विशेषतः। कंबले पद्मे तैले च हस्ते मेषीयतामि
 ति ॥४३॥ स्वाभिकार्यं मृतानां च संयामेशस्त्रसंकुले। गवार्थं ब्रा
 ह्मणार्थं च मृतानां यागतिः स्मृता ॥४४॥ माघस्नानेन साधो क्तो गो
 मत्यां तात्र संशयः। सर्वदानफलं तस्य सर्वतीर्थफलं तथा ॥४५॥
 माघस्नायी नरो याति विष्णुलोकं सनातनं। सर्वान् कामानवाप्नो
 तिसमन्य च जनार्दन ॥४६॥ माघं हमापयेन्माघ्यां गोमत्युदधि
 संगमे। ब्राह्मणानुज्ञया दैत्यसर्वं संपूर्णं तां वृजेत् ॥४७॥ पापिनो

पिद्विजयेष्टायेस्नाताजोमतीजले। यद्विनां च गतिं योतिषसादाश्च
 क्रपाणिनः ॥४८॥ ब्रूत रुद्रपदादूर्ध्वं यत्पदं चक्रपाणिनः स्नानमा
 त्रेण गोमत्यां तत्प्रोक्तं ससन्निधौ ॥४९॥ मित्रे द्यौश्च यत्पापं यत्पा
 पं गुरुघातिनः तत्पापं समवाप्नोति यात्राविधुं करोति यः ॥५०॥ ब्रूत
 स्वहारिणः पापाक्षया देवस्वहारिणः स्नानमात्रेण सुध्यांति गोमत्यां
 नात्र संशयः ॥५१॥ भीता भयपदं ते न यत्पुण्यं ते नरः तत्पाप्मो
 तिनसं देहो गोमत्यां नारसंगमात् ॥५२॥ पीतो वरधरो नृचा तथा
 गुरुदवाहनः वनमाली च चतुर्बाहुर्दिव्यगंधमनुलेपनः ॥५३॥ येति ॥५४॥
 विष्णुनयं विषाच पुनर्न वल्लहणं गोमतीनाममात्रेण मानवो
 नात्र संशयः ॥५५॥ इति श्रीषट्पादे कसंहितायां द्वारकामाहात्म्ये

मतीमाहात्म्यं तामप्येवमो ध्यायः ॥५६॥ षट्पादः ॥ ततो गच्छेद्विजयेष्टार
 यां गच्छंमहोदधिं चक्रोकायत्रपाषाणदृश्यते मुक्तिदायकः ॥५७॥
 ये पूजिते र्जंन्तायः ससन्निधौ तवृजत् सदा नैत्रैरनिमिषैर्वी
 र्हितैर्यजुनां दनः ॥५८॥ यत्र साक्षाद्गवतः ससं दृष्ट्वा वलोकयेत् तत्ती
 र्थं सर्वपापघ्नं चक्राख्यं परमंदरे ॥५९॥ यत्र प्रसिद्धिः परमात्रैर्लोक्य
 सचराचरे। प्रयागादधिकं यच्च मुक्तिदं ह्यस्ति पातते ॥६०॥ सुरैरपि हि
 पूज्यं ते यत्रोगानिमनीषिणः। अकितानि च चक्रेण यन्मासान्नात्र
 संशयः ॥६१॥ ये दृष्ट्वा मुच्यंते पापात्प्रसेगेनापि मानवः यत्तीर्थं सर्व
 तीर्थानां प्रवरं पावने तथा ॥६२॥ तत्र गच्छेद्विजयेष्टारः प्रक्षाल्य चरणौ
 मृदा करौ वाचम्यचपुनः प्रणमेद्देववत्ततः ॥६३॥ प्रणिपत्य गृहीत्वा र्थ

पंचरत्नसमन्वितं सपुष्पासुतगंधैश्च फलदेमसवेदनैः ॥ ८ ॥ संप
 त्तमर्घमादाय संत्रमेतमुदीरयेत् ॥ प्रत्यक्षमुखः सनियतः सुमुखो
 वासहोदधेः ॥ ९ ॥ तमेविष्णुस्वरूपाय विष्णुचक्राख्यविष्णुतः ॥ गृह
 णार्घ्यमयादत्तं सर्वकामप्रदो भव ॥ १० ॥ अग्निश्चेतेजोमृतया च दे
 देरेतो धमविष्णुमृतस्य नाभिः ॥ एतत्तूबुवन्यां वसत्यवाक्येतेते
 वेगादेतपतिनदातां ॥ ११ ॥ द्वादशलभ्य जलेविशविषदेवकरच्यु
 ते ॥ धारयिष्याचशिरसास्त्रावापणवसर्वकं ॥ १२ ॥ तर्पयेच्चपिच
 न्देवान्मनुष्यांश्चर्या समं ॥ तर्पयिष्यादविर्देव्यं मोक्षयि
 चातुभक्तितः ॥ १३ ॥ अश्वमेधसदस्त्रेण सम्यक्पुष्टेन यत्फलं ॥
 स्नानमात्रेण तत्प्रोक्तं चक्रतीर्थे हि ज्ञेयं ॥ १४ ॥ प्रयागे यत्फलं

॥ ५५ ॥

तत्प्रो
 धेः क्लृप्तं माध्यामाधवपूजेने स्नानमात्रेण तत्प्रोक्तं चक्रतीर्थे हि ज्ञेयं
 त्रमाः ॥ १५ ॥ कारयेच्चततः श्राद्धं पिष्टाणं श्रद्धया न्वितः ॥ विश्वेदेवान्
 सुवर्णेन रजतेन तथा पिष्टन ॥ १६ ॥ सुष्टपान्नं नोजने नैव वस्त्रा
 लेकारक्षणेः ॥ दीनो धनं पीनं न्यश्रुदानं देयं स्वशक्तितः ॥ १७ ॥ च
 क्रतीर्थे तीर्थे विरेविशेषाद्विजसत्तमः ॥ रत्नदानं प्रकुर्वीत प्राणना
 र्थं जगत्पतेः ॥ १८ ॥ गंत्रीमनुद्वादयुतां पराध्यास्त्रिणावतां सोप
 स्करां च विषाय विष्णुर्मे प्रीयतामिति ॥ १९ ॥ सुविनीतेश्च लयुतेन
 यां सोपस्करे दयः ॥ श्रुपयिष्याच्च विषाय दद्यादसिंहाया सदः ॥ २० ॥
 एते ह ते हि ज्ञेयाः सतस्तुत्यो भवेन्तरः ॥ मत्तिप्रयातितस्यैव पि
 तरस्त्रिभुलोद्भवाः ॥ २१ ॥ अत योनिगता ये च ये च कीटचमागताः

पञ्चतेन केरेचमहारे। वरीदिदि॥२॥ तिसैर्वमुक्तिनायंतिच
 न्ततीर्थप्रभावतः। श्राद्धेक्षतेदिजः। श्रेणः। गथा। श्राद्धफलंलनेतर
 ॥२३॥ यागतिर्गिहः। श्राद्धाः। नांयद्विनोयागतिः। रतुताः। चक्रतीर्थेदिजः
 श्रेणः। स्नात्राचलनेतेन॥२४॥ श्राद्धप्रशस्तेविश्वेन्द्रः। संप्राप्तेचैदु
 संहो॥। सूर्यपर्वविशेषणकुरुक्षेत्रफलं स्मृतं॥२५॥ श्राद्धेक्षतेत
 धातुनेपिदृणांतर्पणेक्षते। प्रभासस्यसमंप्राप्तं। सोमपर्वनसं
 श्रयः॥२६॥ श्राद्धेक्षतेतथादानेपिदृणांतर्पणेक्षते। प्रभासस्यस
 मंप्राप्तं। सोमपर्वनसंश्रयः॥२७॥ यश्च श्राद्धं प्रकुर्वीतयात्रायामा
 गतो नरः। चक्रांकितश्च तत्र स्यात्संश्रयमानैवेमदा॥२८॥ येऽप्य
 जितेश्च विप्रैश्च विष्णुसांनिध्यतां वृजेत्। ताचाह तं कर्म क्षते मनसा

॥५६॥

समुपाजितं॥२९॥ स्नातपात्रेण सत्ततेन श्यतेनात्र संश्रयः॥३०॥
 इति श्राद्धारकामादात्मेच श्राद्धादात्मेच संगमप्राप्त्याय॥३१॥
 यश्चाह॥ मागधुधुसुरनदीकालिंदीनासरत्नतं॥ यातियत्रदि
 जः श्रेणगोमत्युदधिसंगमः॥३२॥ देवयाप्राप्यतेयत्र सर्वानका
 न्तसंश्रयः। गोमतीजलकधौलेः। क्रीडतेयत्र सागरः॥३३॥ पापधु
 गोमतीनारंप्राप्यतेयत्र तत्रचा। सागरेणच संसिग्रहपात
 कनाशनं॥३४॥ गोमतीसंगतायत्र सागरिणदिजेत्तमाः। मुक्तिदा
 रंभुतत्प्राक्तं कलिकालेन संश्रयः॥३५॥ यत्पुण्यंलनेतेनृणां
 गायः। सागरस्य च संगमेतदवाप्नोति। गोमत्युदधिसंगमे॥३६॥
 नमस्तु त्वचतोयेरागोमती च सरिद्वी। अथैदद्याद्विभनेन

वाच करयोः कुशान् ॥ १५ ॥ मन्त्रेणोत्तमविधेः दद्यादर्थविधमनतः
 ब्राह्मणेः सदसंजत्यसदा तत्तीर्थवासिनि ॥ १६ ॥ नक्षत्राचार्यप्रदा
 स्तः त्रिदेवाय परमात्मने त्रादिनां परमोद्योरेनमस्तुत्यसुरु
 धिते ॥ १७ ॥ तीर्थराज नमस्तु न्यरेत्ता करमहाएवै गोमत्यासदि
 तो देवगृहणार्थं नमोस्तुते ॥ १८ ॥ दद्याच्चावर्गं शिष्यां बध्नासंस्पृश्य ज
 लशायिने कुर्यान्निस्तानं प्राप्नुयः स न ततः प्रत्यप्नुयस्त्रया ॥ स्ता
 वाच परया नक्षत्रापि दृष्टं संतर्पयेत्ततः ॥ विश्वे देवादि संपूज्य पि दृ
 णां श्राद्धमाचरेत् ॥ १९ ॥ यथोक्तां दक्षिणं दद्यात् विष्णुर्मे प्रीयतामि ॥
 ति ॥ विशेषतः प्रदातव्यं सुवर्णं विप्रसत्तमा ॥ २० ॥ देयं त्यो वीमस
 चैव कंचुकोष्ठीषनेव चालक्ष्म्या सदजगन्ताथो विष्णुर्मे प्रीयता

॥ ५७ ॥

१३
 निति विशेषतः प्रदातव्यं सुवर्णं विप्रसत्तमा ॥ २१ ॥ महादानानि
 सर्वाणि गोमत्युदधिसंजने ॥ सप्तद्वीपावतिर्नृचा विष्णुलोके म
 दीयते ॥ २२ ॥ आत्मानं तोलयेषु सुवर्णं रजतेन वा ॥ वस्त्रैर्वर्ज
 कुमेनापि फले वापि तथारसे ॥ २३ ॥ नृचा नो गान् सुविमला
 नृत्या कामान् मनुजान् ॥ संपूज्यमानस्त्रिदशैर्यातिविष्णुज
 यं नर ॥ २४ ॥ दिक्षु गजानं नृश्वमेवं तथैव च गोमतीसंज
 नं दद्यात् सर्वान् कामान् वाप्नुयात् ॥ २५ ॥ नृमिदं न ततो गवाणां
 नृणां सागरस्य च ॥ संगमे च भुविः स्तावायाति ब्रह्मपदे नर ॥ २६ ॥
 धादद्यात् सुवर्णं धेनुं यतधेनुं समादितः ॥ अथ वेदक्षिणा युक्ता त
 स्य पुण्यमनेत क ॥ २७ ॥ तथा लवणं धेनुनां सर्वं धेनुमथापि वा

नो.

दद्यात्प्रातिपद्यो गौमत्युदधिसंगमे ॥ २० ॥ दद्यादेयानिसर्वाणि
 गोमत्युदधिसंगमे ॥ स्नात्वा संतर्प्य च पिष्टुं न देवांश्च फलमाप्नु
 यत् ॥ २१ ॥ आषाढां च तथा माघां कार्तिकां संगमे नरः ॥ पिष्टुं
 तर्प्येते प्रादुस्तानं पावक पूजनं ॥ २२ ॥ कुर्याच्चैव तथा दानं यदीष्टे
 चास्यं नरः ॥ पिष्टुं चास्यं दक्षिणया श्राद्धे न वै पुनः ॥ २३ ॥ श्राद्धं
 देमदा नागा गोमत्युदधिसंगमे ॥ पंचकासु द्विजैश्च तथा चैवाष्ट
 कासु च ॥ २४ ॥ वैधते च व्यतीपाते तथा यायां कुंजरस्य च ॥ षष्ठां च
 कपिलायां च तथा दिवा दशपुत्र ॥ २५ ॥ गोमत्याः संगमे स्नानं दद्या
 दानं विशेषतः ॥ निर्मलं लोकनाम्नोत्तियं ब्रजवानशोचति ॥ २६ ॥ श्रा
 द्धं देमदा माघास्यां गोमत्युदधिसंगमे ॥ यायां प्राप्य तेषु एपं गोम

॥ ५८ ॥

ती च नृत्तार्थयोः ॥ २७ ॥ तस्मात्सर्वप्रियत्वेन न च मायां च द्विजोत्तम
 श्राद्धं च पिष्टुं पचांते कार्यं गोमतिसंगमे ॥ २८ ॥ यद्यप्यश्राद्धं त्रियं श्रा
 द्धं यद्यप्युपदत्तं न वेत्त ॥ यद्वा श्राद्धं स तेषु एपं दिने नैकेन लभेत् नरः ॥
 २९ ॥ श्राद्धादीनां संचदानं पात्रदानमथापि वा ॥ द्रव्यदानं कालदा
 ने मनसः स्वारूपवर्जितं ॥ ३० ॥ श्राद्धं पक्षे ह्यमायां तु गोमत्युदधि
 संगमे ॥ परिपूर्णं न वेत्त सर्वं पिष्टुं दक्षिणं दद्यात् ॥ ३१ ॥ गोमती कन
 का चैव चैव नागा तथैव च ॥ त्रयस्ताः संगतानघः प्रविष्टा वरुणा
 दार्य ॥ ३२ ॥ गयायां पिंडदानेन प्रयागे ह्यस्ति पातने ॥ तत्पुण्यं सम
 वाप्नोति पसांते श्राद्धं नरः ॥ ३३ ॥ यदीष्टे सर्वतीर्थेषु दत्तया च
 मिथे च न ॥ स्नानं कुर्वीत नक्त्या वै गोमत्युदधिसंगमे ॥ ३४ ॥ पक्षे

पक्षे समग्रे तु पि पूजा ह्यता नु येः । संपूर्ण नवति तेषां गोमत्युद्धि
 संगमे ॥ ३५ ॥ श्रोद्धते गया यां तु पि नृप संस्य वै द्विजाः । तस्मात्स
 र्वप्रयत्नेन श्राद्धं तत्रैव कारयेत् ॥ ३६ ॥ अष्टौ चैव यानां शस्त्रा
 ने कुयात्प्रयत्नतः । मृतपुत्रा तथा विप्रः काक वंध्या च यान
 देत् ॥ ३७ ॥ दोषैः प्रमुच्यते सर्वैः गोमत्युद्धि संगमे स्नात्वा सु
 रवमवाप्नोति सुप्रजा चिञ्जिविनी ॥ ३८ ॥ यानिकानि च दानानि पृ
 थिव्यां सेनवति हि तानि सर्वाणि देयानि गोमत्युद्धि संगमे ॥ ३९
 ॥ सर्वतैव च विप्रैः श्रुपवा पर्व विशेषतः । स्नाने कुर्वीत नित्य
 तोगोमत्युद्धि संगमे ॥ ४० ॥ दर्शनादेव पापस्य क्षयो नवति वै
 द्विजाः । प्राप्य ते मनसो न स तुष्टिमुति शैवावगाहने ॥ ४१ ॥ श्रोद्धते

॥ ५५ ॥

ते पि नृणां नुष्टि नवति शश्वती । हनिमनो रथा वाहिन न तेनात्र
 संशयः ॥ ४२ ॥ सतस्तथा स्नुते धन्या येः स ते पि नृप तर्पणं श्राद्धं च
 रुषि शार्दूल गोमत्युद्धि संगमे ॥ ४३ ॥ पि नृप से च ये केचित्मातु
 र्ये च कुलोद्भवाः । तथा स्वसुर पक्षे तु तथा न्ये पि नृत्वां धवा ॥ ४४ ॥
 स्यात्वरचंगताये च यमुवै चैव ये गताः । पिशाचचंगताये च ये च
 प्रित च मागताः ॥ ४५ ॥ तिर्यक्यो निगता ये च ये च कीट च माग
 ताः । स्नानमात्रेण ते सर्वे मुक्तिं याति न संशयः ॥ ४६ ॥ विष्णुनः श्रा
 द्द दानादि गोमती संगमेन च । स चामुक्ति नवाप्नोति समन्य च
 च वासने ॥ ४७ ॥ संत्यज्य सर्वं तार्थानि गोमत्युद्धि संगमे स्नानेन
 वा तथा श्राद्धं सतस्तथा न वेत्त ॥ ४८ ॥ सम्यक् स्नात्वा नरो यस्तु

॥६॥

पृथक् पृथक् द्वादशानि हितुः सागरोद्भवाः ॥४॥ ततो लक्ष्मी
 द्वादशोक्ता देव्या नामैव संज्ञिताः । प्राप्तिश्चापरसंज्ञे न रुक्मिणी
 संश्रयेण तु ॥५॥ रुक्मिणी द्वादशमिति तत्र कलौ ख्यातिं न विष्ण
 ति । भृगुणा सेविते यस्मात् नृगुतीर्थमिति स्मृतं ॥६॥ तस्मिन्
 गच्छामहाभाग प्रहास्य चरणौ तदा । आचम्य चक्रुः शनूय
 प्राप्नुवो नियतः भुविः ॥७॥ संहरणं चाघ्ननादाय कलं युष्माक
 तादिभिः । रजते च शिरेः सवामंत्रमेतमुदीरयेत् ॥८॥ नक्षत्रा
 र्थं प्रहास्यामि द्वादश रुक्मिणी संज्ञिके । सर्वपापविनाशाय रुक्मि
 णी प्राणनाय च ॥९॥ स्नानं कुर्यात्ततो विप्रः । लब्ध्वा शिरसितारकं
 देवान् मनुष्यान् संतर्प्य पितृन् नयति शेषतः ॥१०॥ आह ततः प्र

कुर्वीत विप्रानां ह्येव भक्तिः ॥ दहिणं च ततो दद्याद्भुजं ते रुक्मि
 ववा ॥ ११ ॥ विशेषतः प्रदेयानि फलानि रसवन्ति च ॥ दयत्योर्नो
 जने दद्यात् रुक्मिणे न हि जर्षणाः ॥ १२ ॥ विप्रपत्न्या तु संहरज्यास्त्रि
 यश्चात्याश्च भक्तिः ॥ कंचुके रक्तवस्त्रे रुक्मिणीं प्रीयतामिति ॥
 ॥ १३ ॥ एवं हस्ते द्विजश्रेष्ठः स तत्सत्यो नरो न वेत् ॥ सर्वान् कामान्
 वाप्नोति लक्ष्मीं तस्य प्रसीदति ॥ १४ ॥ आरोग्यं मनसं सुष्ठिर्न चोद्वे
 गः कथंचनः ॥ पितृणां चाक्षया प्राप्तिः प्रजा भवति निश्चला ॥ १५ ॥
 दीनसंघो न च न वेत् न न वेत् परयाचकः ॥ आद्यो भवति सर्वत्र यः ॥ १६ ॥
 स्नातो रुक्मिणीं दूदे ॥ १७ ॥ गमना गमनं न स्यात्संसारत्रयमणं त
 था दुःखशोकोक्तस्तस्य यः स्नातो रुक्मिणीं दूदे ॥ १८ ॥ सर्वपाप

विनिर्मुक्तो महाभयविवर्जितः ॥ सर्वकामसमायुक्तो याति विष्णुप
 दे नरः ॥ १९ ॥ इति श्री द्वारका माहात्म्ये रुक्मिणी दूद माहात्म्यं नामाष्ट
 मः अध्यायः ॥ ४० ॥ ततो गच्छे द्विजश्रेष्ठः तीर्थं पापशृणु नै ॥ सकलारा
 मिति ख्यातं नृगतीर्थं मनुजमं ॥ १ ॥ नृगो यत्र मदीया लः सकलारा
 वपुर्द्वरे ॥ हस्तेन सह संगत्य अवाप परमां गतिं ॥ २ ॥ रुक्मिण्य ऊचुः ॥
 नृगो नाम नरपः कोयं कथं हस्तेन संगतः ॥ कर्मणा सकलाराशं वैदे ॥ ३ ॥
 तद्दद विस्तरात् ॥ ४ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ नृगो नाम नरपो विप्रः सर्वभूमेव
 न्वितः ॥ बुद्धिमान् धृतिमान् दक्षः ॥ आमान् सर्वगुणान्वितः ॥ ५ ॥ अनेक
 शतसाहस्रान् मिया लाभ्यते दृशः ॥ हस्त्यश्च रथसंयोगपतिर्निर्व
 दुर्निर्वृतः ॥ ६ ॥ सैन्यं च तस्य नरपतेः कोशं चैवाहयंतथा ॥ स गतिर्गु

रुचिर्देवताराधनेरतः ॥ १ ॥ महाहानान्यहरदददात्यनुदिनेन
 यः ॥ २ ॥ शश्वसगोसदस्त्रंनुदादातिनयसत्तमः ॥ ३ ॥ प्रहाल्यचरणौभ
 क्त्वाउपविश्यासनेभुजेपरिधसपयवासांसिभुजेसुगंधेनोपवि
 ष्यच ॥ ४ ॥ पुष्पमालानिसंश्लेष्यधूपेनचसुगंधिनादादेदक्षिणया
 सार्द्धंप्रतिविषायगांतदा ॥ ५ ॥ तौबूलसदितोदवाविष्णुर्मेघायतामि
 ति ॥ एवंप्रददतस्तस्ययजतश्चतथाभवे ॥ ६ ॥ ययौवालोद्विजश्रे
 ष्ठाभोगांश्चैवानुत्तुंजतांएकदाउद्विजश्रेष्ठयेमुनिशंसितवृते ॥ ७ ॥
 आहूतातेचनृपतिःप्रतिग्रहपराङ्मुखो ॥ उवाचवाक्यंनृपतिःसतां
 जलिपुटेस्थितं ॥ मांमुद्धरमहाभागसुपांकुरुतपोधन ॥ गृहाणगां
 मयादत्तांदयांकुरुममोपरि ॥ ८ ॥ तत्रश्रवावचनंतस्यश्रेणिष्ठ

॥ ६ ॥

नृपिगौरवात् ॥ नृपस्यवाब्रवीद्विषावमस्त्वितिलजितः ॥ ९ ॥ श्रव
 निज्यततःपादोशिरसाध्मरयनृपः ॥ सुवर्णशृंगसहितोरौप्यखु
 रविचूषितां ॥ १० ॥ रत्नपुष्पांकांस्यदोहांसितवस्त्रावगुंठितां ॥ सम
 न्यर्च्यचविषंद्रंददौदक्षिणयावितां ॥ ११ ॥ आसीमांतमनुवृज्यद्
 षोराजाबन्धवहायुवतांदसवर्णांचदंसीनामेतिविश्रुतां ॥ गोग्र
 ह्यस्वग्रहेशोदात्मबद्धांसवसकांसतस्यावयसंसारंददौब्र
 ह्मणसत्तमः ॥ १२ ॥ सुरघांयवसेनैवमध्यादूरुषितांतदा ॥ गृही
 वांनिर्दयोविप्रोदात्मबद्धोजलारायां ॥ १३ ॥ मागेगिजाश्वसंबाधेन
 स्नासाउष्ट्रदर्शनात् ॥ हस्तादाधियसाधेनुब्रह्मणस्यययौतदा ॥ १४ ॥
 विचिन्विन्नसकलामुर्वी ॥ नपर्यपद्विजर्षितः ॥ सोययौविदुताधेनु

सन्मुदुराजगोधनं ॥ २१ ॥ द्वितीयेद्विपुनविप्रानाहूयनृपसत्तमः ॥
 संश्रुज्यविधिवद्भूषावस्त्रालंकारभोजनैः ॥ २२ ॥ विधिवद्वादेहोतं
 चसन्तपःसोमशर्मणोऽगदीचाराजभवनातिर्ययौगोद्विजर्षितः ॥
 २३ ॥ आशंसमानोराजानधर्मज्ञमतिकोविदं प्रह्लादम् ॥ सचवि
 प्रोविचिन्वानः सर्वतोर्गांसुदुःखितः ॥ २४ ॥ ददर्शपिपिगं ह्यंतोपृष्ट
 तः सोमशर्मणः ॥ ममेयं चापिदुर्वावंदस्म्यवधास्पसेकयं ॥ २५ ॥
 सतस्यवचनेऽक्रवाविस्मयंदस्मुकीर्तनात् ॥ राजतोदिनयालब्ध
 गांनयापिस्वमेदिरे ॥ २६ ॥ गोदत्तंतिचमांकस्मात्ब्रवीषिवंदिज
 र्षितः ॥ ब्रह्मणु ॥ मयापिराजतोऽलक्ष्माममेयगांनसंशयः ॥ २७ ॥
 कथंनयसिविप्रवंमयिजावतिमेदिरे ॥ सोब्रवीदधलक्ष्येयंक

यंमांकय्यसेमृषा ॥ २८ ॥ गतेद्विवैमयालब्धबलानेत्तुंचमिष्ट
 सि ॥ ममयमितिसंक्रुध्यसोमशर्मब्रवीद्वचः ॥ २९ ॥ प्रह्लादंक्रो
 धरत्ताहोममेयमितिचापरः ॥ विवदंतौयथाविप्रोराजदारमु
 पागतौ ॥ ३० ॥ कुर्वाणोऽकलदंघोरं त्यक्तकामोऽस्वजीविते ॥ संक्रु
 द्धोऽब्रह्मणोदृष्टौशयंतौतौपरस्परं ॥ ३१ ॥ राज्ञेनिवेदयामासद्विस्म
 यण्यहर्वकं ॥ अवज्ञांतौतदाविप्रोविवदंतोरुषान्वितौ ॥ ३२ ॥
 ॥ ३२ ॥ अवज्ञांतौनृपेणाथराजानंप्रतिचुक्रुधुः ॥ उचुचुः क्रुपितोवा
 क्यंसामर्षेनृपतिंप्रति ॥ ३३ ॥ अवमन्यसेयस्मान्नेननिर्गुह्यतिमं
 दिरात् ॥ शस्त्रोभवान्प्रजानांदिनन्यायेननियोजसि ॥ ३४ ॥ नवि
 द्यसिन्नवान्यस्मात्सकलाशो नसेशयः ॥ एवंप्राज्ञातदावि

प्रावन्त्यस्मै गां प्रदायते ॥ ३५ ॥ सुधितो रे वेदसंयुक्तौ स्वर्गद्वेगं तु मु
 घते ॥ प्रस्थितौ तौ नृगाद्वारमागत्य समुपस्थितः ॥ ३६ ॥ दउवत्प्र
 णिपत्याथ सताजलिरनापत ॥ अमोघवचनात्प्रयुयंत तत्तथा
 नतदन्यथा ॥ ३७ ॥ समोपरि सपांसवाशायां तमुपदिश्यतां ॥ त
 स्य तद्वचनं श्रुत्वा सोमशमभुवाच ह ॥ ३८ ॥ द्यापरस्य युगस्योत
 नगवान् देवकी सुतः ॥ वसुदेवगर्देरो जनदरि विनि विष्यति ॥
 ॥ ३९ ॥ तस्य संस्पर्शनादेव पापमुक्तिर्न विष्यति ॥ इत्युवाच तौ तदा
 विप्रौ प्रापतौ स्वं निवेशनं ॥ ४० ॥ राजा बहुविधमनुगान् अनुक्त्वा
 दवाच नृरिशः ॥ दृष्ट्वा च विविधैर्यज्ञैः कालधर्ममुपैयिवान् ॥ ४१ ॥
 प्रथमं सुहृत्तैराज नथवा दुःसतं विनो ॥ यद्यस्ति सुहृत्तं किंचित्

॥ ६४ ॥

प्रथमं प्रतिपादय ॥ ४२ ॥ अनुज्ञातो यमेनैव स कला सो न वेत्त
 दा ॥ ततो वर्षसहस्राणि स कलाशच माप्नुयात् ॥ ४३ ॥ एकस्मिन्
 दिवसे विप्राः सर्वे यदुक्ता मारकाः ॥ वने जगुर्मृगान् गृध्रं च नानो
 पकरणैर्युताः ॥ ४४ ॥ दृष्ट्वा चिताश्च मध्यादङ्गोर्त्तनीरं सुनिर्मलं
 सचैव सुमहत्तत्र स कलाशं च सस्थितं ॥ ४५ ॥ चक्रुश्चादरेण तस्य
 यत्नं यदुक्ता मारकाः ॥ आसृज्यमाणं स तदा गुरुत्वा तच्चालद ॥ ४६ ॥
 यदा नरोक्ते सर्वे आचरन्त्युगमसस्यो ॥ ददर्शितं तदा सस्ते न
 गं मवाह सन्निव ॥ ४७ ॥ विक्षेपवामदस्तेन लीलैव जगत्पतिः
 समं स्पृष्ट्वा नगवतानि मुक्ताः शायबन्धनात् ॥ ४८ ॥ त्यक्त्वा कलेवरी
 राजा दिव्यमाख्यानुलेपनः ॥ स तां जलिरुवाच देवतया परमया च
 सः ॥ ४९ ॥

नमस्ते जगदाधरसवर्गस्थित्यंतकारिणे॥ सदस्त्रिभुवनं न्यंबु
 ह्मणेन तत्राक्तये॥ ५०॥ एवं संस्तुवतस्तस्य भगवान् देवकी सुतः
 उष्टे हंते वरेददियते मनसि वर्तते॥ ५१॥ यादियुक्ततमानलो
 कान् दर्शयिष्यति नगरं वै॥ एवमुक्तः स देवत संप्रदूष्य तत्तूरुहं॥
 ५२॥ उवाच यदि उष्टे सियदिदयो वराममगतीयं मम नाम्ना तु
 रव्यातिगच्छुं केशव॥ ५३॥ यः स्नात्वा परया नक्त्या पिरुन संतर्प्य
 यिष्यति तत्प्रसादेन गोविंदविष्णुलोके स गच्छति॥ ५४॥ एवमवि
 ष्यति त्युक्त्वा तत्रैवांतरधीयते॥ स च राजा विज्ञातेन दिव्यस्त्रगनु-
 लेपनः॥ ५५॥ जगाम न च ने विष्णुः विबुधैर्नुरे संस्तुतः॥ प्रह्लाद उ-
 तदा प्रभृतिविप्रैर्द्राक्षकृपेन गसंश्रयात्॥ ५६॥ वरदानां तु स्य

॥ ५५ ॥

पावनः सर्वदेहिनां॥ तत्र गवादिजश्रेष्ठा अर्घ्यदद्याद्विधानतः
 ॥ ५७॥ फलपुष्पास्तैर्युक्तं चंदनेन च भू सुराः॥ नमस्ते विष्णु
 रूपाय विष्णवे परमात्मने॥ ५८॥ अर्घ्यं गृह्णाण देवेश कृपेस्मिन्
 नृगसंज्ञिके॥ ततः स्नात्वा गवादिजश्रेष्ठामृदामालन्य पातिना॥ ५९॥
 संतर्प्य ये पिरुन देवान् मनुष्यांश्च यथाक्रमं॥ ततः श्राद्धं प्रकुर्वन्
 तपि रूपांश्च दद्याद्वितः॥ ६०॥ विशेषतो दक्षिणां दद्यात् सो जतं च स्तु-
 तं क्रितः॥ विशेषतः प्रह्लादव्यासं वसांगोत्तमं सताः॥ ६१॥ म-
 संख्यां सो षष्ठ्यं दद्यात् विष्णुर्मे प्रायतामिति॥ दानां धनं पण-
 नां च सदा तत्रार्थं वासिनां॥ ६२॥ पित्राणां श्राद्धं दानेन न च योति-
 च गच्छति॥ सकलां संहतं श्राद्धं नैवैतर्पणं तथा॥ स गच्छेद्दि-

सुलोके कंचुपिरुनिः सदितो नरः ॥ तथा मनोरथावाप्तियात्राच
 सफला भवेत् ॥ सर्वतीर्थफलवाप्तिलभते नात्र संशयः ॥ १५ ॥
 ॥ इति श्रीद्वारकामाहात्म्ये कलासकुंडुमाहात्म्यं नवमोऽध्या
 यः ॥ ४ ॥ ततो गच्छेद्दिजश्रेष्ठातीर्थे विष्णुपदोद्भवे यस्य स्पर्शनि
 मात्रेण गंगास्नानफलं लभते ॥ १ ॥ यस्तौ तपस्त्रिभिर्न्याहर्वकथिता
 द्विजसत्तम ॥ यस्य संस्मरणं देवकीर्तनात्पापसंहारः ॥ २ ॥ हरिणा
 या समानीतारुक्मिण्यर्थं महात्मना ॥ यस्यांगे दूषमात्रेण दय
 मेधफलं लभते ॥ ३ ॥ विष्णोः पादप्रस्तुताया वैष्णवीति च विष्णुता ॥
 तत्र गवामहाभागा गृह्यतीर्थं विद्वानतः ॥ ४ ॥ नमस्ते वां न ग
 वती विष्णुपादसमुद्भवे ॥ गणार्धमिमे देवि गंगे च हरिणा सह ॥
 ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥

इत्युचार्य द्विजश्रेष्ठा मृदमालम्ब्य पाणिना ॥ प्राङ्मुखं संयतो नृ
 वास्नानं कुर्याज्जितेन्द्रियः ॥ १ ॥ देवान्पि ह नमनुष्ठांश्च तर्पय
 दक्षतैर्जलैः ॥ उपद्रुत्योपहारोश्च आहूय ब्राह्मणास्तदा ॥ २ ॥ अथ
 यापरया युक्तः श्राद्धं कुर्याद्विचक्षणः ॥ यथोक्तो दक्षिणां दद्यात्सु
 वस्त्रैरिजतं तथा ॥ ३ ॥ दीनो धन्यपणेन्यश्च दानं दद्यात्स्वशक्तितः
 विशेषतः प्रदातव्यं सुवर्णं द्विजसत्तमाः ॥ ४ ॥ उपानदौ तद्दोदयो
 जलकुंभं द्विजातये ॥ दधौ दत्तं सलवणं च ॥ कक्षारकसंयुते ॥ ५ ॥
 रक्तवस्त्रैः कंचुकानिरुक्षीषैः परिधमयेत् ॥ विप्रपत्न्यश्च विप्रां
 ष्वविष्णुर्मप्रीयतामिति ॥ ६ ॥ एवं सते द्विजश्रेष्ठा सतस्तत्प्राप्तं भवे
 त्तरः ॥ पित्राणां चाक्षयात्पुत्रिमाद्यां श्राद्धं न विवर्तते ॥ ७ ॥ वैष्णवे च

कमाप्रोतिपितरस्त्रिकुलोद्भवाः जीवितेन च संयुक्तः पुत्रपौत्रसम-
 न्वितः ॥ १३ ॥ प्रीतः सदा न वेत्तस्य रुक्मिण्या सद्वेशवः यद्युते
 वांछितान् कमान् रोदिका मुष्मिका न्यनु ॥ १४ ॥ एतन्माहात्म्यं न
 कुलं विस्मर्योदोदकस्य च ॥ यः शृणोति नरोत्तमः सर्वपापैः प्रमुच्य-
 ते ॥ १५ ॥ इति श्रीद्वारका माहात्म्ये विष्णुपादोदक माहात्म्यं नाम द-
 शमोऽध्यायः ॥ १६ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ ततो गच्छेद्भिज्जिष्णुगोप्रचारं ततः परं ॥
 यत्र स्नातो नरोत्तमः कालनेदोदानं जं फलं ॥ १७ ॥ यत्र स्नातो जगन्ना-
 थो न न सिद्धेर्वैतरेतः ॥ कटिदानं च तद्गोहं घादश्यां द्विजसत्तमा ॥
 ॥ १८ ॥ कथय ऊचुः ॥ कथं नु तत्रैतं द्रष्टुं न वदोपि संज्ञकं ॥ तीर्थं क-
 थयत चेन्नयेनायाति जनार्दन ॥ १९ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ इति तं मे नो जराज-

सप्तेनामिते तेजसा उग्रसेने चानिषिक्ते मधुपुयं विनात्मनः ॥ २० ॥
 उद्धवं प्रेषाया मासगो कुलं गो कुलप्रियः ॥ सुदृढो प्रिये कामार्थं
 गोपगोपीजनस्य च ॥ २१ ॥ नमस्तु त्वध्वजो विंदे प्रययौ नंदगो कुलं
 सतः सादृशं विषेण वस्त्रालंकारं नृपणैः ॥ २२ ॥ तं दृष्ट्वा नुदिशते
 नुगो विंदानुचरं प्रियं ॥ उद्धवं पूजयामास वस्त्रमाल्यानुलेपने ॥
 ॥ २३ ॥ तेभ्यस्तु वंदे विश्रांतं यशोदापुत्रं वसला ॥ आनंदबाष्पपूर्णं
 दीपप्रष्णनामयंदरे ॥ २४ ॥ क्वचिदस्ति सुखं पुत्रौ रामस्तौ यदूत-
 म् ॥ क्वचित्स्मरति गोविंदो वयस्यानृगोपबालकान् ॥ २५ ॥ क्वचि-
 देष्यति गोविंदो गो कुलं मथुरेश्वरं ॥ तारयिष्यति पुत्रौ सौ गो कुलं
 वृजिनारिवात् ॥ २६ ॥ इत्युक्त्वा बाष्पपूर्णं ख्यौ यशोदानंदं दत्वा वचः ॥

रुदत्रुर्मुखरेदीनोपुत्रस्नेहवशंगतौ ॥१॥ उद्धवस्तुततोदृष्टाया
 णसंयममागतौ ॥ मधुरैः सस्ससंदेहैः स्नेहयुक्तेरजीवयत ॥२॥
 नमस्करोतिनवती-नवंतेचसदाग्रजः ॥ अनामयंपृष्टवांश्वतौ
 चसेमेणतिष्ठतः ॥३॥ हिप्रमेष्पतिदाशाहोरामेणसदितोवि-
 भुः ॥ अत्रागत्यजगन्नाथोविधमस्यतित्रुवोदिते ॥४॥ इत्येवंस-
 ष्टसंदेहैः समास्वास्योद्धवस्ततः ॥ सुखं सुषायशायनेनंदोधेर-
 निनदितः ॥५॥ गोप्यस्तदारथंदृष्टाद्वारंनंदस्यविस्मितः ॥ कोयं
 कोयमितिप्रादुःसस्सगमनशंकया ॥६॥ गोपालराजस्यगृहे
 रथेनादित्यवर्चसा ॥ समागतोमहाबाहुः सस्सवेष्टानुगः सदा ॥
 ॥७॥ परस्परं समागत्य सर्वास्तावृज्योषितः ॥ विवर्त्ते सस्सदृते

॥६॥

ताः पप्रच्छुः शोकवर्जिताः ॥८॥ गोप्यकुचुः ॥ कस्माच्चमिदसंप्राप्ताः
 किंतेकार्यमिदोघते ॥ दस्युरूपप्रतिष्ठिता ॥ अस्मान्संदर्भुमिच्छुमि-
 ॥९॥ पूर्वमेवदुतंतेनसस्सेनदुदयादिकं ॥ पाययिवाधरविषं
 योषितात्रुकथंगतः ॥१०॥ इत्येवमुक्त्वातागोप्योमुमुक्षुः शोकवि-
 कलाः ॥ दृष्टं तः सस्सदासंतं निपेत्रुर्धरणीतले ॥११॥ उद्धवस्तंजने
 दृष्ट्वा सस्सस्नेहदुताशयं ॥ आश्वासयामासतदावाक्यैः श्रोत्रमु-
 र्वावहे ॥१२॥ उद्धवः ॥ नगवानपिदाशाहैः कंदर्पशरपीडितः ॥
 ननुक्तेनचक्षुपितिवितयंस्वामहर्निशं ॥१३॥ तच्छुवावचनै-
 र्प्रवाजलिताकोधमूर्छिता ॥ उद्धवताम्रनयना उवाचरुदतीतदा ॥
 ॥१४॥ ललिता ॥ असत्योनिन्नमयाहोचूरः चूरजनः प्रियः मा

स्यात्सामुपुरतः कथां तस्याः सतात्मनः ॥ २५ ॥ श्यामला ऊचुः ॥
 किं तस्य मेदभाग्यस्य अल्पपुण्यस्य दुर्मतेः ॥ मा ऊर्वध्व कथां सा
 ध्मे कथां कथय चापरो ॥ २६ ॥ धिक् धिक् पापसमाचारो धिक्
 धिक् सनिष्ठुराशयः ॥ स चायोस्त्रिजनेन मूढो गतो द्वारवतीं हरिः ॥
 ॥ २७ ॥ धमन्पुत्रा च ॥ केनायं हि समानातो दूतो दुष्टजनस्य च ॥ यादुते
 नयथा पापः पुनर्नयाति येन च ॥ २८ ॥ वैशख्युवाच ॥ न शालं न कु
 ले तस्य ज्ञायते जन्म कर्म च ॥ न स्य पुरुषार्थेषु तेन संगे निरर्थ
 कः ॥ २९ ॥ राजौ उवाच ॥ नृता नो घातने यस्य नास्ति पापं तं तयं ॥ ३० ॥
 तस्य स्त्री हनने साध्यः शंका कापि न विद्यते ॥ ३१ ॥ शिष्या उ ॥ सत्यं
 ब्रूहि महाभाग किं करोमि यदुत्तमः ॥ संगतो नागरस्त्रीभिः कथा

सा के करोति किं ॥ ३२ ॥ यथा उ ॥ कदी द्ववमहाबाहो नागरीजनव
 द्धनः ॥ समुद्धर महाबाहो गोप्यः संसारसागरात् ॥ ३३ ॥ समिष्य
 तीदृशार्हं यद्यप्यत्रायते क्षणः ॥ भद्र उ ॥ इति ताविधैर्विकैः वि
 लपेत्पोवृजस्त्रियः ॥ रुरुदुःसुखं देव्यः स्मरेत्यः सस्त्रे च हितं ॥ ३४ ॥
 तासां तदुदितं श्रुत्वा न त्ति स्म हसुसंगतं ॥ विस्मयं परमं गवासाधु
 साधीति चाब्रुवात् ॥ ३५ ॥ दासस्त्रुदा गोपवरदा गायी जनवद्धनः ॥
 समुद्धर महाबाहो गोप्यः संसारसागरात् ॥ ३६ ॥ उद्धव उ ॥ यत्नं ब्रूना
 न च दूरो न देवानमदृश्यः ॥ स्वभावं मनुगच्छंति सर्वा धन्या वृज
 स्त्रियः ॥ ३७ ॥ सर्वा सो सफलं जन्म ज्ञावितं यौवनं धनं ॥ या सो भवे
 द्भूगवति न त्ति रव्यं निचरिणी ॥ ३८ ॥ गोप्य ऊचुः ॥ साधुदृश्यो गोवि

देसाधुदर्शयवध्नं नयास्मान्नतवतत्रैवयत्रतिष्ठति सोऽमुतः॥
 ॥३॥ प्रह्लाद उ॥ तासां तद्वापितेऽक्रवातया विलपिते बहु बाहामित्ये
 वमित्युचुः उद्धवः स्नेहविह्वलः ॥४॥ उद्धवेन समं सर्वास्ततस्तान्
 जयोषितः अनुजगमुमुदयुक्ताः सस्रदर्शालालसाः ॥५॥ गायति
 प्रीतिगानित हलचरितानि च जगमुः सदेवराकैः नैः उद्धवेन व
 जं जनाः ॥६॥ यदुपुयां ततो दृष्टुं उद्यानवनराजयः अथ सस्रं
 प्रपश्यामः सस्रारव्यं नंदनं वने ॥७॥ द्वारवत्यानुगमनात् यतो ल
 क्ष्मीपतेस्तदा अशेषकलशान् ननु क्व विधुस्तारैष बंधनात् ॥८॥
 ॥९॥ संप्राप्तास्ततः सर्वास्तिरेमाया सरस्प च उद्धवः प्रणिपत्या
 मुगोपिका सस्रदेवताः ॥१०॥ स्तुतिपतामत्रमेतातरत्रेति मह

॥३॥

नुजः सस्रः कमलपत्राक्षो विधुस्तस्य तिस्रो हितः ॥११॥ गोप्य उ॥
 कस्योद्धव इमं चारु सरः सारसशो नितं संपूर्णं पंकजैः पत्रैः कङ्का
 रकमुदोत्पले ॥१२॥ उद्धव उ॥ मयो नाम महादेवो मायावलोक
 विश्रुतः स ते तेन सरः मुन्नतस्य नात्मा च विश्रुतः ॥१३॥ गोप्य उ॥
 शीघ्रमानय गोविंदं साधुदर्शय चामुतं नय नानेदं जनने पातापत्र
 यविनाशनं ॥१४॥ ततश्च वावचनं तासो गोपिका नांतयोद्धवः धूतैः
 समानया मास सस्रं स शीघ्रयापि निः ॥१५॥ आयां तं शीघ्रया नेन दृष्टुं
 देवकिनेदं न आजमानं स्ववपुषा वनमालाविहृतं ॥१६॥ हलचि
 रीदमुक्तं स्फुरन्मकरकुंडले श्रीवसोकं महाबाहुं पातकैशियवा
 ससं ॥१७॥ आतपत्रसदस्रैस्तु स नृतं सस्रपुंगवैः संस्तुतं त्वदिमु

त्वेष्टु गीतवादित्रनिःस्वनैः ॥ ५१ ॥ पौर जानपदैर्लोकैर्वैष्टैर्वैः सर्वतः
 वृतेः सपश्यन्तं सन्निधुनैः सरः सारसशो नितं तं दृष्ट्वा चुतमाया
 तं लोककोते मनो नवे ॥ ५२ ॥ प्रियं प्रियाश्चिरं दृष्ट्वा मुमुदुस्ता वृजो
 गनाः ॥ विरासंज्ञा मवायुस्ता विलापमुपचक्रुः ॥ ५३ ॥ दानाय
 दाकौ तदा स्वा मिन् दावृजेश मनोदसं संवर्द्धितो सियैर्बाल्यैः
 उतो वसुबलकैः ॥ ५४ ॥ तेषु च यापरित्यक्ता कथं पृथ्वीति स दुर्लभा
 स्ते सिनिर्धृताः ॥ तेषु धर्मो न सौ दार्ढ्यं सत्यं सख्यं नैव वा ॥ ५५ ॥ पितृ
 मारुपरित्यागात् कथं यास्यति स दुर्लभा ॥ स्वामिन् न कथं परित्यागः
 सर्वशस्त्रेण गृहीतः ॥ ५६ ॥ त्यजता त्मानं न वने वीरतयेना वेदि
 तं च या ॥ ५७ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ श्रुत्वा तासां विलपितं गोपीनां नन्दनं व

॥ ५१ ॥

ने ॥ अनन्यशरणाः सर्वा भवज्ञो न गवान् विभुः ॥ ५८ ॥ प्रोवाच सीत
 यन् सर्वा वृजेशस्ता वृजोगनाः ॥ अध्यात्मनि सया गोप्यः प्रभुस्ता
 अन्वृशि सयन् ॥ ५९ ॥ श्री भगवानुवाच ॥ भवती नो वियोगो मे क
 दाचिदपि नैव हि ॥ वसामि हृदये शश्वत्तानां मविशेषतः ॥ ६० ॥
 अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तो देवाः स वासवाः ॥ आदित्यवसवो रुद्र
 साध्या विश्वेमरुदुणाः ॥ ६१ ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च शक्तिराघामद
 र्शयः ॥ इन्द्रियाणि मनो बुद्धिस्तथा सत्त्वरजस्तमः ॥ ६२ ॥ कामक्रोध
 श्रलोभश्च मोहदंकार एव च ॥ एत सर्वमशेषं मत्तो गोप्यः प्रव
 र्त्तते ॥ ६३ ॥ एतत्तज्ज्ञात्वा मदाभागा मास्म शोके मनः श्रयाः ॥ सर्वभू
 तेषु मां नित्यं चिंतय धूमकक्ष्मणा ॥ ६४ ॥ तस्मै स्पृश च न श्रुत्वा गो

योविधुस्तबंधनाः॥विमुक्तसंशयक्लेशदर्शिनानंदसमुत्ताः॥१॥अ
 व्वनृगोपवधस्ताः॥सस्रनिर्मलदर्शिनः॥अघनःसफलंजन्मअ
 घनःसफलादशः॥२॥यच्चापश्यामगोविंदनागरीजनवधने
 पुण्णदीनानपश्यंतिहंस्त्रयंपुरुषंपरं॥३॥ककौस्तुभेउसंयुक्तै
 र्दिसंबोधितास्तुयातथापिमायाहृदयानापैतिमधुसूदन॥४॥
 श्रीसस्रउ॥दर्शनादिसरस्यास्यनिर्मुक्ताशेषबंधनाः॥स्नानाच्च
 सकलान्नकामान्वासायवृज्जंगनाः॥५॥जोष्यउ॥अत्यद्भुतः
 प्रनाथस्त्रसरसोस्यउदाहृतः॥विधिंबुद्धिजगन्नाथविस्तराद्वि
 नेदन॥६॥श्रीसस्रउ॥नवतीनांधर्मयासाधुमघसंजातदर्शिनः॥७॥
 तस्मान्मयासदाहृत्स्मातव्यंनिर्यमेतदि॥८॥यःस्नाचापरया

नक्त्यापिचनसंतर्पयिष्यति॥श्रावणस्यसितेपद्मेकादश्यानियत
 मुचिः॥९॥दद्यादानेस्वशक्त्याचमामुदिश्यतथापिचनलभतेतैवे
 स्सर्वलोकैकादश्यानियतःमुचिः॥१०॥दद्यादानेस्वशक्त्याचमामु
 दिश्यतथापिचनलभतेतैवेस्सर्वलोकपितृनिःपरिवारितः॥११॥ग
 दाधकूपेपतितंमायापारुतैर्वतं॥मामुद्धरमहानाथगृहाणार्धन
 मोस्तुते॥१२॥स्नाचापपरया नक्त्यापिचनसंतर्पयिष्यति॥कुर्यात्
 श्राद्धंचपरयापिचनसक्त्यासमादितः॥१३॥दक्षिणेवततोदघात
 रज्जुतैस्त्वैकमेवच॥विशेषतःप्रदातव्यंपायसंशर्वशमधु॥१४॥
 नवनीतेतथाष्टत्रकंबलाजिनमेवच॥इतिश्रीप्राज्ञादशोक्तसंहि
 तायांभारकामादात्म्यमायासरमाहात्म्यंनामाध्यायः॥१५॥प्रज्ञादउ॥

इति सस्वरवः अत्रागोपाः संदृष्टमानसाः तत्रमायासरेस्तावनि
 मुक्ताशेषबंधनाः ॥ १॥ सस्वरं न संजातपरमाद्वादसंलुताः तस्मै
 चुर्वच तं गोप्यो मधुरं साधवं प्रति ॥ २॥ धन्यः सदैव प्रवरो मयो येन स
 तं सरः ॥ यदि तु ह्येसि न गवन्ननुग्राह्याः सवायदि ॥ ३॥ अस्माकम
 पिवाह्येयकारयस्वसरोत्तमं कीर्तनीयं तु लोके स्मिन्नस्त्वसंद
 र्शनेन दि ॥ ४॥ अहर्निशं तव ध्यानात् तया स्यामः परमांगतिः श्री
 सत् ॥ करिष्ये हि प्रिये धैसाध्मोयूयं मम परिग्रहः ॥ ५॥ अनुग्राह्या
 मयानित्यं नक्ति ग्राह्योऽसि सर्वशः ॥ प्रह्लाद उ ॥ इत्युक्त्वा न गवान् ॥ ६॥
 रिगोपीनां हितकाम्यया ॥ ७॥ सन्निधौ सरसस्तस्य शरमन्य च का
 र ॥ तदगाधं स्वच्छं जलं नलिनीदलशोभितं ॥ ८॥ हे ससारसयुगे

॥ ७॥

च चक्रवाकोपशोभितं ॥ कुमुदात्यलकद्वारैः पद्मिनीखंडमंडितं ॥
 १॥ सेवितं द्विजमुख्यैश्च सिद्धविधाधैरैस्तथा ॥ सवितं यदुनारीभिः
 तथा यदुक्ता नारकैः ॥ २॥ दृष्ट्वा हिोपी जनं हस्तं उवाच वचनेन तदा ॥ प
 रपधुंगोपिकाः मुहुंसरः सरसमीपतः ॥ ३॥ स्वच्छा मृतजलाष्टरं सि
 ज्जनानां यथा मनः ॥ कारणं द्रवतीनां च यस्मिन् हतमिदं सरः ॥ ४॥ न
 वतीनां तथा नास्तीत्यातम तद् विष्णुति ॥ गोवाचावाचकः शब्दे
 न वतां निर्मया सद ॥ ५॥ गोप्रचारेति वै नामख्यातिलोके गति
 ष्यति गोप्यं कुचुः ॥ अनुग्राह्याय दिवयं अस्मन्तात्ता हतं सरः ॥
 ॥ ६॥ अन्य किमपि वाह्ये प्रार्थयामो वदस्व तत् ॥ सत् ॥ प्रा
 र्थ्यतायदि निषेतं यद्दो मनसि वर्तते ॥ ७॥ न तया समागता यूयं

नास्त्यदेयं ततो मया। गोप्य ऊचुः। यदि त्रुष्टे। सिन्नगव नयदि देयो
 वरो दिनः॥१५॥ तस्मा वया सदा सस्म नरयानेन माधव। अत्रागत्य
 न न स्येत्तु स्नातव्यं नियमेन हि॥१६॥ यत्र च देवतास्तत्र यज्ञास्ती
 र्णातिवेशव। यत्र चैतत्र हानो निवृत्तानि नियमस्तथा॥१७॥ उंका
 रश्च वषट्कारः स्वाहाकारः सुधमतथा॥ तु० ह्रवः स्वमहालोको जनः
 सत्पंतपस्तथा॥१८॥ चूमयं हि जगत्सर्वं स देवा सुरमानवं। तस्मा
 चूमयि जगन्नाथ अत्र स्नाते जना दनैः स्नानमात्रं त्रिभुवनं न वि
 ष्यति न संशयः। त्रैलोक्यपावनी गंगा तव पादजल दित तल
 स्मा वक्ष्ये लक्ष्मणा च मुखे देवी रस्यती। सर्वभूतमयश्चात्र स्नात
 स्त्वे जगदा श्रवः॥१९॥ यद्दृष्टुं सिमनुष्पादिना विना हि कलौ युगे। त

॥१७॥

ददस्व महाबाहो ह्यपां च चा जत्यते॥२०॥ यात्राया मागता नां च य
 त्फलं तद्दृश्यते। श्री सप्त उ॥ यत्फलं हि सनुष्पाणां स्नाता नां गो
 पिकां सरे॥२१॥ तत्र मृणुधूमसंदिग्धप्रसन्ने मयि गोपिकाः सोप
 स्करो सवसां च वस्त्रालंकारभूषणं॥२२॥ यथोक्तदक्षिणे प
 तां ब्राह्मणाय कुटं बिने सदा चारविमुक्षाय हरिश्च योपकारिणा
 ॥२३॥ गां दद्यात्फलमाप्नोति स्नानमात्रेण तत्फलं। यावत्पदानि स
 नुजः सस्तेन सह गच्छति॥२४॥ कुलानि दिवि तावति वसंति हरि
 मो दिरे। सस्तेन सह गच्छंति गतवादि त्रिनिःस्वने। स्तुवंतो विविधे
 स्तोत्रे गोविंदं गोपिकां सरे। न मात्रुर्जगरे तेषां यातना नवते नृ
 णां॥२५॥ सर्वान् कामानवाप्नोति वैष्णवं लोकमाप्नुयात्। अ

र्धेदवाविधनेनस्थानेऊर्याद्विचरुणः॥२८॥मंत्रेणानेनवैसाध
 श्रद्धयापरयायुतः॥नमस्तेजोपरूपायविष्णवेपरमात्मेने॥२९॥जे
 प्रचारेजगन्तायगहाणाधेनमोस्तुते॥अर्धेदवाविधनेनमद
 नालस्यपाणिना॥३०॥स्नायात्प्रदासमायुक्तस्पर्धयेत्पिष्ट
 देवताः॥आद्धेऊयाततोभक्त्याएकचित्तःसमाहितः॥३१॥यथोक्तां
 दक्षिणां दद्यात्तरजतैरुक्तमिवचरविशेषतःप्रदातव्यंतांबलंकज
 लंतथा॥३२॥दुकूलानिचदेयानितथाकौसुमकानिचदेयत्यो
 वाससीचैवचूषणानिस्वशक्तितः॥३३॥गाम्भ्रदेयाद्विजितिन्यो
 वषणाश्चधुरंधराः॥दीनांधसपणानोचदानेदेयस्वशक्तितः॥३४॥ ॥३५॥
 एवेतन्नातरःसम्पुतेमांगतिमाप्नुयात्प्रयातिपरमांमुक्तिपि

तरस्त्रिंशोद्भवा॥३५॥तन्तेपुत्रकामस्तुपुत्रातिष्ठात्ततोनुगान्
 यंयंकामयतेकामंस्वर्गमोहादिवेतरः॥३६॥तत्सर्वंसमवाप्नो
 तियःस्नातो गोपिकासरे॥यावद्धोकाभविष्यंतितावस्थास्पतिवै
 सरः॥३७॥यावत्सरस्तवकीर्तिनवतीनांभविष्यति॥यावत्कीर्तिर्मनु
 ष्येषुतावत्स्वर्गेनसेशयः॥३८॥विमुक्तयायाःसकलायास्ययःप
 रमो गतिः॥पुण्यगोपीसरइदंजलपूर्णंसिंदेवहि॥३९॥अवगाह्यमया
 गोप्योन्नतसेनियमेनहिरनवंत्यःपतिनावेनबृहन्भावेनवापुनः॥
 ॥४०॥चिंतयेत्यःपरमांहियरोगतिमवासयः॥प्रहृदउ॥अनुज्ञाताभ
 गवतास्ततस्तागोपकन्यकाः॥नमस्कृत्यचगेविंदययुःसर्वीययाग
 ते॥भगवानपिगेविंदउद्देनसमन्वितः॥४१॥विसृज्यगोपिकासस

स्वधर्मसंमुखं ययो ॥ ४३ ॥ इति श्रीधारका माहात्म्ये सप्तमोऽध्यायः ॥
 ॥ ४४ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ संत्यजेत्कानि तार्थानि ब्रह्मार्थं चित्तानि च । प्राप्ते क
 लियुगे घोरे तानि पुत्रावसागरः ॥ १ ॥ उद्देशतो मया विप्र कीर्त्यमाना
 नि मृण्वन् । संक्षेपतो विप्र वरायथा तेषां च याः कथाः ॥ २ ॥ संहृत्य च
 भुवो नारंसाधून् संस्थाप्य सत्यये । संगम्य सदसंसेन कार्यं स साध्य
 वात्मनः ॥ ३ ॥ वेधा चक्रे ततस्त्वायं स्विनाम्ना कीर्तनं मुनिः । ब्रह्मकुंड
 मिति ख्यातं सर्वपापप्रणाशनं ॥ ४ ॥ तत्रा रे स्थायं मासं सदस्य कि
 रणं प्रभुं । मूलं सुराणां दिक्कुलं ब्रह्मलोकं पितामहः ॥ ५ ॥ तेन संस्था
 पितो यस्मात् मूलं स्थानं इति स्मृतं ॥ ब्रह्मतीर्थं तु तं दृष्ट्वा च दृष्ट्वा च
 ततः परं ॥ ६ ॥ तदा केचं दनाम्ना वै सर्वपापप्रणाशनं । तं दृष्ट्वा ते जसा

युक्तं संहृष्टः सुरसत्तमाः ॥ ७ ॥ ऊचुस्ते लोकसृष्टारं मृणुष्ववचनं हित
 योत्र स्नानं प्रकुरुते पितृन् संतर्पयिष्यति ॥ ८ ॥ पूजयिष्यति देवेशं मू
 लं स्थानं सुरर्षिताः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्मलोकं संगच्छति ॥ ९ ॥
 जीवते व्याधिनिर्मुक्तो धनधन्यसमन्वितः ॥ सप्तम्यां माघमासस्य शु
 क्लपक्षे द्विजर्षिताः ॥ १० ॥ योत्र स्नानं प्रकुरुते मानवे न त्रिसंयुतः । मू
 लं स्थानं तु देवेशं संस्थाप्य प्रविलम्ब्य च ॥ पूजयिष्यति वस्त्राद्यैः स्पर्श
 कथां च ॥ ११ ॥ स्तथा पुष्पधूपदिनिश्चैव नैवेद्येन च मानवाः ॥ १२ ॥ सर्वा
 न्कामानवाप्नोति ब्रह्मलोकं संगच्छति ॥ सावित्रा च ततो दृष्ट्वा ब्रह्मलोकं
 स्थापितं पुरा ॥ १३ ॥ स चाचार्य तने दिव्यं स्थापितं सति वेश्मनं नाम
 चक्रे विधिस्तस्याः स्वयं देव्या पितामहः ॥ १४ ॥ यः पश्यति स्वयं न तस्या

सस्येदृष्ट्वा जगत्पतिः। सर्वकामानवाप्नोति सुखी न व तिसर्वदा ॥ १४ ॥
 आयुरारोग्यमैश्वर्यं पुत्रं संतानमेव च। न दो न गि न वे तेषां न दृष्टि
 क्रमं न मूर्षता ॥ १५ ॥ न च व्याधि न यंतस्य यः पश्यति विधिं नरः। गत्वा सं
 स्थापयेद्देवीं कुं कुं मे न कु सुं न के ॥ १६ ॥ संप्रज्य स्थापयेद्देवीं यात्रा च
 स फला ततः। न वे धव्यं न दो न गि न वे ध्यान च मृत्यु जा ॥ १७ ॥ विधि
 दृष्ट्वा मनुष्ये र्यैः कु ले तस्मिन् जायते। तस्मात् सर्वात्मना विप्र विधिं
 पश्येत् सुभा वितः ॥ १८ ॥ परिबुद्धो न वे नृ क्षे यात्रा च स फला न वे त
 प्रदाद उ॥ ब्रह्मण स्थापिते दृष्ट्वा ब्रह्मण पाय त नंतथा ॥ १९ ॥ इंदुश्च
 के मदा भागः स्थाने परम शो न नं। स्थापयामास देवेशः। लिङ्गं प्रति
 मेज सं ॥ २० ॥ तस्मिन् स्थावा च ल न ते यस्मादिदं पदं नरः। तस्मादिदं

म ॥ १७ ॥

पदं नाम सुप्रसिद्धं धरातले ॥ २१ ॥ इदं स्थापितं लिङ्गं यस्माद्भाव न
 यास ह प्रसिद्धं सिद्धि नां नो वे इंदुश्चर मिति श्रुतं ॥ २२ ॥ तस्य प्रसिद्धि
 रचु ला वद्ध लिङ्ग मिति द्विजाः। यस्य दर्शनं मात्रेण मुच्यते सर्व पात
 कैः ॥ २३ ॥ पितृणामस्य पृथुर्जायते द्विज सत्तमाः। अष्टम्यां वा च
 बुद्धिं स्थावा इदं पदे नरः ॥ २४ ॥ इंदुश्चरे च संप्रज्य याति मुक्ति पदे नरः
 विशेषतस्तु संप्रज्यो मकर स्येदि करे ॥ २५ ॥ उत्तरायणे च संप्रज्यो
 लिङ्गं पूरणे केन हि। शिवरात्रौ विशेषेण संप्रज्य शो मया सदा रा
 त्रीं जागरणं स्थापयाम लोकमाप्नुयात्। ब्रह्म तीर्थं उते दृष्ट्वा तथ श
 क्रसरस्तथा ॥ २६ ॥ दर्शयन् विष्णु नासां ईश्वर रूपं च मात्मना। सर
 श्वकार देवेशो न गवान् पार्वती पतिः ॥ २७ ॥ शुभं नि संप्रज्य जले न

लिनीदलशोभितं। उत्पलेः सर्वतः छिन्नं सरः सारस शोभितं ॥ ३१ ॥ त
दगाधजलेदृष्ट्वा स्वयमेव पिनाकधक्क। सबलविष्णुना सार्धं तत
स्तत्र वषध्वजः ॥ ३२ ॥ ते देवास्तसरोदृष्ट्वा ब्रविष्णुमुखः सुराः ॥ ऊ
चुः सर्वे सुसंखावी संतः पार्वतीपतिं ॥ ३३ ॥ यस्मात्स तमिदं विप्रा
इश्वरेण महसरः ॥ महादेवसरोनामसुप्रसिद्धं न विष्यति ॥ ३४ ॥ यो
त्र स्नानं प्रकुर्वते पितृणां तर्पणं तथा ॥ श्राद्धं पितृणां नक्त्या च स ग
वेद्यो गिनां गतिं ॥ ३५ ॥ सुप्रसन्ना न विष्यंति सर्वे देवान संशयः ॥ द
र्शनात्पापनिर्मुक्तो महादेवस्तस्य च ॥ ३६ ॥ महादेवास्पृशते दृष्ट्वा ॥ ३७ ॥
सरस्तस्य सुशोभनं ॥ चंडिकापार्वती तत्र समानप्रतिभं तथा ॥ ३
८ ॥ गौरी सरइति ख्यातं सर्वपापप्रणाशनं ॥ तत्र स्नात्वा नरो नक्त्या

न दुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ ३९ ॥ न दोषा गिपं स्त्रियायाश्च नाशजवे कदाच
न ॥ स्नात्वा गौरीसते पुण्ये सवान् कामानवाप्नुयात् ॥ ४० ॥ वरुणश्च त
तो दृष्ट्वा पुण्याय तनान् बहून् ॥ चकार स सरो दिव्यं विष्णुनक्तिपुर
स्त्रितः ॥ ४१ ॥ नाम्ना वरुणपदं तच्च पापक्षयकरं ॥ नुवि न न स्य हर्ष
मास्यायां संतर्प्य पितृदेवताः ॥ ४२ ॥ श्राद्धं स चाविष्मनेन पितृणां श्र
द्धयान्वितः ॥ उत्तमं लोकमाप्नोति यत्र गन्तवानशो चति ॥ ४३ ॥ प्रदद्यादुद
ऊं नोऽक्षदधो दनसमन्वितान् ॥ गणेशवासां सिरस्तानि विष्णुर्ध्याय
तामिति ॥ ४४ ॥ सरोदृष्ट्वा जलेशस्य सरश्चक्रे धनाधिपः ॥ यहाधिपस
रोनामसुप्रसिद्धं धरातले ॥ ४५ ॥ तथा तत्र नरो नक्त्या संप्रणम्य पितृदे
वताः ॥ सर्वकामानवाप्नोति दद्यादस्त्राणि ब्राह्मणे ॥ ४६ ॥ प्रदद्यादुद

विष्णुं वरप्रदेदृष्ट्वा न्याचृणो ब्रूत नन्दनः । मंदाकिनी वसिष्ठेन समानी
 ता धरा तले ॥ ४५ ॥ अथ मरीच्यादयः सर्वे आजगमुः सृष्ट्या पालिताः ॥
 दारवत्यां ततो दृष्ट्वा गोमती सा गरेगमां ॥ ४६ ॥ तीर्थानि देवतानां च पु
 ण्या न्यायत नानि च । तीर्थे पचनदे चक्रुः प्रजानां पतयस्तदा ॥ ४७ ॥
 पंचनद्यः समाहूतास्तत्राजगुस्त्वरान्विताः । मरीच्य गोमती च
 त्वस्मणाय मुना तथा ॥ ४८ ॥ चंद्रभागा च तत्रैव एते पंचनदास्तथा ॥
 तस्मात्पंचनदी तीर्थं सर्वपापप्रणशनं ॥ ४९ ॥ स्नातव्ये तत्र मनु
 जैस्तत्र मोक्षार्थिभिः सदा । तत्र गवांसु नियतः गृहीतार्थं कलेन ॥ ५० ॥
 हि । मंत्रेणानेनैव स्नायाद् दद्याद्दूर्ध्वं विधमनतः । ब्रूत पुत्रैः समा
 नीताः पंचैताः सस्ति वराः ॥ ५१ ॥ गृह्णन् चर्धमिमं देवाः सर्वपापप्र

णाशनं । स्नानेन च याततो देवान् पिबन्संतर्पयेन्तरः ॥ ५२ ॥ श्राद्धं कृ
 र्याद्विधमनेन श्रद्धया परया युतः । पंचरत्नं ततो देयं सप्तधमन्यं हि
 ज्ञातये ॥ ५३ ॥ दीनांधस्तपणानां च दानं देयं स्वशक्तितः । सर्वां का
 मानवाप्नोति विष्णुलोके च गच्छति ॥ ५४ ॥ पुत्रपौत्रसमायुक्तः परं
 सुखमवाप्नुयात् । प्रतयोनिगताये च ये च कीटचमागताः ॥ ५५ ॥
 सर्वे ते मुक्तिमायांति पितरस्तत्रुल्लोदुवाः ॥ इति श्री प्रह्लादसंहिता
 यां पचनदी माहात्म्यं ॥ ५६ ॥ श्रुत्वा तमागतं देवबुल्लानां पितरं स्वकं
 सनकाद्यानमस्कृत्यैजगुः सर्वे पितामहं ॥ ५७ ॥ ब्रूहो वाच ॥ आराधि
 तो ये न गवान्धन्यायूयं वयं तथा । ससिद्धिपरमायाता न गवद
 र्शनेन हि ॥ ५८ ॥ न ज्ञातपुत्रकाः सम्पक्वश्च ज्ञाता ह्यल्पबुद्धिनिःशय

नर्वितोमदादेवस्तस्यबुध्पतिवेशवः॥१॥अनर्वितेनीलकंठे
 पूजांनोग्द्रुतेदरिः॥तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपूज्यतांनीललोहितः॥
 ॥४॥येनसंश्रुतांयातिपूजाविष्णुसतासदा॥तत्रक्रवावचने
 तस्यब्रह्मपुत्राययुस्तदा॥५॥देवगोप्तेषुतेगन्धायोगसिद्धामद
 प्रियः॥लिंगेसंस्थापयामासुःशिवनक्तिपुरस्कृता॥६॥संस्था
 प्यशिवलिंगंरुद्रस्नानार्थंमुनिसत्तमाः॥कूपेचक्रस्ततःसर्वैरुष
 यःशंसितवृताः॥७॥दृष्ट्वातदमृतंप्रहोजलेक्षणंमुनिर्मलैः॥सद्
 ष्णरूपयःसर्वसाधुसाधितिवबुवनस्थपितेशिवलिंगंउद
 ष्णलोकपितामहः॥उवाचवचनेब्रह्माप्रातपुत्रादियत्तजः॥
 नैवद्विर्लोकसंसिद्धैरस्मात्संस्थापितःशिवः॥तस्मात्सिद्धेश्वर

॥८॥

इतिनामचास्यन्नविष्पतिः॥१॥समापेसितिकंरुद्रस्पकूपोयंरु
 षिनिःसतः॥रुषितार्थमितिरव्यातंतस्माद्ब्रह्मोकेनविष्पेति॥२॥
 विनाश्राद्धेनविश्रेष्ठदानेनपिष्टतर्पणाः॥नक्तिःस्नानमात्रेण
 ब्रह्मलोकमवाप्यते॥३॥असत्यवादिनोयेचपरनिंदापराय
 णः॥स्नानमात्रेणमुध्येतिरुषितार्थेनसंश्रयः॥४॥वाचिकीमा
 नसंचैवकर्मणामनुपाजितं॥स्नातस्यरुषितार्थेनूनशपात
 नात्रसंश्रयः॥५॥स्नानेप्रशस्यंविमुचेमन्वादिषुतथैवच॥त
 द्दृष्ट्वापुगाद्यादिस्नातस्यद्विजसत्तमाः॥६॥शिरात्र्योवसेधस्तु
 लिंगेसिद्धेशसंज्ञिके॥स्नात्वातार्थरुषिस्ततेकितस्यान्येनवैरि
 जाः॥७॥गन्धतत्रमहाभागागद्वाफलमुत्तमं॥अर्घ्यदवाविधम

नेनक्रवाचकरयोः कुशान्तरा ॥ १७ ॥ गृहं चर्चयितुं विप्रयोगसिद्धामह
 र्षयः ॥ १८ ॥ रुषितार्थे च पापघ्ने सिद्धेशस्य समीपतः ॥ १९ ॥ दद्याद्दम
 दमालुन्यस्ताने कुर्यादध्याविधिः सतर्पयेत्पितृन् देवान् मनु
 ष्याश्च पाविधिं ॥ २० ॥ ततः श्राद्धं प्रकुर्वीत पितृणां श्रद्धयान्वितः दद्या
 द्ब्रह्मिणो तत्र वित्तशाला विवर्जिता ॥ २१ ॥ सप्तधमन्यशालयश्च
 पायसंगुडसंयुतः गंधमाल्यानिवस्त्राणि सर्पिमधुस्तथापयः ॥
 २२ ॥ एवं स्यात्समग्रं च तत्सत्यो भवेन्नरः पूजयिष्यामहादेवं
 सिद्धेश्वरमुमापति ॥ २३ ॥ सफलं जन्म तस्य स्याज्जीवितं च सुजी
 वितं यस्माच्च रुषितार्थे उपरये सिद्धेश्वरं शिवं ॥ २४ ॥ अपुत्रा पु
 त्रिणश्चैव पुत्रिणश्चापि पौत्रिणः निधनाधनवेतश्च सिद्धेश्व

॥ २४ ॥

रमन्नानराः ॥ २५ ॥ दुःखं ते याति विलयं सुखं तं च विवर्द्धते भवेन्म
 नोरथा वाप्तिः प्रणम्य सिद्धनायकं ॥ २६ ॥ पितरस्तस्य रुष्यंति तृ
 ष्यंति च पितामहा रुषितार्थे नरः स्तावा दृष्ट्वा सिद्धेश्वरं पूर्वकं ॥
 २७ ॥ शिवरात्रौ विरोधेण पूजनीयो महात्मनिः यं यं कामयते
 कामं तं ददाति न संशयः ॥ २८ ॥ चितामणिममस्वामी अथवा वा
 दयोनिधिः रुषितार्थे नरैर्यैस्तुष्टः सिद्धेश्वरः पुत्रुः ॥ २९ ॥ इति
 श्राद्धारकामादात्म्ये रुषितार्थे साहाय्यं ॥ ३० ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ ततो गच्छ
 तविप्रैश्चागता तीर्थमनुत्तमं यत्र स्तावानरः सम्यक् सर्वती
 र्थफलं भवनेत् ॥ ३१ ॥ नमः कुर्याच्च देवेशं विष्णुं वाराहं रुषिणं तं
 हृत्पपरयान्त्या विष्णुलोके मदीयते ॥ ३२ ॥ नागतीर्थं ततो गच्छ

सरः परमशोभने। यत्र स्नात्वा नरः सम्पदं नागलोकमवाप्नु-
 यात् ॥ १३ ॥ वित्रासरततो गच्छेत्तृतीयं त्रिभुवनोर्वितं स्नानमात्रे-
 ण ह्यनते तिलधेनुफलनरः ॥ १४ ॥ यदा द्वारवती विप्रान्ना विना-
 सागरेण हि पुण्यानि बहुतीर्था निष्कृन्तानि जलपांशुभिः ॥ १५ ॥
 दृश्यानि कतिचि संति च दृश्यानि पराणि च तानि सर्वाणि विप्रे-
 द्यः कथयामि समासतः ॥ १६ ॥ चंद्रभागे ततो गच्छेत्सर्वपापप्रणा-
 शनं तत्र स्नात्वा नरो नक्त्या वाजपेयफलैर्लभेत् ॥ १७ ॥ देवी चंद्रा-
 र्वितो यत्र शोभते नंदनं दिनां कुमारिकां शक्तिं हस्तां खड्गं वेदक-
 धरिणीं ॥ १८ ॥ कंसादिदैत्यदलनीं स्वसारं रामसंस्थायोः यस्या द-
 र्शनमात्रेण सर्वकामानवाप्नुयात् ॥ १९ ॥ ततो गच्छेत्तविप्रेन्द्रास्ना-

॥ ८२ ॥

र्थं मदिषसहिकं यस्या दर्शनमात्रेण वाजपेयफलैर्लभेत् ॥
 २० ॥ वज्रतीर्थे ततो गच्छेत्प्रध्यापय्यापुनः ॥ २१ ॥ स्रवांश्राद्धं पिष्ट्वा हि
 अक्षयं लोकमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ प्रद्युम्नतीर्थे तत्रैव सर्वपापप्रणाशनं
 स्रवांश्राद्धं च तत्रैव मुच्यते सर्वपातकैः ॥ २३ ॥ दुर्वाससाय तत्र शशा-
 न्कोपाद्य दुर्जमारकाः तत्र जालेश्वरो देवः संबभूव उमायतिः
 ॥ २४ ॥ जालेश्वरे ततो दृष्ट्वा सद्यः पापात्प्रमुच्यते संपूजयित्वा न-
 क्त्या च त्रिवलोमवाप्नुयात् ॥ २५ ॥ चक्रस्वामिनी तीर्थं ततो गच्छेत्
 तमानवः स्रवांस्नानं पिष्ट्वा तर्पेत्तु विष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥ २६ ॥
 जरस्वामिनी तत्र तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतं स्नात्वा तत्रैव जग्रेणान-
 दुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ २७ ॥ आसीत् खेज्जलको नाम दैत्यश्चातिबला-

संतितीर्थान्यनेकानि सुगुप्तानि कलौ युगे ॥ ३१ ॥ तानि गच्छन्नुविप्रेन्द्र
 तीर्थमानकदुदुमे ॥ सरतीर्थं परमकंगदा तीर्थमतः परं ॥ ३२ ॥ गाव
 लाणस्य तीर्थं च वक्रस्य महात्मनः ॥ बलदेवस्य तीर्थं तु उग्रसेन
 स्य चापरं ॥ ३३ ॥ अर्जुनस्य तु तीर्थं च सुनद्रा तीर्थमेव च ॥ देवकी ती
 र्थं माधवोरोहिणी तीर्थमुत्तमं ॥ ३४ ॥ उद्धवस्य च तीर्थं तु सारंगारख्यं तथै
 व च ॥ सत्यनामास ते तीर्थं नद्रा तीर्थमतः परं ॥ ३५ ॥ जमदग्न्यस्य ती
 र्थं तु रामस्य च महात्मनः ॥ व्यास तीर्थं च तत्रैव मुक्ता तीर्थमतः परं ॥ ३६
 कर्दमस्य च तीर्थं तु कपिलस्य महात्मनः ॥ सोम तीर्थं तु तत्रैव रोहिणी
 तीर्थमेव च ॥ ३७ ॥ एतान्यन्यानि संक्षेपात्प्रमया च कथितानि च ॥ सर्व ॥ ८४ ॥
 पापहराणि ह मोक्षदा नि न संशयः ॥ ३८ ॥ प्रवृत्तानि हि जम्भवा तीर्था

निकलिसंक्रमे ॥ प्रावितानि सुदूराणां भुनाउदकेन च ॥ ३९ ॥ एतन्म
 यावः कथितं संक्षेपात्तीर्थविस्तरे ॥ आत्मप्रज्ञानुमानेन किमन्यथै
 व मिच्छथ ॥ ४० ॥ शृण्वन्ति परया मत्तया तीर्थयात्रा मिमांक्षिणः ॥ सर्व
 पापविनिर्मुक्ता विष्णुलोकं वृजंतिते ॥ ४१ ॥ इति श्री हारका माहात्म्ये
 प्रह्लादप्रोक्तसंहितायां तीर्थमाहात्म्ये ॥ ४२ ॥ ॥ कथिरुवाच ॥ तता
 मिषे कतीर्थेषु यथावद्वत्तद्विज्ञे ॥ प्रजयेच्च ततो देवैश्च ह्यख्यं पुरु
 षपरं ॥ ४३ ॥ कथय ऊवाच ॥ प्रजाविधिं च तस्मै स्पृश्या वेदस्य सत्तम
 कथय स्वमहाभाग आनुश्रव्यसि मासतः ॥ ४४ ॥ दारपालश्च कस्त
 त्रकः शर्वपुष्टतश्चकः ॥ पुरीयः सर्वतो दैत्यतिष्ठते केन पालिता ॥ अ
 नुश्रव्यसि मासेन प्रजनाया यथाविधि ॥ कथय स्वविधिं शोभित

स्त्रैकचरणप्रियः ॥ ४ ॥ प्रहादुः ॥ श्रूयतां पूजनं विधात्रा नुपूर्वा विधम
 नतः ॥ कलौ ह्यस्य विप्रे श्रयथा वदनु पूर्वशः ॥ ५ ॥ पूर्वद्वारस्थितं
 दिवं मृणुधुसुसमादिताः जयंतः प्रप्रथमं हज्यो पुलोमस्य सुता सु
 तः ॥ ६ ॥ आपितो देवराजिन सेवायं के शवस्य च संवतो रुषिनि
 र्यसुतानि बोधत सत्तमाः ॥ ७ ॥ वज्रबाहुः सुनाभश्च वज्रबाहुर्मदाद
 नुः ॥ वज्रदेष्टे वज्रधारी वज्रदा वज्रलोचनः ॥ ८ ॥ श्वेतमूर्ध्नि श्वेतमा
 लीजा मूतानुचरश्चेत एते शस्त्राघत करारसते तमदनिशं ॥ ९ ॥ पृ
 र्वद्वारं सुसन्मद्य जयंतो देशकारिणः ॥ पूर्वद्वारे चरस्ये नरनाथो ॥ १० ॥
 विनायकः ॥ ११ ॥ तरुणादित्यं वै सूर्ये दिव्या वै सप्तमातरः ॥ इश्वरश्च ॥ १२ ॥
 पिदिग्वासानागराजश्च तत्तकः ॥ १३ ॥ सेनानी कार्तिकेयश्च राक्षस

श्रमदा मुरवः तत्र दीर्घतरको नाम हानवः सुप्रतिष्ठितः ॥ १४ ॥ विश्वा
 वसुश्च गंधर्वमेनका च वरासराः सनकुमारसहितो वसिष्ठो नग
 वानररुषिः ॥ १५ ॥ एतेष्टुष्टु पूर्वतस्तु न्यग्रोधश्च मदादुमः ॥ पूर्वद्वार
 स्थितानेवानाग्नेयानथ मेष्टुष्टु ॥ १६ ॥ ज्ञानामुखोपरक्ताक्षः स्रशा
 ननिलपक्षशः ॥ मोसादोरुधिराहारः स्रष्टः स्रष्टु जटाधरः ॥ १७ ॥ त्राय
 तो नुजतश्चैव लीगश्च श्वतरस्तथा ॥ वित्रांगदश्च गंधर्व उर्वशी च वी
 रासरी ॥ आग्नेय्यो दिशि सस्थिताः ॥ दिशो रसं तिसं नद्यादक्षिणामथ
 मेष्टुष्टु ॥ १८ ॥ देउपाणिमदानादोयाशदस्तोग्रलोचनः ॥ अवर्तको
 मारणश्च तथा दुष्टनिनिःस्वनः ॥ १९ ॥ खरश्च नोघर्घरश्च तथा मो
 मप्रियस्तथा ॥ महिकाश्च एतेषां प्रणेता द्वारपालकः ॥ २० ॥ म

दिषा कश्चैवे सूर्यो नृषणाश्च सूर्ये वचः। पिडिततथा देवी उईवा दु
 श्वरा ससः॥१॥ पद्मा सहेत्रपालश्च नागश्च। श्वतरस्तथा। चित्रो
 गदश्च गंधर्वा उर्वशी च वरासरा॥२॥ गोरजो हानवश्चैव शालस्या
 पिमददुमः॥ सनातन रुषि श्रेष्ठाश्च गस्त्यश्च महातपाः॥३॥ एत
 या न्यदि शिवाहारं रक्षंति स समादिताः। गीतस्तनर्तको नर्तको बली
 रुदनाधियः॥४॥ हसनो नेत्रभंगश्च भूविकारो विजृम्भकः।
 मुशली स्तर्पकस्तेषां नेता देवता तथा प्रभुः॥५॥ रक्षंति ते कृता माश
 पश्चिमांशु एता परं। स्वस्तिकः शं स मूर्ध्नि च नीलवासाः शुभाननः।
 २४॥ पाशहस्तः मूलदस्तो एकपादै कलोचनः। स्थूलजंघं स्थूलशि
 राः सुमुखवस्त्रवशे स्थिताः॥२५॥ एते शस्त्रोद्यतकरो वारुणी पालयं

॥८६॥

तिदि। पश्चिमादिशि मास्थाय पुष्पदेतो विनायकः॥२६॥ उईवा क
 श्वैवैदूर्यः शिवः सत्राजितेश्वरः। उबरुना भिगंधर्वो घृताची च वरा
 सरा॥२७॥ मंदोदरश्च नागेश्वरः ससश्च गदा चक्रः। दैत्यपंचजनो
 नाम रुषिः कश्यपावचः॥२८॥ देवी कापालिनी नामश्च श्वश्रु
 महादुमः। कपिलेश च पालश्च प्रतीची पालयन दिशः॥२९॥ नम
 स्काया स्तथा सख्या वायव्यां शृणुता नद्याः। ते जानाते रवश्चैव का
 लिको श्वघटोदरः॥३०॥ उईको मर्दनः पिङ्गोरुरुः सर्वभुजो घृणी
 रूपश्च प्रभुरेतेषां सेनध्यालयन दिशः॥३१॥ उदीचादिशि विप्र
 दः। रामलश्च गणधियः। मत्तश्च को विरूपश्च गलको भूदस्युत
 ३२॥ मुक्तकलो कं मुक्तश्च जंबुकोऽप्यपराजितः। उन्मत्त प्रभुरेते

अही चीपालयनृदिशं ॥३३॥

षांसन्नेधःपालयनृदिशं ॥ मूलस्थानश्चैवसूर्यः संप्रशस्योमहेश्वरः ॥
देवावनेश्वरीनामसेत्रपालश्चखेजनः ॥३४॥ वासुकिर्नागराज
श्चकूर्मपृष्ठश्चहानवः ॥ सनकश्चरुषिश्चेष्टेजोलकोराक्षसस्तथा ॥
३५॥ नारदोनामगंधर्वोरेताचेववराश्वरा ॥ एतेष्टुज्याप्रयत्नेनप्रहो
नाममहादुमः ॥३६॥ यद्देशसेवितामात्रां एतेष्टुज्याप्रयत्नतः ॥ इ
शान्यादिर्निर्विषेद्रुक्किणि कोमहाबलः ॥३७॥ उर्ध्वोर्नैरवर
वः ॥ दुर्मुखोमेघनिस्थनः ॥ करालोविकलोमूकोबलिभुक्चब
लिप्रियः ॥३८॥ सोसप्रियसुखाश्चैवेऐशान्याजोपयंतिदि ॥ एते
षांसत्रपालानांसेश्वराणोद्विजोत्तमाः ॥३९॥ नेताप्रभुश्चस्वामीश्च
जयंतःपालकस्तथा ॥ निगद्गात्यनुगद्गातिरहिताः ॥ पुरवासिनां ॥
॥४०॥

॥८७॥

जयंतादेशमादायविदिष्टेघातयेतिदि ॥ नागकुलस्थितः स्वामीज
यंतःपालकस्तथा ॥४१॥ नागराजैःपरिवृतं पूजनीयंप्रयत्नतः ॥
सहस्रशिरसंतत्रोषं नागस्थलस्थितः ॥४२॥ अनेतोवासुकि
श्चैवतत्तकः पद्मएवच ॥ शंखः कंबलकश्चैवनागश्चास्यतरस्त
था ॥४३॥ कर्कोटकमुखानागस्तेवसंतिसहस्रशः ॥ तेष्टुज्यागं
धपुष्पैश्चबलिभिपुष्पसंचये ॥४४॥ पायसेनचमासेनअनाघैः
सुरयातथा ॥ ततः संप्राप्यदेवेशं जयंतंरक्षिणंवरं ॥४५॥ गंधधूपै
पहारैश्चपुष्पवस्त्रादिभूषणैः ॥ ततो गच्छेद्विजश्रेष्ठाः सहस्रदेव
किनंदन ॥४६॥ सहस्रज्यप्रथमंतत्रगणेशोरुक्मिंसहिकः ॥ रुषय
ऊचुः ॥ काण्यरुक्मिंदेत्येद्रयोदुष्टेगणतांगतः ॥४७॥ साक्षाद्गव

तो द्वारि प्रत्यक्षः पूज्यते नैः प्रसादः ॥ स ह्ययं रुक्मिणी दत्त उवाच ॥
 राक्षस ह्ययं तदा पात्रो धसंयुक्तो रुक्मी वैद्यममन्यत ॥ पदाज्जहा
 रन् गवान् रुक्मिणीं संविकालयात् ॥ ४२ ॥ नादत्वा विनिवर्तिष्ये
 तमहं यादवा धमं ॥ एवमुक्ता बुसंनह्य युद्धाय परिधमवितः ॥ ४३ ॥
 समुध्यमानः स ह्येन नग्नमानो हतो घमः रामेण बंधनान्मुक्तो
 मरणाय मतिं दधे ॥ ४४ ॥ रुक्मिणी त्रातरं दृष्ट्वा मरणे स तनिश्चये
 उवाच स ह्यैवैदं नीत्वा तरं मानयश्च मे ॥ ४५ ॥ ततस्तप्रिय कामार्थ
 मनुमान्यजनादिनः चकार पार्श्वदेवा क्य प्रवरं विधूनाशनं ॥ ४६ ॥
 एतस्मात्कारणं द्विषाः प्रथमं पूज्यते सदा गंधधूपास्तैर्विप्रैर्वै
 मोदकैः परितर्पयेत् ॥ ४७ ॥ इति श्री धारकामादी त्पे देव यात्रा यां प

॥ ४८ ॥

रिवार कथनेनाम ॥ ४८ ॥ प्रसादः ॥ संपूज्य गणनायं तं रुक्मि
 णी रुक्मिणी पिते ॥ दुर्वाससं च स ह्येव बलदेवं च न क्तित ॥ ४९ ॥ ज
 यत्येको महायज्ञे संशयं विरदहितैः ॥ एकः पश्यति देवेशं स ह्युत्प
 लोदितो ॥ ५० ॥ गोमूत्रं हिरण्यं दानं निददात्येको दिने दिने ॥ एकः पश्यति
 देवेशं स ह्युत्पलौदितो ॥ ५१ ॥ प्राणायामादि संयुक्तो ध्यानज्ञानपरा
 यणः ॥ एकः पश्यति देवेशं स ह्युत्पलौदितो ॥ ५२ ॥ त्रिभिश्च विक्रमै
 र्यत्नविक्रान्तं भुवनत्रयं ॥ त्रिविधं च तं दृष्ट्वा मुच्यते पातकत्रयात् ॥
 ५३ ॥ रूपयुक्तं ॥ कथं त्रैविक्रमी मूर्तिरा गते यंधरातलान् ॥ काला
 न्यासाच्च स ह्येव कदयं च गता प्रतो ॥ ५४ ॥ देवो च संशयोऽस्माकं ये तु
 मर्हस्य शेषतः ॥ दुर्वासस्य स ह्यस्य संभवः कथ्यतामिति ॥ ५५ ॥ प्रसा

२३॥ तत्सूयतां द्विजश्रेष्ठ यथा मूर्तिस्त्रिविक्रमं दुवसि संसमायुक्ता
 सन्नूता धरणी तलात् ॥ ८॥ पूर्वसतयुगांते वै बलिनाथपुरंदर ॥
 निर्जित्ययाचितः स्थानात्पाताले तलवा सिने ॥ ९॥ भक्त्या चानन्यया
 तस्मै श्रजया परितोषितः स्वयं चैवावसत्तत्र नत्वा कीर्तयसे व
 कः ॥ १०॥ अनुग्रहाय भगवान्धारया लोबन्वद्दुवसि चापि
 भगवान् आत्रेयो मुनि सत्तमः ॥ ११॥ अतन्तीया निमोसाथी मु
 क्तिहेत्रमचिंतयन् ॥ एवंचिंतयत्तस्मै ज्ञानदृष्ट्या महां मुनिः ॥ १२॥
 गोमत्याः संगमो विप्राश्चक्रतार्थं तु मुक्तिदः ॥ एवं निश्चयं श्रवागम
 नायमतिदधे ॥ १३॥ सीतीत्यनगरग्रामउद्यानानि वनानि च अनत
 विषयप्राप्तौ दैत्यभूमि विवेश ॥ १४॥ निस्था ध्याय वषट्कारं वेदध

॥ ८५ ॥

निविवर्जितं कुशैर्देत्यराजेन सेविता पालिता तथा ॥ १५॥ बहुश्लेष्मसमा
 कीर्णमधमेया जितैर्धनैः ॥ प्रत्यासन्नमिति ज्ञावाचक्रतीर्थं तदा द्वि
 जः ॥ १६॥ स्नात्वा च संगमेषु एषो ह्येहं च सताद्विकः ॥ इति स चासनि
 यमं ययौ शाघुगतिर्द्विजः ॥ १७॥ स्नात्वा शाघुषया स्नामि दैत्यभूमि वि
 दाय च ॥ इत्येवंचिंतयन्मार्गं शाघुमेव जगाम सः ॥ १८॥ गत्वा तु संग
 मेषु एषं गोमत्याः सागरस्य च निधमयवाससीत तत्र मृदुमादृत्य गोम
 यं ॥ १९॥ शिखा बद्धा ततो मूर्ध्नि सत्वा च करयोः कुशान् ॥ यदा स्नास्यति
 विप्रो सो दृष्टो दैत्ये दुरात्मनि ॥ २०॥ कुर्वतः कोयमित्येवं हन्यतां हन्य
 तामिति ॥ इति कुर्वतो हन्युस्ते जानुनिर्दृष्टिनि स्तथा ॥ २१॥ चित्रांग
 दश्च गधर्व उर्वशी च वरासरा गोरजो दैवश्चैव राक्षसा अपि मादुम ॥

॥ २२ ॥

सनातनरूपिमेष्टे अगस्त्यमदातयाः एतेयाम्यदिशोद्वारेरक्षंति सु
समाहितः ॥२३॥ गीतसन्मर्हको नगेनावेबलीरुदनाप्रियः रक्षंति नैरु
तामात्रां पश्चिमां मृणुतापरां ॥२४॥ स्वस्तिकः शोऊ मूर्द्धा च नीलवास
मुन्नाननः पाशहस्तः शूलहस्तः एकपादे कलोचनः ॥२५॥ स्थूलजंघः
स्थूलशिराः सुमुखस्य वशो स्थिताः एते शस्त्रोद्यतकरा वारुणीपाल
यंति हि ॥२६॥ पश्चिमां दिशि मास्थाय पुष्पदंतो विनायकः उर्ध्वाव
र्ध्वं वेस्यः शिवः सत्राजितेश्वरः ॥२७॥ आत्रेयः शरणं विष्णुं जगाम ध
रणीतले उपवासं शोदीनो भूतलं प्रविवेश ह ॥२८॥ स दित्यराजं तु
व नंगंधर्वांसं शो नितं शो नितं सुरमुख्येन विष्णुना प्रभविष्णुना ॥२९॥
दुवाससमथायांतं दृष्ट्वा दित्यपतिस्तथा प्रत्युषाया दयां च कि

आसने संन्यवेशयत् ॥३०॥ मधुपर्कं च गां चैव दधार्धपाश्वरं स्थितः ॥
प्रोवाच प्रणतः प्रहृतत्रागमनकारणं ॥३१॥ सुखोपविष्टः सरूपि
स्तत्रापश्यन् विक्रमो दैत्येन्द्रद्वारे देशं तु तिष्ठं तमक्रतो मयं ॥३२॥
ते दृष्ट्वा देवदेवेशं आवासां केचन तु जं रुदनरूपिवरः सोपत्रादि
त्रादित्यनापत ॥३३॥ संसारक्षयं नीतानां दुःखितानां जनार्दन श
त्रुनिपरिभूतानां शरणं शरणार्थिनां ॥३४॥ मम दुःखानि तस्य
शत्रुनिर्कषितस्य च पराभूतस्य दीनस्य कशयापीडितस्य च ॥३५॥
अष्टांगनियमस्याथ केशितस्य च दानं वै ब्रह्मण्यदेव विप्रस्य श
रणं नवकेशव ॥३६॥ इत्युक्त्वा दर्शयामास शरणं दैत्यताडिते तद्वा
ह्मणाय मानेन उदृष्ट्वा बुद्धमाधव ॥३७॥ केनावसानितो ब्रह्मन्

नियमः केन खंडितः कथयस्व महाभाग धर्मगोष्ठमयि स्थिते ॥ ३८ ॥
 दुर्वासा उवाच ॥ मुक्तिं तीर्थं महं ज्ञात्वा ज्ञानेन न मधुसूदन ॥ चक्रतीर्थं गतः
 स्नातुं यात्रायां दर्शसंयुतः ॥ ३९ ॥ अक्षतस्तान एवाहं दृष्ट्वैतैः पुरा
 तमभिः ॥ गले गृहीत्वा हस्तं मुष्टिं निस्तारितस्तथा ॥ ४० ॥ बलात् गृ
 हीत्वा वासासि कुशांश्चैवाहृतैः सह ॥ दनिष्पामो यदि पुनरागंतासि
 न संशयः ॥ ४१ ॥ स्नातो हं चक्रतीर्थे नृकरिष्ये नोजने विभो ॥ तस्मा
 त्स्नापय गोविंद नियमं सफलं कुरु ॥ ४२ ॥ तव प्रसात् स्नात्वा च नुक्त्वा च
 प्रातमानसः ॥ प्रतिज्ञासफलो स्याद्विचरिष्ये महीमिमो ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥
 इति श्राद्धारकामाहात्म्ये ॥ ४५ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ तत् श्रुत्वा देव देवेश श्रित
 यि वा पुनः पुनः ॥ उवाच वचने तत्र दुर्वसि समकल्मसं ॥ ४६ ॥ विष्णुः

॥ ४१ ॥

पराधीनोऽस्मि विप्र इत्येतैः क्रीतोऽस्मि नान्यथा ॥ बलेरदिश कारी चैतैः
 द्रव्यं गोष्ठं दत्तं ॥ ४७ ॥ तस्मात्प्राथम्यं विप्र इदं त्वैवोचने बलिं ॥ अस्मा
 द्देशं करिष्यामि यदमीष्टं तवाधुना ॥ ४८ ॥ तत् श्रुत्वा वचने विप्रो बलि
 प्रोवाच सवरे ॥ यद्विना चैव रिष्ये हृदं वमतो धिक् ॥ ४९ ॥ स्याप
 रश्च सपणं दयां कुरु ममोपरि ॥ प्रेषयस्व महाभाग देवैतं विनि
 यते ॥ ५० ॥ संहरन् नियमः स्नात्वा नोजनं कर्तुं मुसेह ॥ तत् श्रुत्वा वचने
 दैत्यो नातिरुह्य मना इव ॥ ५१ ॥ दुर्वसि समुवाचे दनैः तदेव न विष्यति
 अन्यत्प्राथम्यं विप्र इत्येतं मनसि वर्तते ॥ ५२ ॥ करिष्यामि न संदेहो य
 यपि स्यात्सु दुर्लभं ॥ दुर्वसा उवाच ॥ नातिबुद्धिमान् विद्वि किमन्यत्प्राथ
 यामिते ॥ रक्षामजीविते दैत्य प्रेषयस्व ऊना दनैः बलि उवाच ॥ जानासि च

यथाविप्रदिग्वाहं निपातितं ॥ ११ ॥ तथायज्ञवराहसुजहोरोवं ॥ ब
 लादिव ॥ तथाचैतत्प्रवरमवध्यं देवमानुषैः ॥ १२ ॥ हतवान्दिग्वाहं
 कश्चिपुनरसिंहः सर्वजः प्रभुः ॥ तथायज्ञवत्यनमुचिं देवकलेकेशिं सं
 हितं ॥ १३ ॥ यद्यानमायायाविष्णुः सुरार्थं सुरसत्तमः ॥ प्रथमं वामनो
 भूत्वा त्रयाचतपदत्रयं ॥ १४ ॥ पुनस्त्रिविक्रमो भूत्वा चतुर्वदनानि ज
 हारह ॥ १५ ॥ मया पुण्यवशाद्दिष्णुयदि प्राशः कथंचनानादेमो ह्ये
 जगन्नाथं मायावामनकं प्रभुं ॥ १६ ॥ दुर्वासा उवाच ॥ नादेमो ह्येवैनास्मा
 त्गोमत्युदधिसंगमे ॥ यद्दिनप्रस्यसि हरितस्तस्मै कलेवरं ॥ १७ ॥
 बलि उवाच ॥ यद्भूव्यंत इव भूते यज्ज्ञानासि यथाकुरु ॥ ब्रह्मरुद्रेन्द्रनमि
 नानादेमो ह्येव पदद्वयं ॥ १८ ॥ तथा विवदमानो भूत्वा दृष्ट्वा तु जगद्गद्गद्

॥ १२ ॥

ब्रह्मर्षिदेवः स पया ब्रह्मणं तमुवाच ह ॥ १९ ॥ स्वस्थो भव धिज श्रेष्ठ
 स्नाययिष्ये न संशयः ॥ दृष्ट्वा चैतत्प्राणान् सर्वान् गोमत्युदधिसंगमे ॥
 ॥ २० ॥ प्रहृष्ट उवाच ॥ भूत्वा भगवतो वाक्यं ब्रह्मणस्य चैतत्पराट् ॥ दृष्ट्वा
 ग्राह्यं चरणौ पतित्राया दयोस्तदा ॥ २१ ॥ ततः सर्वद्विमगमत्यो दौ द
 वा बले प्रभुः ॥ शंखचक्रगदापाणि दुर्वासिससमन्वितः ॥ २२ ॥ मुश
 ली च ग्रतस्तस्य ततो विष्णुस्त्रिविक्रमः ॥ ततो नुगमनं विप्रो दुर्वासा
 भूतलाद्बहिः ॥ २३ ॥ निवारसा तलं सर्वसमुत्तस्थुस्त्रिविता ॥ आविर्ब
 भूवुस्तत्रैव गोमत्युदधिसंगमे ॥ २४ ॥ सन्नद्धो दृष्ट्वा धनानौ सकर्ष
 ण जनाईनौ ॥ ऊचुस्तौ तदा विप्रं उरुस्नानं यदृष्ट्वा ॥ २५ ॥ तयोस्तु व
 चनं भूत्वा स्नानं चक्रे चरान्वितः ॥ स्नात्वा चावश्यं कर्म कर्तुं मारुत

द्विजाः॥ इति श्री शारकामहात्म्या एकोनविंशोऽध्यायः॥ २०॥ यद्वा दउ॥
 वृक्षघोषध्वनिश्चादानवो दुर्मुखस्तदा॥ क्रोधसंरक्तनयनो दुर्वा
 ससमयावृत्तः॥ १॥ हन्यमानस्त्वमस्मान्निर्यदि मुक्तोसि वै द्विजः॥
 कस्मात्पुनरिहायातो मरणाय सुमंदधी॥ २॥ इत्युक्त्वा मुष्णिना दंष्ट्रुम
 धमवदुष्टदानवः॥ तं दृष्ट्वा दानवो विस्सुर्वा स्तरां दंष्ट्रुमुघतं॥ ३॥ चक्रे
 तौ ह्युरधमरेण शिरश्चिच्छेदलीलया॥ यद्वा दउ॥ दुर्मुखं निहतं दृष्ट्वा
 दानवो दुःसहस्तदा॥ ४॥ प्राक्रोशदुर्बैरिति जानन् शीघ्रमागम्यतामि
 ति॥ अत्रादैत्यगणः सर्वे दुर्मुखं विनियतितं॥ ५॥ दुर्वाससं पुन
 स्तत्र परित्रातं च विस्सुना॥ कूर्मपृष्णे गोत्सवश्च क्रोधनो वेददूषकः॥
 ६॥ यज्ञघ्ना यज्ञहंता च धर्मातिक्रान्तस्तदा एते चान्ये च ब्रह्मदेवो॥

॥ २३ ॥

विविधयुधपाणयः॥ ७॥ क्रोधसंरक्तनयनाः पश्यन्तो ब्राह्मणं तदा॥
 परिक्षिप्य तदात्रेयं विस्सुं संकर्षणं तथा॥ ८॥ तोमरैर्निर्दुमां लेश्व
 मुरालेश्वमुखं टिनिः॥ शस्त्रे नानाविधैश्चापियुयुधुः क्रोधमूर्च्छि
 ताः॥ ९॥ दानवैः संवृता विस्सुसमंताद्द्वारदशनैः॥ संकर्षणश्च मुमु
 क्षुर्न चंद्रादित्यौ घनैरिव॥ १०॥ जह्वाद्याधनुषादिव्यववर्षुः शरवस्त्रि
 निः॥ तेन मार्गे गयोदैत्यस्तयोमक्त्वा निजघ्नतुः॥ ११॥ ते हन्यमानाः स
 मेरविस्सुना विदुता दिशः॥ दानवान् विदुतान् वीक्ष्य विस्सुनानि ह
 तांस्तथा॥ १२॥ गोत्सवः कूर्मपृष्णश्च मानैः ह्यत्रानिवर्तितो॥ संकर्षणं
 गोत्सवश्च निजघ्नान् त्रिनिःशोरे॥ १३॥ अनंतं व्यथितं दृष्ट्वा त्रयो
 तीव विह्वलः॥ स्वस्ति संकर्षणाय ब्रह्मघ्नाय भूतसंहार्य॥ १४॥ शायं

तेतेतरादृष्टाजो लकः क्रोधमूर्च्छितः उत्पत्यतरसा मूर्द्धिदुर्वसि
 मताउयते ॥१५॥ समुष्टिघाता निहतः प्राक्कोशत्यतितोसितो सं
 कषीणं स्तंभितं मुष्टिर्मूर्द्धिताडियते ॥१६॥ दृष्ट्वा चुकोप नगवांस्ति
 स्तुस्तिस्तेतिचाबुवीत् ॥ सगद्यमुशलेवीरो जघान समरेरिपुं ॥१७॥
 अनीकैर्दशसाहस्रैः कूर्मपृष्ठमनिर्ययौ ॥ अयुतेहोरथानोचनागा
 नामयुते तथा ॥१८॥ दशयुतानि चाश्वानां महासुरपरिग्रहः ॥ बक
 मनिर्ययौ दैत्यो बहुसैन्यसमन्वितः ॥१९॥ तथा दार्धनरवो दैत्यः से
 नानीकेन सेवतः ॥ मुत्तुरुक्षोर्महामात्यो दैत्यराजकुशस्य तो ॥२०॥
 निर्ययौ विघ्नो दैत्यः प्रघसन्महाबलः ॥ उर्ध्वबाहुश्चक्रशिराः क
 बुकश्च शोको ॥२१॥ ब्रह्मघ्नो यज्ञकोपश्चरा दुर्बर्बरकस्तथा ॥

॥२१॥

महतारथघोषेण निर्ययुर्बुद्धकोक्षिणः ॥२२॥ स्नातः शुक्लो वरधरः शुक्लमाव्य
 विनूयितः ॥ सुनामावसुनामा चमंत्रिणो बुद्धिसंमतो ॥२३॥ सेनापतिश्चो
 ग्रदंष्ट्रोऽभ्राता तस्य महाहनुः ॥ एते चान्ये च बद्धवो दैत्याः क्रोधसमन्विताः ॥
 २४॥ कुशः शोभुर्महादेवं तवानीपतिमव्ययं ॥ अर्चयामास भूते शं परमे
 ण समाधिता ॥२५॥ पंचामृते संस्नाप्य तथा गंधैर्विलिप्य च ॥ अर्चयामा
 स दैत्येन्द्रश्चानेककुसुमोक्तेरे ॥२६॥ गीतवादित्रशब्दे श्वतथामंगलवा
 चनैः ॥ प्रजयिष्यामहादेवं ब्राह्मणान् स्वस्तिवाच्य च ॥२७॥ नृष्ये नृष
 यि च मणिवज्रविनूयितैः ॥ मुकुटेन कवचेन हलद्रुत्करैरो विषा
 २८॥ ॥ राजमानो दैत्यराजो दरेणातीव शोभिता ॥ संनह्यत महाबाहुः सा
 रथिं समुदेहत ॥२९॥ सुनामानेव सुचैव मंत्रिणो वाक्यमब्रवीत् ॥ कश्चा

पमसुरान्देतिविमर्षज्ञायतामिति॥३॥ तस्यतद्वचनेऋचास्तुर्वच
 नमबुवीतुगतोदिब्राह्मणःस्त्राहुंगोनत्यासंगमेविल॥३॥ आगतः
 प्रतिषिद्धःसदैत्यैस्तत्रमदीयतेतेनविष्णुःसमानीतःसंकर्षणसम
 न्वितः॥३॥ सोस्मान्देतिमहाराजब्रह्मणोजगदाश्वरः॥ सुनामाउवाच॥
 स्त्रावागच्छुविप्रोमोवासुदेवसमन्वितः॥३॥ राजन्वयाविग्रहेणविकार
 र्यकथयस्वतः॥ तस्यतद्वचनेऋचाऋशःक्रोधसमन्वितः॥३॥ कथंगो
 कुलदंतारंनदनिष्पामिकेशवे॥ एतावदुक्तासंचुक्षेययोदैत्यपति
 स्तदा॥३॥ ततोवादित्रशृष्टाश्वमेरीशंखसमन्वितः॥ ददर्शतत्रदेवे
 शंसदस्त्रशिरसंप्रभुं॥३॥ तथाविष्णुंचक्रपाणिंदुर्वाससमवत्सरवो
 इश्वराशंचतदृष्ट्वा नदंतवोयमीश्वरः॥३॥ विष्णुमुदिश्यतासर्वान्शिर

॥३॥

यामासदानवान्॥ गजेयवतसंकाशैरप्येजलदन्तिःस्थेनै॥३॥ अ
 श्वैर्महाजवैश्वैवपस्विकुःसमंततः॥ ततोयुद्धंसमन्नवदेवयोर्हान
 वैःसदा॥३॥ आकादितोददृशुर्देत्यैर्देवगणास्तथा॥ ततो गृहीत्वामु
 शलंदलेचबलवान्बली॥३॥ जघानदैत्यप्रवरान्कालोतकय
 मोपमान्तेदन्यमानोदैत्येयाबलेनबलशालिना॥३॥ सर्वतोवि
 दुताभगताःप्रजग्मुःऋशमेवचत्वंक्रश्वयज्ञकोपश्वब्रह्मघ्नोवेदद
 षकः॥ महामुखःखंजनकोरादुर्यज्ञशिरस्तथा॥ एतेचान्येचबदक
 प्रवरादानवोत्तमाः॥३॥ क्रोधसंरक्तनयनाविनिदुस्तेजुनार्दनात्
 तःकोपसमाविष्टैःसंकर्षणजनार्दनात्॥३॥ चक्रलौगलघोतेनज
 घृत्तुर्हवर्षनान्चिच्छेदवाशुचक्रस्यकायाचक्रेणवेशिः॥३॥ च

लयामासमुत्तमं यज्ञदंतारमेव च। रादुं जघान च त्रेण तथा न्यानुश
 लेन च॥४७॥ दत्तास्ते दन्यमानाश्च न गता जगुर्दिशो दश। ऊराः स्वावा
 दिना दृष्ट्वा विदुतां विदतां तथा॥४८॥ क्रोधसंरक्तनयनो पादिपाद
 तिसारथिः। स तयोरेति कंदृष्ट्वा नाम विश्राव्य चात्मनः॥४९॥ उवाच क
 स्त्वेदेत्येयान् मम दंसि गदाधरा वासुदेव उवाच॥ यस्माद्विष्णुपदं पुण्यं
 जामत्पुदधिसेगमैरुद्धं दुरात्मनिः। योपैस्तस्मात्ते निदता मया॥ ऊ
 रा उ॥ मां न जामिवात्र स्वं कथं जीवन्मया स्पृशे। युध्यस्व च स्थिरो न
 चाततस्य हसिजा वितं। इत्युक्त्वा पंचविंशत्या ता उयामास के शवे॥
 ५०॥ अनंतं चास्य निर्वर्णैर्दद्यात्त्रेय निरीक्षते। उश्चरौ च तमद्या ॥५१॥
 विप्रवृंयादिमाचिरं॥५२॥ सवाणैर्निनत सर्वो गः। राई दिधनुषां

वरं विहृष्य घायामास चतुर्निश्चतुरोदयान्॥५३॥ सारथे श्वशिरः
 कायात् अर्द्धचंद्रेण चिच्छिदे। धनुश्चैवेन चिच्छेद ध्वजमेवेन पत्रिण
 ॥५४॥ सखिन्तधन्वा विरथो दत्त सारथिवाहनः। प्रगल्भचमदाखड्गमु
 दाचवचनेतदा॥५५॥ यदि वां पातयिष्यामि कीर्त्तिमे अत्रुलां भवे
 त्। पातितो दं चया वीरयास्यामि परमो गतिं॥५६॥ तिष्ठतिष्ठ देवैरस्य
 मंशरणं मे सदा शिव। ध्रुवं तमति संरब्धं खड्गदस्तंतदा रिपु॥५७॥ च
 त्रेणुशतधमेरेण शिरश्चिच्छेदला लया। ते छिन्नशिरसं नृमोपतिते
 वीर्यदानवः॥५८॥ अपोवाह दृष्टेना जीदैत्य खंजकस्तथा। अय
 याते कुशोदैत्ये विष्णु संकर्षणस्तथा॥५९॥ दुर्वाससा च सदिताः सं
 न्यवर्तत हर्षिताः। किंवा लये च पतिते कुशो निहिष्य दानवाः स्नान

गंधमर्चनैर्धूपैर्गन्धतवाद्यैश्चतोषयन्। अवाप्यजावितेसद्यः प्रसादा
 ठंकरस्यच॥५॥ उच्छितः सतदादेत्यो ब्रुवन् शिवशिवेति च। ते पुन
 ज॥ विते हृष्टा देत्ये देत्यगणस्तथा॥५॥ उवाच सुमना वाक्यं वदस्व
 सुचिरं विना। स्नापयिष्यामि त्वं न ब्रूयात्। विनिवर्तयेत्॥५॥ यथेष्टं
 गच्छतदा किं वया विग्रहेणेते। तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कुशो वचनं ब्र
 वीत्॥५॥ गवा प्रेषयेतोपायौ विप्रत्राणकरा बुभौ। सचराज्ञा समा
 दिष्टा सुमना मंत्रिसत्तम॥५॥ उवाच विष्णुमानस्य नमस्तु त्वदत्ता
 युध॥ कुशेन प्रेषितश्चास्मितवपाश्चैजना दन॥५॥ कितवाप्येतत्
 नाम येन देव्या नृजिघांससि। दुर्वाससं स्नापयिष्यामि मुक्तोसि माध
 व॥५॥ अरचं मदा देवा त्वाप्तं विद्धि कुशेन हि। श्रीनगवानुमुक्ति तीर्थ

५१

मिदं रुद्धं मवद्विपायकर्मणि। तस्माद्धृतिष्ये सर्वान् दिवानवान्नात्र
 संशयः। नगवन् यद्वृषिष्वं सुमना वाक्यं ब्रवीत्॥७॥ दुर्वास
 सस्य वैदनी स्त्रियाश्चैवास्तेः सदा पुनः स्नात्वा नयध्वं दिप्रसिद्धाव
 रुणा लये॥७॥ सवाहनपरा वाराः पुत्रज्ञाति संबंधवाः। पुण्यतीर्थ
 निमित्त्युक्ता प्रविशधुधरा तले॥७॥ सुमनास्तद्वचः श्रुत्वा क्रोधसं
 रक्तलोचनः। युध्यस्व मितिते चाक्नाने तदेवं न विष्यति॥७॥ कुश
 यकथयामास यदुक्तं शार्ङ्गध्वनिना। क्रुधस्तद्वचने श्रुत्वा मंत्रिणा
 समुदीरितं॥७॥ रथमारुह्य वेगेन ययौ यो धुमदिदमं। संस्मृत्य न
 नसा देवं पिनाकिं वपनध्वजं॥७॥ ततः प्रवर्तितं युद्धं सुमदध्वजो
 महर्षिणं। अन्येषां दानवानां च कशावस्य कुशस्य च॥७॥ यद्गृह्ये

गदयागुर्व्यासं कर्षणमता उयत्तः संकर्षणदत्तः शिर्षिमुशलेन प
 षातदः ॥ ७७ ॥ कथंचैव जघाना भुशस्त्रिण नगवान् ददरिः मूषिका
 दृष्टुनिहतो न च भक्षो च पातितः ॥ ७८ ॥ एते चान्ये च बद्धो घातितो के
 शवेन हि दानव नान् निहतान् दृष्ट्वा कुशः परमकोपनः ॥ ७९ ॥ ज
 घान बुद्धि संरब्धः परमास्त्रिण केशवः नगवान् क्रोधसंयुक्तः चक्रे
 ण प्रादरतिः ॥ ८० ॥ तच्छिन्नशिरसं भूमौ पतितं विक्ष्य केशवः चि
 छेद बाहू पादौ च पण्डितास्तिस्रस्तथा ॥ ८१ ॥ पंडुरंशो घातितं दृष्ट्वा
 केशवेन कुशो तदा संगृह्यते पुनर्देत्यानि न्युः सर्वं शिवालयं ॥ ८२ ॥
 प्रसादा बलिनः सघोजा वितं प्राप्य दानवः उच्यते सदसा क्रुद्धं क
 विष्णुरिति चाबूवीत् ॥ ८३ ॥ गदामुघमसक्रुद्धो यो धुमायाज नार्द

॥ ८८ ॥

नः तमुघतगदं दृष्ट्वा निहतं जीवितं पुनः ॥ ८४ ॥ दुर्वसिसमयो वाच
 किमिदं म्रियते न यत् ॥ मया सन्नतिरश्नुते रवे उशस्त्रिणः सतः ॥
 जीवत्यसौ पुनः कस्मात्कारणं कथयस्व नः ॥ ८५ ॥ इत्युक्तः चितया
 मास ध्यानेन रूपि सन्नमः ॥ ज्ञात्वा तत्कारणं सर्वमुवाच मधुसूदनः ॥
 ८६ ॥ महादेवेन तुष्टेन कुशो यममरः सतः ॥ रवे उशो पितृ तस्त
 स्मान्न च प्राणैर्वियुज्यते ॥ ८७ ॥ तत्क्रुचा विस्मया विष्टे दंतव्यो य
 कथं मया उपायं तं करिष्यामि येनायं न भवेदिति ॥ ८८ ॥ ततः स
 जीवितं प्राप्य प्रसादात् करस्य चारव इव चर्म तथा दयतिष्ठतिष्ठेति
 चाबूवीत् ॥ ८९ ॥ तमायां तं पुनर्दृष्ट्वा कुशः शिवपरिग्रहं जघान
 गदयागुर्व्यागदं दत्तं तदा कुशः ॥ ९० ॥ सन्निभमूर्धन्यपेतकेशवे

नानितादितः ॥ तं नमो यतितं वेगातपरिगृह्य कुशं हरिः ॥ ११ ॥ गते
 निक्षिप्य तदेदं पूरयामास वै पुनः ॥ लिंगं संस्थापयामास तस्योपरि
 जनादनः ॥ १२ ॥ स त्वं ब्रह्म संज्ञो दनुजः शिवलिंगमयश्च तः ॥ आत्मोप
 रिस्थिते देहे तदा चिता यरो न वतः ॥ इति श्राद्धारकामादात्म्ये विंशो
 ध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ शिवलिंगमलंघ्य दिबुद्धिपूर्वं दत्तो ह्यहं ॥
 उवाच तस्मिन् दनुजश्च लितो हं च यानघ ॥ १४ ॥ विष्णुः ॥ परिचुष्टोऽस्मि देव
 यज्ञौ र्येण शिवसंश्रयात् ॥ वरं वरय न देते यदिच्छसि महामते ॥ १५ ॥
 कुश उवाच ॥ यथा प्रज्योमदा देवो मम चंचयथा दरे ॥ एक एवाह्वयामूर्ति
 रतस्त्वां प्रणामास्पदं ॥ १६ ॥ शिवलिंगं च यानायस्थापितयन्ममोपरि
 मम नाम्ना तद्वत् कुशोऽहं इति विप्रतः ॥ १७ ॥ अनुयाहो यदा दंतं म

॥ १२ ॥

म कीर्त्तिनवविति ॥ एवं च विष्यति युक्ता तत्र चावस्थितो सुरः ॥ १८ ॥ त
 तो न्या नदानवान् सर्वान् प्रेषयामास माधवः ॥ रसातलं गताः केचि
 त् केचिद्विष्णुं समाश्रिताः ॥ १९ ॥ अनंतश्च स्थितस्तत्र विष्णुश्च तनैतरं
 ज्ञा चाविमुक्तिदंती र्यं दुर्वासामुनिसत्तमः ॥ २० ॥ गोमती च क्रतोर्यं च
 न गवांश्च त्रिविक्रमः ॥ तेनेदमुक्तिदं मवा दुर्वासा तत्र संस्थितः ॥ २१ ॥
 एवं त्रिविक्रमः स्वामी यदा प्रचरति संस्थितः ॥ कलौ पुनः कलान्यासा
 न्नुपैव मगमत् ॥ २२ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ विशेषात्फलदः प्रोक्तः पूजितो मधु
 माधवे ॥ मधुसूदनी नरो यस्तु द्वारवत्यां करोति च ॥ २३ ॥ पूजयेत्तु स दे
 वं च स्नापयित्वा विलिप्त्वा च गंधैश्च वाससा घ्राण्य पुष्पधूपैरनेकधम
 ॥ २४ ॥ नेवेद्यं नृपणे चैव तां ब्रूते न फलेन च ॥ आरात्रिकेण संपूज्य देव

वत्प्रणियत्यच ॥ १२ ॥ घृतेन दीपकं दद्याद्वात्रो जागरणं तथा । कुर्याच्च
 गीतवादित्रैस्तथा पुस्तकवाचनैः ॥ १३ ॥ तथा जागरणं रात्रौ सर्वान्
 कामानवाप्नुयात्पिष्टाणां चास्तया दृष्टिः सफलश्रमनोरथः ॥ १४ ॥
 प्रबोधवासरेषां सैकान्तिके द्विजसत्तमाः संपूज्य सस्य देवेशं परंग
 तिमवाप्नुयात् ॥ १५ ॥ तथा न न स्ये संपूज्य पवित्रोदणेन च । सर्वा
 कामानवाप्नोति विष्णुलोके च गच्छति ॥ १६ ॥ युगादिषु च संपूज्य च
 यने दक्षिणे तरे । आषाढे ज्येष्ठमासस्य पौषादि द्वादशीषु च ॥ १७ ॥
 कलौ सस्य पूजयिचा गोमत्युदधिसंगमे । विमले लोकमाप्नोति
 यत्र गच्छानरोचति ॥ १८ ॥ इति आचारकामादात्म्ये एकविंशोऽध्यायः ॥ ११२०० ॥
 ॥ ११२०० ॥

वाजगन्ताय तथा गंधैर्विलिप्य च ॥ १९ ॥ पूजयिचा तुलस्यादि नूष
 यिचा च नूषणैः । नैवेद्येन च संतप्य तथा नाराजनादिति ॥ २० ॥ दुर्वा
 स संतथा पूज्य पुडरीकाक्षमेव च । गणेशं चैव न ते यादी न स्वरां तथा
 पूज्यमानवः ॥ २१ ॥ दद्याद्दैन्यथा शक्त्या वित्तशालु विवर्जितः । दी
 नां धन्यपणां सत्तत्पर्यये च समाश्रितान् ॥ २२ ॥ सक्तिं लोचत तो ग
 छे विदर्भतयां नरः । उपाद्रुत्योपहारोश्च बलिनिर्गंधदीपकैः ॥ २३ ॥ पी
 डयति ग्रहास्तावद्याधयोपि न वंति च । न तस्यानयश्च ते यावत्क
 लौ सस्य प्रियां नरः ॥ २४ ॥ उपसर्गनियंता वया किना भूतसेनवं । न
 तस्यानयश्च ते यावत्क ॥ २५ ॥ तावद्दुःखं च न वति परयाच
 कः । न तस्यानयश्च ते यावत्क ॥ २६ ॥ तावन्मृतप्रजानारी दुर्भगा दुः

खसंयुता। यावन्नपश्यते न तत्कृत्वा कलौ सस्त्रप्रियां हि जाः ॥२॥ तव दूरं
 च पुसां हि रदने गंच मूर्खता। यावन्नपश्यते न तत्कृत्वा कलौ सस्त्रप्रि
 यो नरः ॥३॥ संप्रज्य सस्त्रं विधिवत्तोगे च रूक्मिणी। स्नापयेत्तद
 धि दुग्धेन मधुशर्करया तथा ॥४॥ घृतेन विविधैर्गंधैस्तथा इत्तुर
 सेन च। तीर्थादि केन संस्नाप्य सर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥५॥ एवं यः
 स्नापयेद्देवी रूक्मिणी सस्त्रं वधत्र ना। न तस्य दुर्लभं न विविदिदलो
 क परस्त्र च ॥६॥ श्रावं उकुं कुमेनापि तथा मृगमदेन च। विलेप
 येदपुत्रं च अधनवेन पश्यति ॥७॥ सदा स भोगी भवति रूपवा
 न्जन प्रजकः। पूजयेन्मालता पुष्पैः शतपत्रैः सुगंधिभिः ॥८॥
 कण्वारैर्महित्रकानि तुलस्याराजचंपकैः। कमलैर्वारिसंभूतैः

॥१०१॥

केतकी निष्पाटलैः ॥९॥ धूपेणागरुणा चैव धूपयेद्दुग्धेन च। व
 स्त्रैः सुकोमलैः मुनेर्नानादृशैः समुद्रवैः ॥१०॥ नेत्रां सदा घवेदने
 रूक्मिणी सस्त्रं वधत्र ना। नृषणैर्नृषयेद्देवी मणिरत्न विभूषणैः
 ॥११॥ तस्मिन्कुलेनासुखे स्यान्नापुत्री नाधनस्तथा। यतितो ना
 विकर्मस्तु कितवो नीचसेवकः ॥१२॥ संप्रजिता जगन्माता रूक्मि
 णी मानवे कलौ। नेवेद्य न ह भोज्या दैर्देवी मेषीयतामिति ॥१३॥ तां
 ब्रूते च संकष्टे न विनिवेदयेत्। गृहा वा च फले मुन्नं च सैत
 म्भूमन्विते ॥१४॥ मंत्रेणानेनैव विप्रार्घ्यं दद्याद्विधमनतः। सस्त्र
 प्रियेन मस्तु न्यं विदती धियमदिनि ॥१५॥ सर्वकामप्रदे देवि गृहा
 णार्घ्यं न मोक्षुते। आरात्रिके ततः कुर्यात्तद्वलेतं नाना न्वितं ॥१६॥ ना

राजनेप्रकृतव्यंकर्षणविशेषतः॥२॥ शंखचक्रचक्रपानीयं नाम
 येद्रवसंयुतः॥२॥ आमयिवाचशिरसाधरणीयं विमुद्धयेदु
 वत्पणमेद्रमोनमः संस्रियेति च॥२॥ विप्रपत्नीं श्वविप्रांश्च
 जयेद्विजयशक्तितः॥ श्रीवासं चक्रसिंदूरैर्वा सोप्तिः कंचुकीस्तथा॥
 २६॥ सुगंधकुसुमैरर्च्यं कुंकुमेन विलिप्य च॥ कौसुमकैः कज्जलेन
 तांबूलेन च तोषयेत्॥२७॥ भक्षैर्नो ज्यैर्मादकैश्च सुनिर्मधुसर्पि
 निः॥ प्रीतो भवति देवेशो रुक्मिण्या सदकेशवः॥२८॥ विशेषतः फ
 लानां दद्यात्तव्यानि द्विजातये॥ उन्मत्तकं ततो देवद्वारपालं प्रहृज
 येत्॥२९॥ स्नापयिवा सुगंधेन कुंकुमेन विलिप्य च॥ कौसुमकैः
 कज्जलेन तांबूलेन च तोषयेत्॥३०॥ भक्षैर्नो ज्यैर्मादकैश्च सुनिर्मधुसर्पि

॥२९॥

र्मधुसर्पिनिः॥ प्रीतो भवति देवेशो रुक्मिण्या सदकेशवः॥३१॥ विशेष
 षतः फलानां दद्यात्तव्यानि द्विजातये॥ उन्मत्तकं ततो देवद्वारपा
 लं प्रहृजयेत्॥३२॥ स्नापयिवा सुगंधेन कुंकुमेन विलिप्य च॥ धू
 पेन धूपयिवा तं पुष्पमाल्यैः प्रहृजयेत्॥३३॥ नैवेद्यं तत्ततो ज्यौ
 श्वमांसेन सुरया तथा॥ प्रहृतवलिनिश्चैव पिष्टेन विविधेन च॥
 ॥३४॥ योगिनीनां च उषष्णीयां गे तस्मिन् प्रहृजयेत्॥ अर्चयेद्गुरां
 सिद्धिचक्षेत्रपालांश्च सर्वतः॥३५॥ विरूपस्वामिना तत्र तथा वै स
 प्रमातरः॥ अष्टमूर्तिस्थितां पद्मां योगे तस्मिन् प्रहृजयेत्॥३६॥
 रुक्मिण्या सत्यनामा च देवी जंबुवती तथा॥ मित्रविंदा च कालि
 दी च दाना नानाग्निति स्तथा॥३७॥ संप्रज्यालक्ष्मणा तत्र वैष्णवः

सस्रवध्रभाः एता संपूज्यविधिवसंतर्प्यदधिपायेसे ॥३८॥ गी
 तवादित्रयोषैश्चदीपजागरणेन च । सर्वान्कामानवाप्नोति या
 चादिसफला न वेत् ॥३९॥ पुत्रपौत्रसमायुक्तो धनधान्यसमः ।
 न्वितः । सर्वान्कामानवाप्नोति तस्य विष्णुः प्रसीदति ॥४०॥ जीवते
 वाधिनिमुक्तो हृद्विद्विदसमन्वितः । कितस्य बहु निदानैः किवृत्
 नियमैस्तथा ॥४१॥ येन दृष्टा जगन्मातारुक्तिणी सस्रवध्रभा
 कियं ते बहु निस्तस्य समाप्तवरदक्षिणे ॥४२॥ येन दृष्टा महाभा
 यारुक्तिणी सस्रवध्रभा तेन दत्तं दुते तेन जप्तं ब्रूत सनातेन ॥
 ४३॥ येन दृष्टा जगन्मातारुक्तिणी सस्रवध्रभा हिलयातिनसं
 प्राप्ता सिद्धयोप्तेन संशयः ॥४४॥ गच्छाद्धारवती येन दृष्टा केशव

॥१०३॥

वध्रभाः सफलं जीवितं तस्य मानुष्यं जन्म एव च ॥४५॥ कुलोत्त
 म्पुंरिगाद्या दृष्टा मधववध्रभाः सदा च नीयामनुजे दृष्टव्या स
 र्वकामदा ॥४६॥ विशाखतः पूजनीयानवरान्निसदा श्विनो नवम्यो
 नु नरैर्यैस्तु पूजिता हरिवध्रभा ॥४७॥ स्नानं गंधादिवस्त्रैश्च पूज्यं
 तैर्षीर्लक्ष्मिस्तथा ॥ गीतवादित्रयोषैश्च दीपजागरणेन च ॥४८॥ ता
 पिता भीष्मकसुता सर्वान्कामान्प्रयच्छति माघमासे सिताष्ट
 म्यां कंदर्पजननीं च ॥४९॥ पूजितो गंधपुष्पाद्यैरुपहारैरनेकधरा
 सफलं जीवितं तेषां सफलाश्च मनोरथाः ॥५०॥ द्वादश्यां चैत्रमास
 शुक्लपक्षे न सहस्रकिंणी ॥ ये पश्यन्त शिवं रुक्मिणीं मधुमाधवं च ॥५१॥
 सस्रेन सह गच्छति ते धन्या मानवाः ॥ पुत्रपौत्रसमायुक्ता धन

धनन्यसमन्विताः ॥५२॥ जीवन्ते व्याधिनिर्मुक्ता यदंगुल्यनामयः ।
 ज्येष्ठस्य म्यां नैरैर्यैस्तु रजिता सस्रवध्वनाः ॥५३॥ तेषां मनोरथा वा
 हि नवतेनात्र सेशयः । तथा नाह्यपदे मासितं तु पूजा सतात्रयेः ।
 ५४॥ सर्वपापविनिर्मुक्ता याति विष्णुपदे नराः । कार्तिके मुक्तदाद
 र्यां रुक्मिणीं सस्रसंयुतां ॥५५॥ सकलजावितेतस्य श्रद्धया पु
 त्रसंततिः । पुष्कलं धनं धनं च कदा नैव दरिद्रता ॥५६॥ एव यो रु
 क्मिणीं पश्येत् पूजयेत् सस्रवध्वनां । सर्वपापविनिर्मुक्ता विष्णुलो
 कं स गच्छति ॥५७॥ इति श्राद्धारका माहात्म्ये रुक्मिणी माहात्म्ये ना
 म द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ६॥ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ अथान्यदपि वक्ष्ये मित्र
 त्वमुद्यतरेद्विजाः । श्राद्धारकायाः परंपुराणं माहात्म्यं पुत्रमोक्षमे ॥ १॥

॥१५॥

इति ह्यसंपुरा वत्तं वर्तयिष्ये मना हं तीर्थक्षेत्रादिदेवानां रुक्मिणीं संशया
 पदे ॥ १॥ सौभाग्यमनुलं दृष्ट्वा सिंदरा शिगते गुरौ । जीदावर्गगुरुश्रेष्ठा
 नारदो जगता नृप्रियः ॥ ३॥ जीतमस्यास्ति मत्तत्रै लो क्यसंभवा निवे ।
 तीर्थानि सरितः सर्वा विस्मयं परमंगताः ॥ ४॥ तत्र काशी ऊरुसेत्रम
 यो ध्यामथुरापुरी । मायाकांती अवंती च गुराण्या न्या प्रेमः सद ॥ ५॥ ह
 रिक्षेत्रं गया स्त्रिस्तः सेत्रं च पुरुषोत्तमं । प्रभासादीनि पुण्यानि मुक्तिदे
 त्राण्यप्येष तः ॥ ६॥ जद्ग्वीयमुनारि वा तत्र पुण्या सरस्वती । सरयू गंड
 की तापी पयोक्का सरिता वरा ॥ ७॥ स्रष्टा मी मरथी पुण्या कवेर्या धाः
 सरिद्वराः स्वर्गमर्त्ये च पातालैव तस्मान्नाः सतीर्थकाः ॥ ८॥ स्थिता गो
 दावरीतीरि सिंदरा शिगते गुरौ । दृष्ट्वा च पुष्करादीनि सप्तसिंधुसरोसि

च॥ मेवादिपर्वताः पुण्यादृशानात्यापनाशनाः॥ तीर्थराजप्रयागं च
 सर्वतीर्थसमन्वितः॥१०॥ वेदोपवेदशास्त्राणि पुराणानि च सर्वशः॥
 सिद्धामुनिगणः सर्वदेवर्षिपितृदेवताः॥११॥ इन्द्रादयः सुरश्रेष्ठाः सि
 द्धिचक्रदस्पतौ॥ स्थितागोदावरीतीरे वर्षमेकं प्रदर्शिताः॥१२॥ या
 निकानि च तार्थानि तीर्थक्षेत्राणि संति वै त्रैलोक्ये तानि सर्वाणि गो
 तम्यां वीक्ष्य विस्मयन्तः॥१३॥ देवर्षिनारदस्तत्र मुनिभिर्मुदिता वस
 न्॥ सिद्धस्थानेषु सर्वाणि स्थापनगमनाय वै॥१४॥ आम्रगोतमं
 देवीं स्थितानि पुरतस्तदा॥ सर्वेषां शृण्वतां विप्राः गोतमीं विन्ममा
 नसाः॥१५॥ तद्वा दुर्जनसंपत्कृतनारदं दुःखिता ब्रुवन् गोदावरी
 महापुण्याश्च सश्रयायमीदृशाः॥१६॥ गोतमी उ॥ यत्रैतानि सु

॥१०५॥

तीर्थानि गंगाघासरितो मलाः॥ सागरा गिरयः पुण्या गयान्त्रितयमे
 व च॥१७॥ क्षेत्राणि मोक्षदानी त्रैलोक्ये यानि नारदा देवाश्च पि
 तरः सिद्धरूपयोमानवा दयः॥१८॥ तीर्थराजप्रयागं च सर्वती
 र्थसमन्वितं॥ एतेणामपि सर्वेषां मत्संसगान् महामुने॥१९॥ विष्णु
 दानोप्रकाशेन राजते भुवनत्रये॥ पुण्यप्रकाशदीप्तानां मुदितानां
 मदनिर्गुणः॥२०॥ सोभाग्यमधुना प्राप्तं मत्संसर्गण नारद॥ प्रत्यात्ये
 तानि वै ते न स्य स्थानानि प्रदर्शिताः॥२१॥ अधुना हं परिभ्राता दस्त्र
 मानारुपदर्निर्गुणः॥ दुर्जनानोत्र संपत्कीदृशं पापाग्निना प्रभा॥२२॥
 एतानि मत्प्रसादेन पुण्यानि मुक्तिदानी च॥ कुर्यान्निश्चमशात्यर्थं
 दुःखिता किं करोम्यहं॥२३॥ क्षेत्रराजा धिराजानं सर्वतीर्थनिमो

तमोऽसर्वत्रिमोक्षमंदेवंकथ्यतामिसुरवावहे॥२४॥ प्रद्वादश॥ गोदा
 वर्याविवः श्रुत्वा नगवान् नारदो ब्रवीत्सुखं ध्यात्वा त्रुदुर्खार्तः प्रादसं
 शयमानसः॥२५॥ नारद उ॥ श्रुत्वा श्रुत्वा द्रुतेत्येतत्तु गौतमो व्यासने
 महत्पश्यतां रूपये देवातीर्थसिंघासं रिद्धा॥२६॥ सुपुण्यानि
 शिवयस्मायुष्माकं मम भूतध्रुवं तस्याः पापानि शमने कथं स्या
 दिति चिंत्यतां॥२७॥ प्रद्वादश॥ तदा चिंतयतां तेषां मनिद्वरितमपि
 यं गौतमो नगवान् तत्र समायातो मुनीश्वराः॥२८॥ दृष्ट्वा ते रूपये
 देवाः यथोचितमष्टजयन् जाद्वीयमुनायुण्यानमदा च सरस्व
 ती॥२९॥ अन्याश्च सरितः सर्वास्त्रैलोक्यमनुवर्तते वाराणसी कु
 रुक्षेत्रं प्रमुखा न्याश्रमेऽसद॥३०॥ प्रयागादीनि तीर्थानि दर्शयन्

॥२९॥

कयुतानि वायुगपत्तानि सर्वाणि संप्रज्य मुनिमब्रवीत्॥३१॥ रुषि
 तीर्थक्षेत्राणि उचुः॥ च त्र्यसो देव नो जातसम्पदं सिद्धिर्मदो मुने य
 दानीता वया गंगा गौतमी नृतलं शुभे॥३२॥ ततार्थाः मानवाः स
 र्वे सर्वपापविनिर्जिताः किं त्रुदुर्जनसपक्वसंत प्रागौतमी नृ
 श॥३३॥ कथं पापैर्विनिर्मुक्ता परमानंदसंस्तुताः सुप्रजा जायते
 देवी तान् गौतम विचिंत्यतां॥३४॥ प्रद्वादश॥ एवमुक्त्वा मुनिस्तैस्तु
 चिंताकुलितमानसः नादस्य भवं वा ह्यप्रादस्तं गौतमस्तदा॥३५॥
 गौतम उ॥ सर्वेषां क्षेत्रतीर्थानां महाशुभं विनाशनी गौतमीयं स
 द्वा नाग श्रुत्वा स्तापे कया स्यति॥३६॥ नास्ति लोकत्रयं तीर्थं स्नातो
 सिंदते गुरो यो द्वेनायाति गौतम्यां क्षेत्रं वापि विशुद्धये॥३७॥ करपां
 जे

प्रयाग मुख्या निराज मेयत्प्रजावता ॥ दुष्प्रसेपक संतापे गौवर्यो व
 जाम्यदं ॥ ३८ ॥ वदेत्तु मुनयः सर्वे हे त्रतार्थ समन्विताः ॥ मुदं विचार्य
 यका र्ये प्राप्ते सिज्ञान संकटे ॥ ३९ ॥ प्रद्वादु ॥ इत्युक्त्वा मुनयः सर्वे
 नोचुः किं विद्मो हि ताः ॥ नानोपायेन विज्ञाय गौतमो गौतमो ब्र
 वीत् ॥ ४० ॥ श्री गौतम उवाच ॥ आनीता सिमया देवित पसारा ध्यशं करे
 स एव संकटा किं देव कर्ता धिवरुणा लयं ॥ ४१ ॥ प्रद्वादु ॥ इत्युक्त्वा चिं
 तयामास शंकरं लोकशंकरं गौतमैः ते श्रद्धया नक्त्या गंगा मौलि
 पङ्कजधी ॥ ४२ ॥ तदा यममदह श्रुत्य शृण्वन्तु मुनयो मलाः ॥ जनय
 न्य रमानं दे सर्वेषां मूढचेतसाम् ॥ ४३ ॥ ध्यायमाने मदा देव गौत
 मे तस्य हृत्तना ॥ अकस्मादभवद्वाणी दृश्यंती जगज्जये ॥ ४४ ॥

॥ १७ ॥

नादयंते जग सर्व आब्रुमन्नुवना द्विजाः ॥ अरूपाक्षणा कारा वि
 षा दशमना मुक्ता ॥ ४५ ॥ देववाराण उवाच ॥ अहो बतमह श्रुत्यं सर्वेषां सु
 खदं मुने ॥ विधमानो महा हे त्रे मुन दुर्वाण वेबुद्धा ॥ ४६ ॥ अहो मु
 ण्ययितृणा वै मजे त्यज्ञान सागरे ॥ रुषयो पितृ जानंति सर्वे मुनि वि
 नाशने ॥ ४७ ॥ सर्वकाम प्रदं नित्यं न विदूरुषयो ध्रुवं ॥ अहो मे गौतमा ध्या
 यन् रुषयो नारदादयः ॥ ४८ ॥ शृण्वन्तु हे त्रतार्थानि ह्ययया संवदाम्यदं
 पश्य पश्य स मुद्रस्य तीरमाश्रित्य वतति ॥ ४९ ॥ अस्माद्ब्रह्मिवाय व्या
 हारका हे त्रमुत्तमं ॥ यत्रास्ते गोमती पुण्या सागरेण समन्विता ॥ ५० ॥
 पश्चिमाक्षि मुखो यत्र महा विष्णुः सदा स्थितः ॥ तस्यैव पापु रक्षीतां मु
 ण्येषां मयि सर्वदा ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वा स्थानं समाख्यातं दृष्ट्वा नाना यामलाः ॥ दे

गोला म

वेविश्वदुहोयत्रदग्धापातकमदुतां॥५२॥ लोकत्रयवधमजातं वि
 राजत्यर्धवसदा॥ तदुस्यतोमहानागाः॥ गौतम्यास्तुविहाद्वकं॥५३॥
 गोदावरीपुरस्तुत्यसंचतीर्थसमन्विताः॥ प्राप्यधारवतीपुण्योमत्य
 सादातद्विजोत्तमाः॥५४॥ प्रभावेधारकायावः सत्यमाविभविष्य
 ति॥ प्रद्वादु॥ इत्युक्तोपरतेदेवेसर्वतेदृष्यमानसाः॥५५॥ श्रुत्वा स
 र्वेभिरमहेत्रं जगज्जहिरिनामभिः॥ जितेभ्योजितमस्मान्निःधन्यध
 न्यतमावयं॥५६॥ देवादपगतो मोहं हानतीर्थं त्रिमोक्षम॥ तदा स
 र्वल्लितीर्थानि हेत्राण्येवाग्रैः सह॥५७॥ वाराणसीप्रयागादिस
 रासिसरितोनगाः॥ नद्यश्च देवप्रवरायितरो देवमानवाः॥५८॥ श्रु
 त्वा प्रमुदितो वाचे प्रोचुर्जयजयेति च॥ श्रेष्ठे सर्वोत्तमं हेत्रं सर्वेषां तो

घनाशनं॥५९॥ राजानेतीर्थराजानेधारकांश्चिरसानमः॥ प्रद्वादु॥ श्रु
 त्वा सर्वेभिरमहेत्रं तीर्थसर्वोत्तमोत्तमं॥६०॥ देवोत्तमोत्तमं देवं सस्यं
 कुशविनाशनं॥ उक्तं गच्छन् वत्तेषां तीर्थानां गंतुमुत्तमाः॥६१॥ प्रोचु
 रन्योन्यते वाचसर्वाण्युगयत्तदा॥ रुषिदेवतापीण्युचुः॥ कदा द्रुता
 महे पुण्यां धारकां सस्यपालितां॥६२॥ श्रीसस्यदेवमूर्तिश्च सस्यव
 त्रं सुशोभनं॥ कदा तु गोमतीस्तानमस्माकं संचविष्यति॥६३॥ वत्र
 तीर्थं कदा स्नात्वा सस्यदेवस्य मंदिरं॥ द्रुता मः सुमह्यपुण्यं मुक्तिदा
 रमपावते॥६४॥ यस्माद्भवसि सर्वेषां जन्मसाफल्यमुत्तमं॥ दुर्लभं
 धारकावासे दुर्लभं सस्यदर्शनं॥६५॥ दुर्लभं गोमतीस्तानं रुक्मि
 णीदृशं द्विजं॥ मेरुमंदिरं तुल्यं वै पुण्यपुजा सता यदि तपासि य

ज्ञानानियकिंचित्सुतंमदत्तं न ह्यस्य देवदेवस्य हस्तस्य दर्श
 नं दितत् ॥ १७ ॥ द्वारका दर्शनं पुण्यं अस्माकं संतविष्यति ॥ इति श्री
 द्वारका माहात्म्ये तीर्थक्षेत्रनाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥
 तदा तेषां त्रुताथानां क्षेत्राणामनवन्युरा ॥ गंतुं द्वारवतीं पुण्यां सर्व
 धामपि सर्वशः ॥ १९ ॥ रूपाणां पिष्टदेवानां तीर्थानामपि चोद्यमं ॥ द्वा
 रकागमने दृष्ट्वा दृष्ट्वा नारदगौतमौ ॥ २० ॥ महोत्सवो महान् तत्र न
 विष्यति मनोरथः ॥ तीर्थानां सस्यात्रायां गंतव्यमिति बोधतु ॥ २१ ॥
 अथ ते रूपयो देवा सर्वतीर्थसमन्विताः ॥ गौतमी तान् पुरस्कृत्य ॥ २२ ॥
 ययुर्हरिवती मुदा ॥ २३ ॥ तदा सर्वाणि तीर्थानि क्षेत्राण्यनानि सर्व
 शः ॥ द्वारकागमनात् ॥ र्वे नारदा रूपयो मुदा ॥ २४ ॥ श्रद्धया परया ध

॥ १०९ ॥

नक्त्या हस्तदर्शनं जालसा ॥ वीणावादित्रनादैश्च नारदप्रश्रितं ब्र
 वन् ॥ २५ ॥ क्षेत्रतीर्थरूपि देवा उचुः ॥ राशयः पुण्यपुंजा नो हता वै
 तपसस्तथा ॥ यज्ञदानवृत्तानो च तीर्थानां मदतामपि ॥ २६ ॥ यकिंचि
 सुतैर्लोके देशकालस्वभावजे ॥ संप्राप्तस्त्वत्यसा होयं यत्तदसा
 मः ऊरास्तुलं ॥ २७ ॥ एतान् देधुना चो वै योगिनां परमं गुरुं ॥ द्वार
 कायाः सुयात्रायाः कीविधिः संप्रकीर्तितः ॥ २८ ॥ नियमाः क्षेत्रकर्त
 व्याः वर्जना ये च किमुने ॥ श्रोतव्यं कीर्तितं च स्मृतं च मानं वै पथि ॥
 २९ ॥ जपंचतत्र वै प्रोक्तं यात्रायां फलमुत्तमं ॥ उत्सवाश्च त्रैके प्रोक्ता
 द्वारकायास्तु तत्पथि ॥ ३० ॥ एकैकस्य महभागत्तत्तानां च विवर्ध
 नः ॥ एत सर्वगुरोस्माकं ह्यप्या संप्रकीर्तितं ॥ ३१ ॥ श्रीनारद उवाच ॥

सताभ्यंगस्तुपूर्वेद्युः सष्ट्यश्रद्धयादर्तिः। नोजयेद्विस्त्रवानविप्रान्
 वराभ्याताम्यदर्षितः॥१॥ अनुज्ञानेमदाविस्त्रोः प्रासादादुपपद्य
 वै। शयीतनुविमुप्रातोद्वारकासस्मानसः॥१॥ प्रभातेचमुचि
 स्नातोसंष्ट्यजगदीश्वरं। प्रदक्षिणानमस्तुत्यमहाविस्त्रोः अनुज्ञया
 ॥१॥ सदष्टुक्तुलवद्यं श्रुवाहणान्वैस्त्रवान्प्रियां प्रत्येकंगो
 धर्तव्यं। कुप्याद्रेमदोसवः॥१॥ ततस्तुतदनुज्ञातोगीतवादित्र
 संस्तुवै। यात्रारंजप्रकुर्वीतद्वारकायां प्रदर्षितः॥१॥ द्वारकांगठ
 मानस्तुशांतोदंतः मुचिस्तदा। ब्रह्मचर्यमिधः शिष्याकुर्वीतनिय
 तं द्रियाः॥१॥ सदस्त्रनामादिस्त्रोत्राणि पुराणपरनानि च वैदिका
 नि च सूक्तानि पथि परन्ममादितः॥१॥ गीतवाद्यप्रघोषेण नृत्य

३१११११

नादप्रदर्षितः। गर्जयन् युगयस्त्वान्मुदितानां श्रमापदोः॥१॥
 प्रियवाक् संवदेन्नित्यं सर्वान् कामानयेत्सदा। पादसंवादेनेका
 र्यं नक्तानां च श्रमापदोः॥१॥ पानीयमुखवासं च द्वारकापथि ज
 त्तो। वृद्धानामसमाणां च वादनस्य यदापनं॥१॥ कर्तव्यं सत्ता
 पंचितं सतां संश्रयणं तथा। श्रमदानादिव सर्वविन्नवे सति मा
 नवः॥१॥ कुप्यात् श्रासस्त्रसंजीत्यै महापुण्या प्रयेधुवः। अपि स्त्र
 त्यं स्वशक्त्या वै च कुटीगुणं न वेत्॥१॥ पथि स्त्रस्य या न
 क्त्वा वै मासमेकं प्रयत्नति। सद्दीपति न दत्ता नृः पुण्यस्यो तो न वि
 द्यते॥१॥ किञ्च तत्तद्वारकाक्षेत्रे श्रासस्त्रस्य समापतः। एकैक
 स्मिन्कलो निष्ठे राजसूयायुतं फलं॥१॥ गया श्रासदस्त्राणि स्त्र

तानि शतसंख्यया ॥ अत्र दानं दत्तं तैस्तु द्वारकां पथि मानवैः ॥ ३१ ॥
 श्रौषधं चान्नपानीयं पादुकोपानके बलान् वासांसितो यथात्रा
 णि दत्तं च विनवे सति ॥ ३२ ॥ दद्याद्दानं यत्किंचित् तस्यो तं न दि
 वि द्यते ॥ प्रीत्यर्थं श्रीमहाविष्णोः सर्वाण्युदयसिद्धये ॥ ३३ ॥ विष्णोरा
 राधनं कार्यमादरेण मनस्विनि ॥ सर्वं वै येन फलति विफलं यद्दि
 भाववान् ॥ ३४ ॥ वर्जयेत्संकरं विद्वान्वया जाप्यं तथैव च ॥ पर
 निदानि विद्वच्चयात्रुशस्त्रैर्वदन्ति हि ॥ ३५ ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च
 मनो यस्य न संचितं ॥ तपो विद्या पराकीर्तिर्न वेत्तार्यफलं ध्रुवं ॥
 ३६ ॥ परान्ते परपाके च सति चित्ते तज्जुधः ॥ न दोषो सति चित्ते स्य
 तावन्मात्रप्रतिग्रहे ॥ ३७ ॥ श्रोतव्या सकथा विष्णोर्नामसंकीर्त

नं मुदा ॥ द्वारकापि गच्छन्त्योन्यं न क्लिबद्धं ॥ ३८ ॥ कीर्तितव्यो
 दिभगवांस्तन्नामानि तथा नरैः ॥ स्मृत्तव्यो हि मुदा तस्मै न क्लान्तो
 ज्ञेः शनाशनः ॥ ३९ ॥ जहव्यं वैदिकं जाप्यं स्तोत्रं मागनिकं तथा ॥
 पौराणिकं च यत्स्तोत्रं विष्णोः स प्राप्तिदत्तवे ॥ ४० ॥ यात्राया यत्प
 ले प्रोक्ते श्रीसहस्रस्य च वै कलो ॥ न शक्यते न यावत्तुं वदनैर्युगसं
 ख्यया ॥ ४१ ॥ उक्तवो यं प्रकर्तव्यः सानंदे द्विजसत्तमा ॥ गीतवादि
 त्रघोषेण यत्ताकानि सुशोभनः ॥ ४२ ॥ एकैकेन त्रुकर्तव्यं अन्यै
 श्चापितया सह ॥ उदिश्य भगवत्प्राप्त्यै लोभरव्यात्पादिवर्जितैः ॥
 इत्येतत्कथितं सर्वं यत्पुष्पकपि पुंगवा ॥ यत्तु यत्प्रयत्नेन विष्णु
 प्राप्ते समायिच ॥ ४३ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ एवमेतन्नारे देनोक्तं मुनयो हर्ष

मानसाः वक्तुं स हिता सर्वे ह्यस्य देवस्य तत्पथि ॥४१॥ केचित् शृ
 एवेति महाविष्णोः सकथा लोकविश्रुताः ॥ यासां संश्रवणादेव नग
 वान् विश्रुते दृदि ॥४२॥ कीर्त्यमाना नाना मानि महः पुण्यप्रदानि
 च ॥ पावनानि सदा लोके कलौ विप्रविशेषतः ॥४३॥ पुराणसंहिता
 दिव्या मुनिभिः परिकीर्तिताः ॥ प्रकाशयन्ति ये विष्णोर्महिमानं सुमं
 जलं ॥४४॥ तद्गुणः कर्मवीर्याणि शतानि विष्णुना पुरा ॥ लोलावता
 ररूपैस्तेः शृण्वन्ति परया मुदा ॥४५॥ अपरे वा सुदेवस्य चरिताः
 नि सुसंगलाः ॥ वदन्ति परया न तत्रासा नंदाः साश्रुलोचनाः ॥४६॥
 कीर्तितानि पुरा मुक्ते सिद्धि सादिनिर्दिजो ज्ञानाः ॥ गायन्ति यान्यस्म
 दा घाब्रुनादिनिर्यगानि वै ॥४७॥ अन्ये स्मरन्ति देवेशमनादिनि

॥११२॥

धनं विभुः स्वर्णं दूरं पितृभक्त्या विष्णुं विश्रुतमंगलं ॥४८॥ केचित्
 यन्ति मुनयः स्तोत्रादीनि मुदा चिताः ॥ वैदिकानि पुराणानि वैष्णवा
 नि सुसंयताः ॥४९॥ अन्ये रुषिप्रणीतानि पुराणानि दिषु हरिः ॥
 नारायणप्रपादे च नामान्ये वदन्त्ये परं ॥५०॥ केचित् शतनामानि
 जपन्ति मुनयः पथि ॥ अन्ये सहस्रनामानि लक्षनानि चापरे ॥५१॥
 केचिद्भक्तिकीर्तनादि हरिनामानि दर्शिताः ॥ गायन्ति सुमहापु
 ण्या जगदाद्यो नारायणाः ॥ सदा तं सुसाविष्टं विस्मृत्य देहना जने
 पश्यन्ति रुचिराणि स्मविष्णोरुपाणि ते धुना ॥५२॥ धयद्यत्पश्यन्ति
 शृण्वन्ति मुनयस्तार्थक्यैः सदा ततश्च त्रुत्तुं विष्णुं तद्गीतं विष्णुमा
 नसा ॥५३॥ उ-सर्वे श्वरजैत्यन्ये पताकादिविचित्राः ॥ गीतवा

दित्रघोषेण करता खस्त्रेनेन च ॥५५॥ गायं त्यन्त्येन दं त्ये के वा
 दित्राणि पोरमुदा ॥ वादयंति महात्मानं क्षता लाय के च न ॥५६॥
 केचिन्ने सुमह पुण्यान्त्यंति रूपेयो मुदा ॥ नारदानुगताः सर्व
 वा सुदेव परायणा ॥५७॥ सर्व ध्यान जप परा मि लिता दारिना म
 निः ॥ परमानंद निर्मिता ॥ अन्योन्यं प्रशं संति हि ॥५८॥ विष्णु सर्व
 प्रकुर्वंति गीता दिनर्तनं मुदा ॥ जयंति वैष्णवान्मंत्रान् सदा वि
 श्वैक चेतसः ॥५९॥ विष्णु कुंडाल ये सक्ता जना वैष्णव वदन्तः ॥
 तान् दृष्ट्वा ब्रह्म शुद्धे तस्य सत्यं सत्यं मयोदिते ॥६०॥ नास्ति धन्यत
 मस्तस्मात् त्रिषु लोकेषु वश्वन ॥ दर्शनं यस्य संजातं वैष्णवानां
 मनुज मे ॥६१॥ तथैव ज्ञातुं पुण्याय मुना वसरस्यतीर वा

॥११३॥

वा सरितः सर्वा प्रचक्रुर्गीतनर्तनं ॥६२॥ प्रयागादीनि तीर्थानि साग
 राः पर्वतोपमाः ॥ वाराणसी कुसुमे च पुण्यं न्यन्यानि सक्ताः ॥६३॥
 त्रैलोक्ये तानि तीर्थानि हेत्राणि देवनायकाः ॥ चक्रुर्गीतं च नृत्यं
 च द्वारकायास्तु सत्यं हि ॥६४॥ मुदितानां च सर्वेषां द्वारकापथि नृ
 त्यता ॥ पुण्यस्यादभू मेधमनां तत्यादरज संख्यया ॥६५॥ एवैक सि
 न्यदेदं द्वारकापथि गच्छतां ॥ पुण्यं तत्र सदस्त्राणां तत्यादरज सं
 ख्यया ॥६६॥ इत्येतं कुर्वतां तेषां मुनीनां तीर्थकैः सदा ॥ अमोदयत
 तत्सर्वं नारदो जगवान्प्रिय ॥६७॥ अथ ते मुनयः सर्वे तीर्थ हेत्रा
 दि संयुताः ॥ श्रीमद्भूषण लयंदरा तदरमुनी रदादयः ॥६८॥ इति श्री
 द्वारका साहाय्ये यात्रा विधिकथन नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ ४॥

प्रह्लाद उ॥ दिव्यं स्वप्नया ध्यातमंतर्बहिविनाशस्ततः जनयत्य
 रमानंदं नक्तानां च जयावदं ॥१॥ यता फलं निधुजस्तस्मिन्निवारका
 जयवर्द्धनं दिव्यपुण्यप्रकाशेन राजते गिरिराडिव ॥२॥ दृष्ट्वा ल
 यं महाविस्मोक्तं तदा युध्वि-रुषितं विहाय पादुकेषु चंदे उवत्य
 तिताभुवि ॥३॥ भुवि स्खलुगतां तेषां तीर्थानां सद्रुतं महता च न
 वद्विप्रशार्दूलो हे-त्रादीनां च सर्वशः ॥४॥ वाराणसी ऊरुदे त्रे प्र
 यागं जादूवी मुना यमुनानर्मदा पुण्या पुण्या प्रची सरस्वती ॥५॥
 गोदावरी महापुण्या गया स्ति स्नः समंगलाः ॥६॥ शालग्रामं महाहे
 त्रे पुण्या चक्रनदी मुना ॥७॥ पयोक्षीतपती सस्त्रा कावियध्याः
 सरिद्धराः पुष्करादीनि तीर्थानि रागराः पर्वतोत्तमाः ॥८॥ श्रया

॥११४॥

ध्यामयुरामाया अवंत्या घाश्रमुक्तिदा ॥ श्रीरगारव्यमनंते च प्र
 नासंच विशेषतः ॥९॥ पुरुषोत्तमं महाहेतुं च श्रण्या न्याश्रमाः
 मुनाः ॥ त्रे लोके वर्तमानानि सर्वतीर्थानि संशया ॥१०॥ दृष्ट्वा ल
 क्खल्यं दिव्यं मुदुर्मुदुः प्रहर्षितः ॥ मुद्रा नत्ति प्रकर्षेण लुपति
 स्मपुनः पुनः ॥११॥ जयशार्दूलो नमः शार्दूलो नितो हरिनामसि ॥ ते
 चान्योन्यं स्तुवंति स्म परमानंदसद्गुताः ॥१२॥ आनंदो अत्र मु
 चंतः स्वस्वगद्गदया गिराः स्तुवंति रुषयः सर्वसतायदि निस
 वंशः ॥१३॥ प्रशंसन्ति स्म तीर्थानि रुषि नरिदगो तमौ ॥ जदूवी
 जोतमा गंगा सागराः पर्वतादयः ॥१४॥ अथ संस्तुवतां तेषां म
 न्योन्यं मुदितात्मना ॥ वास्यवक्त्राणि सर्वेषां दर्शितो नारदे ब्रवीत्

॥११४॥

नारद उवाच ॥ यं कृत्य पुण्य पुं जानां तता वो हिसदस्त्रशः सह नमनो सद
 स्त्रैस्तु यदृष्टं सस्त्रमंदिरे ॥ १५ ॥ दर्शनं हे स्त्रै देवस्य द्वारका गमने स
 ति ॥ दृढं तत्रि नंद विष्णो नात्मस्य तय सः फलं ॥ १६ ॥ धन्या स्त्रै र्वजा
 येषां वंशजाः सस्त्रदर्शनं ॥ सो सवा द्वारका यांति पश्यंति च हरि
 प्रियं ॥ १७ ॥ यूयं सर्वा गिता यानि हे त्राणि वच सस्त्रशः ॥ धन्या
 न्यत्र कुं किं वाच्यं दृष्ट्वा सस्त्रपुरी यतः ॥ १८ ॥ धन्ये ये ----- तमे
 यं महा तपः ॥ यत्प्रसादेन सर्वेषां निधमनं समुपस्थिता ॥ १९ ॥ यज्ज
 यते तु दानानां तपो ध्यान समाधिनां ॥ संप्राप्तं फलमस्मान्नि यु
 ष्मानि सर्व तीर्थकाः ॥ २० ॥ पश्य पश्य महाभाग गोदा वर्या य
 जाद्भुवि ॥ शोभते ये महा पुण्या द्वारका सस्त्रपालिता ॥ २१ ॥ इमा

पश्य तृतीयां नि यूयं सर्वा सरिद्धाः ॥ त्रैलोक्यं संभवान्यासु स
 र्व तीर्थ समन्विताः ॥ २२ ॥ पश्यंती ये महा पुण्या द्वारका शोभते य
 या ॥ पश्य पश्य महाभाग वाराणसी सुशोभने ॥ २३ ॥ कुरु सि
 त्रदि हे त्राणि पश्यं तु सस्त्रवध्रभां ॥ महा पुण्य प्रकारे न राज
 तज्ञान नाशिनः ॥ २४ ॥ ने दृशामथुरा काशी माया यो ध्या विरा
 जते ॥ अवेती न च कांता चहे त्रं न पुरुषोत्तमं ॥ २५ ॥ सूर्यो पश
 गकाले पि कुरु हे त्रं न राजते ॥ इदं न गया हे त्रं प्रभासादीनि
 सस्त्रशः ॥ २६ ॥ प्रयाग माघमासे पि ने दृशं च विराजते ॥ यथेयं
 शोभते पुण्या द्वारका सर्व दान्ति ॥ २७ ॥ अन्येषां हे त्र तीर्थानां
 माहात्म्यं कथ्यते नु वि ॥ द्वारकायां महा पुण्याः सर्व तीर्थोत्तमोत्तमः ॥
 ॥ २८ ॥

पश्यन्नुमनयः सर्वे सुपुण्या मृतसागराः । द्वारके यं सुरश्रेष्ठाः ।
 विनातिनुवनत्रये ॥ २९ ॥ नुवः कीर्तिप्रसादोऽनृतद्वारकात् ।
 स्रवध्वजा गोमतीस्थलकुन्ताश्रीसहस्रदेवः सुदर्शनः ॥ ३० ॥
 पुण्यध्वजपताकानि मुक्तियत्रप्रकाशयते । स्वर्गादिपथिकात्र
 निर्यसंबंधमविराजते ॥ ३१ ॥ सेयं द्वारवती पुण्या शोभते दिव्य
 तेजसा । अवेकुं वनिति प्रोक्ता त्रैलोक्ये प्रतिमाधुवे ॥ ३२ ॥ य
 दनस्तत्र ताराणां यथा सूर्यप्रकाशते । सहेत्रं तीर्थं राजाने द्वा
 रका यो के विराजते ॥ ३३ ॥ न संतितानि तीर्थानि हेत्राणि नुव
 नत्रये । द्वारकायास्तुलायांति मरुणागिर्यो यथा ॥ ३४ ॥ प्र
 द्वादु ॥ निर्यम्पनादेनोक्तं प्रदूषते तदा द्विजाः । हेत्राणि सर्व

॥ ११५ ॥

^{३५}
 तीर्थानि पुरस्तूत्य च गौतमीं समायातानि पूर्ववैरुषयो देवता
 यणाः । माहात्म्यं द्वारकायास्तुदृष्ट्वा च स्रवध्वजा ॥ ३५ ॥ विहा
 य गौतमीं तत्र प्रययुः प्रयतो ग्रतः । प्रदूषणं गौतमीं तेन रुषिस्त्वे
 रिताय यौ ॥ ३६ ॥ जीतवाधैश्च नृत्यैश्च पताकानिः समंततः प्रय
 यौ स्तोत्रपाठैश्च पश्यतां द्वारकाधिपं ॥ ३७ ॥ श्रद्धासंगर्जितं तेषां
 मुदा ग्रैर्दक्षिणतिः । प्रदूषणे नारदस्तत्र ब्रूवां च क्रेमनोदरान् ॥ ३८ ॥
 सत्रीर्या न्यग्रतः स्रवामध्ये सचासुरो ननः । प्रयागे तीर्थरा
 ने द्रष्टुं सहेत्रदर्शनात् ॥ ३९ ॥ ततः पश्चात्सरित्स्नानं च कारुषि सत्र
 माः । जगद्गौतमीं गंगायमुना प्राक् सरस्वती ॥ ४० ॥ सरयूगंडुका
 तापीपयोस्तीचमदानदी । स्रवती मेरुती उंगाकावैरीचाघनाशि
 ना ॥ ४१ ॥

मंदाकिनी महापुण्यापुण्या नो गवती नदी ॥ स्वर्गमिह्ये च पाताले वत्समा
 ना सती र्थिका ॥ ४३ ॥ वृजंति युगपत्सर्वा यश्च तो द्वारकापुरी ॥ ततः
 पश्चाच्च कारा मुससे चारणं महामुनि ॥ ४४ ॥ नृत्यतां गायतां कावि
 द्यतां दर्शतां मुदा वाराणसी कुसुसे च मुख्या न्यन्या निहस्त्रशः ॥
 ४५ ॥ वृजंते दर्शयंत्यश्च अन्योन्यं द्वारकापुरी ॥ ततस्तु सागराः सप्रह्वै
 स्त्रैस्तीर्थैः समन्विताः ॥ ४६ ॥ ततः पश्चाद्दरण्या न्याश्च मे श्रमुनिभिः स
 दा ततस्तु पर्वताः पुण्याः सर्वाद्याश्च सुशोभनाः ॥ ४७ ॥ नृत्यतां गीय
 मानाश्च सुवाद्यैः सुप्रदर्शिताः ॥ वृजंति दर्शयंति स्ते अन्योन्यं द्वारका
 श्रयं ॥ ४८ ॥ ततश्च रूपयो देवाः समन्तात् द्रष्टुमानसाः गायतो
 नृत्यमानाश्च गजं तो हरिनामभिः ॥ ४९ ॥ वादित्रनिनदैरुच्चैर्जय

॥ १११७ ॥

शब्दैः प्रदर्शिताः ॥ प्राप्ता श्रीगोमती तारं सर्वत्पुद्गलसमन्विता ॥ ५० ॥ दृष्ट्वा
 ति गोमतीं देवीं सर्वतीर्थं दिसंयुतं ॥ ववर्हिरे महोपुण्यां संहृष्टं सुनि
 ते वचं ॥ ५१ ॥ स्मृत्या मद्ब्रह्म गोमत्या प्रदृष्टे नारदो ब्रवीत् ॥ नारद उ ॥
 नो नागीरथिनो रेवयमुने शृणु गौतमि ॥ स्वयं श्रीगोमती देवी विख्या
 ता नवनेत्रये ॥ ५२ ॥ तस्याः सततं लज्जाने स्पृष्टे ब्रह्मविद्यया ॥ प्र
 वृजैः सह सर्वेषां मोक्षाय मयि किञ्चन ॥ ५३ ॥ इति संस्पृष्टे नित्यं य
 स्याः स्नानं शुभं वलं ॥ ब्रह्मज्ञानेन सेयं वै सर्वतीर्थोत्तमोत्तमा ॥ ५४ ॥
 ब्रह्मज्ञानेन मुच्यते प्रयागमरणेन वा ॥ अथ वा स्नानमात्रेण गोम
 त्यां प्रवृजैः सह ॥ ५५ ॥ मदिमानं तु गोमत्यां वद नैर्युगसंख्यया ॥ वक्तुं
 न शक्यते तत्तु अनंतं वा सरिद्धं ॥ ५६ ॥ प्रद्वन्द्वं ॥ निशम्य सर्वतीर्थ

निसरितः सागरादयः ॥ ददर्श द्वारकारम्यामागताराजमंडपे ॥ ५॥ स्थि
 तांसिंहासने दिव्यकाचने मीणि नृषितैः ॥ सुदृश्यां मुकुटवर्णां च चंद्रा
 दित्यसमप्रभां ॥ ५८ ॥ दिव्यवस्त्रसुगंधं धारन्नाभरणा नृषितां कि
 रीटकुंडलैरिवैः शोभितां वंकाणां दिक्षि ॥ ५९ ॥ वरदाभयदस्तां च रं
 खचक्रादायुधोऽसर्वांगैश्चिद्रितां चक्रे सुप्रसन्नमुखो बुजो ॥ ६० ॥
 श्वेतात्यत्र शोभायां चामरव्यंजनादिभिः ॥ नक्त्यासंसेवितां तार्यैः
 प्रवरैः सर्वतोदिशं ॥ ६१ ॥ सस्त्रवैः स्त्रियमानो वै गतवाघादिदर्शितां
 महासिंहासनस्थं च दृष्ट्वा द्वारवतां पुरी ॥ ६२ ॥ प्रणेमुयुगपत्सर्वस
 र्वाणि च मुनक्ति ॥ रुष्यो देवतीर्था निसरितस्ते चाप्यशेषतः ॥
 ६३ ॥ इति श्री द्वारकामाहात्म्ये द्वारकादर्शनो नाम पंचविंशोऽध्यायः ॥

॥ ११८ ॥

प्रहृष्टः ॥ नारदस्त्वग्रतो गच्छाप्रणिपत्य हरिप्रियां ॥ उवाच ललितो वा
 चं दर्शयन् द्वारकाप्रति ॥ १ ॥ श्रीनारद उवाच ॥ पश्य पश्य महाभाग सार्व
 प्राप्ताः सुशोभने ॥ तार्यैश्चाणि देवानां रुषाणां चैव हस्तशः ॥ २ ॥
 पश्येदपुरतः प्राप्तं प्रयागं तार्यैः सदा द्वारके तव पादग्रे लुवंति
 श्रद्धया दुतः ॥ ३ ॥ इमानि पुष्कराण्येव नमंति श्रद्धया मुने ॥ इयं च गे
 मता पुण्या सर्वतार्यसमाश्रया ॥ सिंहास्थिते गुरौ भदे संप्राप्ता सौ न
 गं महत् ॥ किं तु दुर्जनसंसर्गात् दग्धा पापाग्निना भृशं ॥ ५ ॥ त
 तो या यानि ज्ञानां रुषाणां मृगवतां तदा ॥ श्रवाकाशा महाशब्दे
 संप्राप्ते यैर्वै ते तिकं ॥ ६ ॥ सर्वे च धिरा ज्ञानं तार्यराजे श्वरे श्वरे
 नमस्करोति ते पादौ द्वारके जेतमी मुना ॥ ७ ॥ कज्जलावलसेका

शदुष्टसपर्वदेवितं तवमार्गिनवनमुवाशरचंद्रसमप्रता॥
 ८॥ पश्यपश्यमहापुण्याइयंभागीरथीमुता॥ नमस्करोमितिपादौ
 प्रहृष्टचपुनःपुनः॥ ९॥ पश्येमानमदांपुण्यांप्रणतांतवपादयोः
 यमुनाचंद्रभागीयंइयंप्राचीसरस्वती॥ १०॥ सरयूगंडकीसिप्राजो
 मतीश्वरवाहिनी॥ शोणसंधौतदावेतौअन्याश्चसरितावरा॥ ११॥
 पश्यपश्यमहाभागेतुंगेत्येताःकथंकथं॥ पयोस्तीतपतीपुण्या
 नमतस्तेपदौबुजं॥ १२॥ सस्त्रीनीमरथीपुण्याकवियद्याःसरि
 द्धराः॥ शीताचक्षुर्वदाभज्ञानमंत्येताःपदौबुजं॥ १३॥ द्वारकेतेम
 हापुण्यासुप्रदीपोद्वाःसुरः॥ मांदाकिनामहापुण्याभोगवत्यःस
 रिद्वरा॥ १४॥ त्रैलोक्यवर्तमानानिसर्वतार्थानितेभुवे॥ नमंतिचर

णांभोजंहेत्रतीर्थविरेश्वरि॥ १५॥ पश्यपश्यमयंमुक्तेवाराणसाविभु
 क्षिता॥ सद्रुक्तातेपदांभोजंशिरःस्याध्यायवर्तते॥ १६॥ ऊरुहेत्रंम
 हदिदंनमंतितेपदौबुजं॥ कांतीगयाविशालंचविरजंलुंगतेभु
 वि॥ १७॥ शालग्रामंमहाहेत्रंपततेतवपादयोः॥ विजतेप्रभासेच
 हेत्रंचपुरुषोत्तमं॥ १८॥ मार्गवाहिनीविशान्यानिसर्वहेत्राणिसुद
 रि॥ द्वारकाप्रणमंतिवांनक्त्योऽयंपुनःपुनः॥ १९॥ पश्येमान्माग्रा
 न्सप्तपतितान्त्रतवपादयोः॥ सर्वतार्थसमवेतांश्चहेत्रराजवार
 श्वरं॥ २०॥ पश्यारण्यानिसर्वाणिनिमेषंप्रणतंपुरः॥ धेनुकेचदश
 रणपदंउकारणमर्बुदं॥ २१॥ नारायणसमंपश्यद्वारकेप्रणतांत
 थ्या॥ पश्येमान्यवतान्पुण्यान्प्रणतान्त्रतवपादयोः॥ अयेमेरुश्च

कैलाशसंदराघाः सहस्रशः हिमाद्रिवध्याशेतादिसंशैलाघाप्र
 दर्शिताः ॥ १२३ ॥ नत्पानमंतितेपादोद्धारकेसर्वतोत्रमे। एतेरुषि
 गणाः सर्वेनमंतिसम्पुनः पुनः ॥ १२४ ॥ देवाश्चैत्रतीर्थानि नत्पान
 वां प्रणमंति हि। लोकत्रये तु यत्किंचित्पुण्यं पापप्रनाशनं ॥ १२५ ॥
 तत्सर्वं तव यात्रायां नत्पमानं विराजते। गीतवाद्यप्रघोषश्च न
 त्पमानानि दर्शिताः ॥ १२६ ॥ द्वारके यत्पदैतानि प्रयागादीनि स्मृत
 शः। वाराणसी कुसुमे च प्राञ्जुरवानि सरिद्वरे ॥ १२७ ॥ गंगायाः सा
 गराः शैलान् त्यंति पुरतस्तवा। रुषिदेवगणाः सर्वे जज्ञतो दक्षिण
 मन्त्रिः ॥ १२८ ॥ धन्या न्यन्याति सर्वाणि किं नाव्यवर्णयंतिते। एत
 प्राप्तादिसंसिद्धिमुक्तिनामपि दुर्लभाः ॥ १२९ ॥ नत्पंति द्वारकां प्राप्ताः

॥ १२९ ॥

परमानंदसंप्रदायः ॥ धन्या पुण्यतमास्ते चैनमस्यास्त्रिदिवौकसां
 ॥ १३० ॥ पद्मादयः ॥ इत्येवं वदतस्तस्मै द्वारकादुत्पन्नानसाः। नत्पंते मु
 दितान् च। स्य सर्वेषामन्तिमानदे ॥ १३१ ॥ तीर्थदिपर्वतानां च संला
 यं लिङ्गनादितिः। उवाच ललितो वाचं गौतमी स्य रूपाणिना ॥ १३२ ॥
 भागीरथा प्रयागादीन् हे त्रादीनप्यसर्वशः। द्वारकामधुरालोये
 सर्वान्ति नन्दयत्तदा ॥ १३३ ॥ अथाश्चर्यमश्नुत सर्वानानन्दवर्धने ॥
 प्रावर्त्ततस्तद्वारकाशे गीतवाद्यजयस्वनः ॥ १३४ ॥ गजमानानि पुण्यानि
 हरिश्चण्डे पृथक् पृथक्। अदृश्यत तद्वारकाशे ब्रह्माद्या देवतारका ॥ १३५ ॥
 मन्दैराः स्त्रीगणैः सार्द्धं तथान्यासं मदृश्यत ॥ १३६ ॥ इदं च त्रिदशैः सा
 र्वभौमैः सहैव किं नरे ॥ १३७ ॥ मरुद्विलोकपालैश्च नत्पमानाः सुदर्शिताः

सिद्धविद्याधरा सर्वविष्णुदित्याश्चसंग्रहाः ॥३८॥ नृवाघासन
 कायाश्चनृत्यमानाप्रदर्शिताः ॥ ब्रह्माणं चपुरस्कृत्य सप्तस्वर्गस्थि
 ताः सुराः ॥३९॥ ऊचुस्ते द्वारकादृष्ट्वा ब्रह्मेशानां दयस्तदा ॥ दर्शवि
 द्भ्यः मात्मानो वीक्ष्यान् यो न्यच विस्मिताः ॥४०॥ देवा ऊचुः ॥ सेयं वै
 द्वारका देवी वदते यत्र गोमती ॥ यत्रास्ते नगवान् सस्यं सेयं पु
 ण्या विरजते ॥४१॥ सर्वं सैत्रोत्तमादिव्यास सर्वज्ञार्थोत्तमोत्तमा
 त्वर्गादप्यधिका भूमौ द्वारके यं प्रकारयेते ॥४२॥ एतैश्चक्रती
 र्यं च सुसमितं चक्रवर्द्धिताः ॥ मुक्तिदापापिनालो केनैव देवो
 पि पूजिताः ॥४३॥ प्रह्लाद उच्यते ॥ ब्रह्मादीनां गतान् दृष्ट्वा विस्मिताः
 नारदादयः ॥ सैत्राणि तीर्थं मुख्यानि विस्मितानि सरिद्धरा ॥४४॥

१२२॥

प्रणे मुयुगप सर्वं सर्वाः सर्वाणि सर्वशः ॥ ब्रह्मादीनां तदा दृष्ट्वा य
 त्रयात्रा मनोदराः ॥४५॥ द्वारकां प्रति विप्रैश्च विस्मिता द्वारको क
 सः ॥ दृष्ट्वा देवगणा सर्वं द्वारकां प्रवर्द्धिरे ॥४६॥ गीतवाघाविति
 र्द्योषे नृत्यमाना प्रदर्शिताः ॥ वदंतो जयशब्दं श्रुत्वा सयं तस्मात् प्राय
 त्ति च ॥४७॥ दृष्ट्वा ब्रह्ममदेशानौ द्वारकां प्रीतमानसाः ॥ त्यक्त्वा सिंहा
 सनं रम्यं दंडवत्पतितानुवि ॥४८॥ ब्रह्मेशानौ ततो दृष्ट्वा द्वारकाम
 नि वंदितः ॥ नवाना च ततो दृष्ट्वा द्वारकां प्रति दर्शितौ ॥ श्रेष्ठाश्चैव
 सर्वे न्योऽस्मादहिन्योऽपि सर्वशः ॥ त्यजन्वानत्यजं साक्षात् नगवान्
 विस्मुरव्ययः ॥४९॥ अथोददृश देवशं सस्यं दुष्पविनाशनं ॥ यत्
 दृष्ट्वा नान्महासिद्धिः सर्वेषां नो न विष्पति ॥५०॥ प्रह्लाद उच्यते ॥ इत्येका

ययौ देवी त्रैलोक्यादि संयुता ब्रह्मेशानो पुरस्त्वद्दृष्टे दृष्टमादा
 सर्वे ॥ ५३ ॥ गीतवाद्यैष तां केश्वदेवोपायनपाणयः ॥ प्राप्तावाच
 तदा देवान् ॥ द्वारकादृष्टविक्रं दूला ॥ ५४ ॥ पश्यतां पश्यतां देवाः सो
 यं वै द्वारकेश्वरः ॥ यस्य संदर्शनं प्राप्य मुक्ता नामपि यत्फलं ॥ ५५ ॥
 तदा देवगणाः सर्वे त्रैलोक्यं समन्विताः ॥ पश्चिमातिमुखं दृष्ट्वा
 हं हं शिविनः शनैः ॥ ५६ ॥ प्रणेमुर्गुणं सर्वं प्रहृष्टास्तु नितम्बः ॥
 गीतवाद्यप्रघोषैश्च नृत्यमानाः समंततः ॥ ५७ ॥ जयशब्दैः नमस्तुभ्यं
 गर्जतो हरिनामनिः ॥ ब्रह्मा नवो नवानी च सैर्देवगणामुदा ॥ ५८ ॥
 दृष्ट्वा हं हं प्रणेमुस्ते नक्तोऽथापुनः पुनः ॥ प्रयागादीनि तीर्थानि
 गंगाद्याः सरितो मलाः ॥ ५९ ॥ वाराणसी कुतश्च मुख्या न्यन्यानि

तस्मिन् ॥ सागराः पर्वताः पुण्याः श्रृंगान्याश्चैः सह ॥ ६० ॥ क
 ययो यत्तु गंधर्वक्राधाः सनकादयः ॥ तथा चान्ये च ते सर्वे
 भक्त्या परमया मुदा ॥ ६१ ॥ वीर्यवक्त्रं महाविष्णुः प्रणेमुश्च पुनः
 पुनः ॥ श्रीस्तस्मिन् तस्मिन् तस्मिन् तस्मिन् तस्मिन् तस्मिन् तस्मिन् ॥ ६२ ॥ तदा त
 षां तु सर्वेषां प्रमोदनिःचृतात्मनाः ॥ अर्चयन् सर्वं तीर्थानि स सिद्धिं
 तस्मिन् दर्शने ॥ ६३ ॥ स्नात्वा च गोमती तीरे नो रे चैव माहादधे ॥ चक्र
 तीर्थे तु ते सर्वे तस्मिन् दर्शने लालसा ॥ ६४ ॥ दृष्ट्वा श्रीस्तस्मिन् वक्त्राद्वा
 परमानंदसंप्लुताः ॥ मुच्यन्तः प्रेमवाष्पान् ॥ आत्मानं न परं विदुः ॥ ६५ ॥
 अथ दिव्योपचारैश्च श्रद्धा भक्तिसमन्विताः ॥ कमलासनं संदृष्ट्वा
 श्रीमद्भक्तमष्टजयतु ॥ ६६ ॥ सर्वे तु पयसा स्नाप्य दिव्यैश्चामृत

पंचकैः त्रैलोक्यसंभवैस्तार्थैर्ब्रह्मप्राप्तमनोरथः ॥५५॥ नवश्रा
 यन्नवानाचष्टजयामासतंतदा ॥ इंद्रेदेवगणाः सर्वयोगिनः स
 नकादयः ॥५६॥ रुषयो नारदाद्या मृगंगाद्याश्च सरिदूराः ॥ प्रया
 गादीनि तीर्थानि सागराः पर्वतोत्तमाः ॥५७॥ क्षेत्राणि क्षेत्रमुखा
 नि काशा मुख्याश्च मुक्तिदा अरणायाः श्रमाः सर्वश्रीमन्मूला
 मष्टजयेत् ॥५८॥ श्रद्धया परया न कृत्वा सर्वदुष्टा पृथक् पृथक्
 अमूल्यैर्दिव्यवस्त्रैश्च दिव्यजं धमनुलपनैः ॥५९॥ सुदिव्योन्नतै
 र्भक्त्या महारत्नविनिर्मितैः ॥ दिमाल्यैरनेकैश्च चंदनादिसमुद्
 वैः ॥६०॥ प्रियया श्रात्रुलस्यो वैश्रीमन्मूला मतोषयत् ॥ धूपैर्निर्ग
 जनेर्दिव्यैः कर्पूरैश्च पृथक् पृथक् ॥६१॥ नैवेद्यैर्विविधैर्दिव्यैः पु

१२३॥

ल्पैः कर्पूरवासितैः ॥ सकर्पूरैश्च तांबूलैः प्रियैश्चोपायनैस्तथा ॥
 ७३॥ महामांगल्यकैः सर्वैः ॥ सुदिव्यैर्मंगलात्मिकैः ॥ संस्तवैर्वैष्ण
 वैर्भक्त्या चामरव्यंजनादिभिः ॥७४॥ संपूज्यै तं महाविष्णुं तस्मै
 क्तेराविनशनं ॥ प्रहृष्टाननं सर्वगीतवाद्यप्रदं ॥७५॥ पु
 रतः स्रष्टुं देवस्य अशरोनिः समंविता ॥ ब्रह्माद्या ब्रह्मपुत्राश्च
 ततः सैत्राश्च न कृतः ॥७६॥ ब्रह्मादीन् नृत्यतो वा स्य न गवान् क
 मलेक्षणाः ॥ वारयामास हस्तेन प्रीतः प्रादसुरान् प्रभुः ॥७७॥ श्रीम
 गवान् ॥ नो नो ब्रह्मन्मदेक्षणं नवानि वसुरेश्वरि ॥ क्षेत्राणि सर्व
 तीर्थानि नारदः सनकादयः ॥७८॥ प्रीतो देवतां सम्यगास्मि
 ते वोस्मि विचन ॥ प्रह्लाद उ ॥ तदानीं लिखिते लब्ध्वा सर्वान् प्राप्य

वरानथाभक्त्यापरमयाश्रीमन्महोदधेः प्रदर्शिताः ॥ ७२ ॥ श्रीबृ
 ह्मसंहारादय ऊचुः ॥ प्राप्ताः कामवरोस्मान्निःश्वेतः सपयावि
 नो ॥ साधुसां वयन्पदो नो जं न क्ते नाव्या नयास्तनी ॥ ७३ ॥ श्रीप्र
 ह्लाद उवाच ॥ तथैव पूजयामासरु किमिति सख्यवध्नो ॥ ब्रह्मज्ञाना
 दयः सर्वतीर्थादिनिःप्रदर्शिताः ॥ ७४ ॥ अथ ब्रह्मसंहारादय नो स
 र्वेषां भूवितामिदं प्रह्लादोपरयादृष्टो द्वारकां प्रत्यवोचतु ॥ ७५ ॥
 ७६ ॥ त्रेनुविसर्वतीर्थानां हेत्राणामुत्तमोत्तमा ॥ पर्वतानां यथा
 मेरुः सिंधूनां हारसागरः ॥ ७७ ॥ प्राणो यथा शरीराणो मिन्द्रियाणो
 नु वै पुनः ॥ तेजस्विनां यथा वह्निस्तवानां चैत्यराजते ॥ ७८ ॥ यथा
 ग्राह्यं ताराणां सोमो वायो निष्पां ध्रुवः ॥ एषो प्रकाशपुंजानां य

॥ ७२ ॥

या सूर्यप्रकाशते ॥ ७९ ॥ यथानः सर्वदेवानां महविष्णुर्यमह
 तः ॥ तथैव सर्वतीर्थानां हेत्राणां चैव सर्वशः ॥ ८० ॥ त्रैलोक्येव
 र्त्तमानानां एतेषां मुत्तमोत्तमा ॥ श्रीमत्द्वारवतीपुण्या सूर्यवद्ग
 सतेनुवि ॥ ८१ ॥ यथानः सर्वदेवानां पूज्यो यं नगवान्दक्षितया
 नो वश्वसर्वेषां पूज्यो द्वारकासदा ॥ ८२ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ इत्युक्त्वा सर्वती
 र्थानां हेत्रादीनां च सत्तमाः ॥ अधिपत्यं सुरेशानो द्वारकामनि
 षे चतुः ॥ ८३ ॥ ब्रह्मज्ञानो तथा देवाः प्रजेशादृष्टयो मूलाः ॥ तीर्थानां
 हेत्रराजानां महाराजकरैव च ॥ ८४ ॥ चक्रमहानिषेत्तु द्वारकायाः
 प्रदर्शिता ॥ वादयंतो विचित्राणि वादित्राणि महोसवे ॥ ८५ ॥ दे
 वेऽप्येवामृतैस्तोयैः सर्वतीर्थसमुद्भवे ॥ अथास्मान्महदाश्रयं

रकायादिजोत्तमाः पुण्येष्वाकाशकगंगायादिगङ्गा नोकासा
 धृतैः। अथवासासिदिव्यानिदवावगमनादिरान्॥१३॥ अवि
 तांचंदनैर्दिव्यैर्दिव्यान्नरण्यनृषिताः। एजावक्रिरेपुण्यैः रुत
 कामसमुद्रैः॥१४॥ अथास्मान्मददाश्वयंब्रह्मादीनामुदाव
 दं। तदायतोमहादिव्याः गुरुषाः पार्षदादरो। विष्णुसेनसुनंदा
 घाः घोतयंत्योदिशोदशः। जयशब्देनमः शब्दे वदंतः पुष्प
 वर्ष्णिर्गंगा तवादित्रयोषणानृत्यमानाः प्रदर्षिताः॥ मुकुटे
 ऊडले हरिर्बैजयंत्यादिनृषिताः॥१५॥ अपामाचतुर्भुजापीत
 वस्त्रदिव्यविराजिताः। श्वेतयास्यप्रभास्तत्रदृष्ट्वा ब्रह्ममदेश्च
 रो॥१६॥ नारदंसनकादींश्चमहाभागवतान्कुरुषीन्तेपिता

॥१२५॥

म३

नपिसंद्रष्टुं प्रदर्ष्यगतसंधूचं॥१७॥ ववंदिरेपितेत्योन्यं प्रहृष्टालिङ्ग
 नादिभिः। रुषयोपिचदेवाश्चप्रणेमुर्विष्णुपार्षदान्॥१८॥ नचापि
 द्वारकानाथं श्रीं सस्रसचंदनैः। तं पूज्यमृदया नक्त्या तेश्चैयसवनोद्भवैः
 ॥१९॥ कुमुदैर्विविधैर्दिव्यैस्तुल्यस्याराजचंपकैः। तदुत्पन्नैः फलैर्दिव्यैः
 धूपनीराजनेषु॥२०॥ विविधैश्चैव तांबूलैर्नवाक्षस्रम तोषयत्। श्री
 तस्मानुगताः सर्वे द्वारकायाः प्रदर्षिताः॥२१॥ एजांस्तैस्तवनेचक्रुर्नि
 श्रेयसवनोद्भवैः दिव्यगंधैः फलैः पुष्पैः कुलस्य तस्मात्प्रातये॥२२॥ एवं
 संश्रुजितोस्तैस्तुब्रूते शानादिभिः सुरैः। रुषिभिः सत्रतार्थैश्च ब्रूते शाना
 दिभिः सुरैः॥२३॥ रुषिभिः सत्रतार्थैश्च द्वारकाक्षस्रपार्षदान्महासि
 हासनस्थसाराजतेविष्णुवदत्रना॥२४॥ ततः सागरजैर्दिव्यैर्महा

नीराजनैस्तथा नैवेद्यैर्विधिर्द्विमेस्तांबूलैः समष्टजयन् ॥१७॥ पु
 ष्पांजलिनिःसर्वतेनाजनपरायणाः स्रेत्रेताथ्यदिशानांमहारा
 जस्त्वमाश्वरा ॥१८॥ इतिसर्ववदेतस्तेद्वारकामन्निवेदिरे ॥ ब्रह्मामदे
 श्वरादेवाकुरुष्योविष्णुपार्षदाः ॥१९॥ एतस्मिन्नंतरेविष्टादेवदुदु
 निनिःस्वनाः ॥ अश्रयंतमहाशङ्खश्चक्रवर्त्युष्यवस्त्रयः ॥२०॥ अ
 थस्मिन्महदाश्रयंशृण्वंतुःकृषियुगवाः ॥ कुरुसेत्रं प्रयागं च सव्यं
 दक्षिणपार्श्वयोः ॥२१॥ श्वेतवस्त्रेभनोदोरद्वारकायास्तदादेध ॥ चाम
 रव्यंजनैः शुभ्रैर्वीजिरेपरयामुदा ॥२२॥ अयोध्यां परया नक्षत्रा
 वाराणसीजयस्वने ॥ स्तुवंत्यन्यास्तथान्यापि निसर्वसेत्राणि सर्व
 शः ॥२३॥ ताथानिसरितः सर्वद्वारकायाः पदंबुजं ॥ पश्यंतपरमा

॥१२५॥

नंदलेनिरेदेवमानवाः ॥२४॥ अद्यादुःपार्षदाः विष्णोः अन्यान्येताति
 सर्वत्रा ॥ द्वारकागमनं नृणामतिः स्यात्तस्ययादरे ॥२५॥ ब्रह्मदुयज्ञत
 पोयोगैः सम्यगाराधितो हरिः ॥ प्रदसादेकुरुतेयस्मात्तद्वारकागमनं
 प्रति ॥२६॥ इति श्रीस्कंदपुराणे द्वारकामाहात्म्ये द्वारकानिषेकोना
 मष्टाद्विंशोऽध्यायः ॥२७॥ ॥ प्रह्लाद उवाच ॥ ब्रह्ममहेश्वरानौ भुगं तुं प्रविक्ष
 सु पार्षदौ ॥ द्वारकायाश्च माहात्म्यं दत्तं पित्रुमर्दुतु ॥२८॥ ब्रह्ममहेश्वरा
 ऊचुः ॥ भो नो सेत्राणि ताथानिसरितः सागरादयः ॥ प्रयागादानिकाश्या
 घासर्वते मुक्तिदायकाः ॥२९॥ सर्वेषां तथैराजानां महानघास्त्रियैश्च न
 द्वारकासेवनीया वैरुह्यतां स्वेच्छया बहिः ॥३०॥ प्रापद्वादुः ॥ महेश्वर
 चनेश्वरा सर्वेषां सुसो नवतः ॥ ततः प्रदक्षिणां तत्रा द्वारकां प्रणिपत्य

च॥४॥ श्रावसश्चक्रिरेतत्रहेत्रतीर्थादिद्वितीयाः॥ नागीरथीप्रयागं
 चयमुनाचसरस्वती॥५॥ सरयूगंडकीपुण्याजैतमीश्वरवादिनी
 आघाधसरितःसर्वासिद्धशोणैर्नहोतथा॥६॥ स्थिताउत्तरदिग्भागे
 तीर्थैःपंचाशकोटिभिः॥ लनतःसहस्रसेवायांपश्यतोद्वारकामुदु
 ॥७॥ तथामंदाकिनीपुण्यानदीभागीरथीत्रया॥ महानदानर्मदाच
 सिद्धाघाचीसरस्वती॥८॥ चक्षुर्नद्रातथासीतातथान्यापापनाशि
 नी॥ वर्ततेश्वरदिग्भागेतीर्थैश्चषष्टिकोटिभिः॥९॥ पयोष्णीतपती
 पुण्याकालिंदीसरयूतथा॥ गोदावरीमहाभागाभीमासहस्रनदी
 तथा॥१०॥ कावेरीप्रमुखापुण्याःअन्याश्चैवाधनाशिनी॥ सतीर्थस
 हिताभक्त्यानचनवतिकोटिभिः॥११॥ स्थितादक्षिणदिग्भागेद्वार

कासेवनोसुकाः॥ क्रीडंतिगोमतीतीरैर्नीरेचसहस्रसंनिधौ॥१२॥ स
 प्रदीपेषुयासंतितथान्यात्रसरिद्वारासागराश्चतथासप्तपश्चिमा
 यांदिशिस्थिता॥१३॥ क्रीडंतिचक्रतीर्थैर्वैतीर्थैश्चतकोटिभिः॥
 पर्यंतिचमुदुःसहस्रपश्चिमानिमुखस्थिता॥१४॥ विदिशसुचस
 र्वसुतीर्थसरव्यानविधतेपुष्करादीनितीर्थानिश्रीशैलंविरजंग
 यां॥१५॥ तैश्चकोटिभिस्तार्थजैर्मत्पुदधिसंगेभ्योवसंतितित्यसेवा
 यांसोसवानिद्विजैतमाः॥१६॥ वाराणसाश्चवेतीवासेवितेश्वरदि
 वस्थिताः॥ आग्नेयांदिशिकांतीचक्षुर्नद्रासिणमथुरास्थिताः॥१७॥ तैश्च
 त्पोऽस्थितामायाश्चयोध्यापश्चिमस्थिता॥ वायव्यांचक्षुर्नद्राश्च
 यागंचतथोत्तरे॥१८॥ शैवसेनालिङ्गानोर्गैर्द्वियायांपुरुषोत्तमं॥

अग्नेयांच नृगुहं प्रभासदक्षिणे स्थितं ॥ ११ ॥ श्रीरंगं राक्षसेनागे
 लोददंडं त्रयश्चिमे । नारसिंहा निवायये कोका मुखं त्रु उत्तरे ॥
 १२ ॥ कोमा हारेणु कांदा निशाक्तेयानि चक्षुस्तशः । सेत्रराजाधि
 सर्वाणि यथास्थाने वसंति हि ॥ १३ ॥ उत्तरे चैव सौराणि गाणप
 त्यानि हस्तशः । सेत्रराजादि सर्वाणि यथास्थाने वसंति हि ॥ १४ ॥
 धेनुकं नैमिषारण्यं दंडुकं सैधवं तथा । देशारण्यं मर्बुदं च तरना
 रायणाश्रमे ॥ १५ ॥ यथादिशो वसंति स्म द्वारकायाः समंततः । म
 र्वादिपर्वतासौ म्याद्वारका सेवने सुकाः ॥ १६ ॥ वैलाशाद्याश्च इ
 शान्यामिंदियायां हिमालयः । श्रीकैलाशाश्च अग्नेयांसिंहादि
 प्रमुखस्तथा ॥ १७ ॥ दक्षिणे रामगिरि यधामंदं द्रुष्य नादयः ॥ १८ ॥

॥ १२ ॥

ये च पुण्यशैलाश्च सर्वलोकप्रमानसाः ॥ १९ ॥ द्वारकापरितः संति प
 र्युपासंति ते नृदे । पर्यंति हस्तश्चक्रादुपरिमानंदनिर्वृताः ॥ २० ॥ द्वा
 रकाभिमुखैरेते परितः सुर्यं किंति । विराजते यथावत्तः दलिः
 सुकलिकाश्च ॥ २१ ॥ तीर्थादिपर्वताश्चैव तथा सिंहासनस्थिताः ।
 द्वारकाप्रभया विष्णु राजते पार्श्वे र्यथा ॥ २२ ॥ तीर्थं हेत्रादिनिस्त
 त्रपरितः परिवारितं । रा राजद्वारका च द्रोण्यादि वैर्महादिनिः ॥ २३ ॥
 प्रथमावरणं तावत्त्वांमते सनकादिनिः । प्रजेभ्यै श्रद्धिता ये दृती
 यं देवनायकैः ॥ २४ ॥ चतुर्थं रुषिसिद्धानां गंगादीनामनुत्तमं । षष्
 मावरणं तीर्थं प्रयागपुष्करादिनिः ॥ २५ ॥ काश्याद्याः सर्वतीर्था नि
 विशाला विरजंगया । अष्टमं हेत्रं मुख्याधेनं वमं पर्वतादयः ॥ २६ ॥

अरण्ये मृगमैत्र्यापिसागरे मृद्धिजे त्रमा देशमा वरणां प्रोक्तं मे
 वादिपर्वतो त्रमे ॥३५॥ एवं साधारका पुण्या महासिंहासनस्थि
 ता आवरणे मुनेः पुण्ये द्वारका शोचते सदा ॥३५॥ विबुधमस्ता
 प्रविश्यंति दृशा वरणा संयुताः मानवा मृगयिह स्तस्य ह्यपयाघा
 पि केचन ॥३६॥ एतैरावरणे युक्तां द्वारकां ये स्मरेति च । सर्वपाप
 विनिर्मुक्ता योति विष्णे परपदे ॥३७॥ एवं ब्रह्मादयो देवा रुषयः स
 नकादयः । हेतुर्तथादिनिर्युक्ता मन्यैः पुण्यतमैर्युता ॥३८॥ द्वारका
 यो स्थिताः सर्वज्ञस्स सेवनतत्पराः । श्रद्धया परयान्तक्या कन्यारा
 शि स्थिते गुरौ ॥३९॥ नदंति द्वारका गवाहं ह्युतां तदनुज्ञया । स्व
 स्थानानि ययुः स्वांशैः शशां सो द्वारकां प्रियं ॥४०॥ गच्छंति ते मयेति

॥३२॥

कि

... ॥३५॥ एवं साधारका पुण्या महासिंहासनस्थि
 ता आवरणे मुनेः पुण्ये द्वारका शोचते सदा ॥३५॥ विबुधमस्ता
 प्रविश्यंति दृशा वरणा संयुताः मानवा मृगयिह स्तस्य ह्यपयाघा
 पि केचन ॥३६॥ एतैरावरणे युक्तां द्वारकां ये स्मरेति च । सर्वपाप
 विनिर्मुक्ता योति विष्णे परपदे ॥३७॥ एवं ब्रह्मादयो देवा रुषयः स
 नकादयः । हेतुर्तथादिनिर्युक्ता मन्यैः पुण्यतमैर्युता ॥३८॥ द्वारका
 यो स्थिताः सर्वज्ञस्स सेवनतत्पराः । श्रद्धया परयान्तक्या कन्यारा
 शि स्थिते गुरौ ॥३९॥ नदंति द्वारका गवाहं ह्युतां तदनुज्ञया । स्व
 स्थानानि ययुः स्वांशैः शशां सो द्वारकां प्रियं ॥४०॥ गच्छंति ते मयेति

स्मविद्युद्धारिकोपुनः॥ श्रीसंस्कारकानाथंरुक्मिणीश्रद्धयापुनः॥
 ४१॥ गोमतीचक्रतार्थंजुगोमत्युदधिसंगमं॥ दारवतीमशक्ता
 निगंगाद्याशैवतस्मशः॥ ४२॥ सत्रादीनिचान्यानिदृष्टानवपु
 नःपुनः॥ त्वांशकैश्चयुस्तानिगंगाद्याशैवतस्मशः॥ ४३॥ पुन
 शैतानिसर्वाणिकन्याराशिस्थितेगुरौ॥ आयांतिधारकादृष्टुंबू
 द्याशैवदर्षिताः॥ ४४॥ एवमद्वुतमादात्म्यंधारकायामुनीश्वराः॥
 सर्वेषांहेत्रतीर्थानांमहापापविदादकं॥ ४५॥ वर्णानामाश्रमा
 णंचपतितानोचसर्वशः॥ महापापदरेषोक्तंमहापुण्यविवर्ध
 नं॥ ४६॥ अत्युग्रपापराशीनांदादस्थानंप्रकीर्तितं॥ दारकागम
 नेविशःकिंपुनर्धारिकोसदा॥ ४७॥ विशेषेणतुविशेषःकन्यरा

॥ ४७॥

शिस्थितेरवौ॥ ब्रह्मादयोपिदृश्यंतेतत्रतीर्थादिसंयुताः॥ ४८॥ तन्मा
 दात्म्यंमहद्ध्येवेवक्तुंकेनात्रशक्यते॥ इतिश्रीधारकासादात्म्येस
 त्रविशेषध्यायः॥ ४९॥ प्रकादउ॥ पुनश्चैतानिसर्वाणिसिंदराशिस्थि
 तेगुरौ॥ आयांतिधारकादृष्टुंब्रह्माद्याशैवदर्षिताः॥ ५०॥ एवमद्वुत
 मादात्म्यंधारकायामुनीश्वराः॥ सर्वेषांहेत्रतीर्थानांमहापापवि
 दादकं॥ ५१॥ सत्यंसत्यपुनःसत्यंनानृतेममनापितं॥ ससंदृष्टपुनः
 सर्वपुनातियापिनोदिसः॥ ५२॥ प्रतिवर्षंप्रकुर्वेतिधारकागमनेन
 रातेषांपादजःसृष्ट्वादिवेयांतेवपापिनः॥ ५३॥ वर्णानामाश्रमा
 णंचपतितानोविशेषतः॥ महापापदरेषोक्तंमहापुण्यविवर्धनं॥
 ५४॥ अत्युग्रपापराशीनांदादस्थानंयथास्मृते॥ विशेषेणतुविशेषः

सिंदरात्रिस्थितेगुरौ॥१॥ब्रह्मादयोपिदृश्यंतेयत्रतार्थादिसंयु-
 ताः॥संस्पृष्टपुनःसर्वपुनातिपापिनांदिस॥३॥गोमतीतीरं
 तानांस्सर्ववक्त्रावलोकितानां॥दर्शनात्पातवैतेषांयातिजन्मना-
 तार्जितं॥४॥इतिहासेचपूर्वोक्तंश्रूयतांमुनिपुंगवाः॥दिलीपक-
 षिसंवादंपरमाश्चर्यवर्धनं॥५॥काश्यास्तुवज्रलेपोदिनवृत्तित-
 सव्ययोदतिप्रयागादपिअथादिदिलीपोवाक्यमब्रवीत्॥६॥
 दिलीपउवाच॥वज्रलेपस्तुकार्योवैसुधोरोयत्रनश्यति॥संस्त-
 शोप्यमहापुण्यंप्राप्ययत्रतदस्तिवै॥नप्ररोदंतिपापानियस्मिन्
 देत्रेद्विजोत्तमाततस्तेत्रंकथ्यतांपुण्यंत्रिलोकांयदिवर्तते॥७॥
 वसिष्ठउवाच॥वाराणस्यांयतिःकश्चित्त्रिदेउमोक्षधर्मवित्॥जपनशा-

॥१३॥

स्वार्यमध्येतुगायत्रीचसमादितः॥१३॥कतत्रकाचिसमायाता-
 युवतीगजगामिनी॥तीरेसंस्थाप्यवासांसिगंगायाःप्रमत्तांतये॥
 ॥१४॥नज्जातंवीह्यकीडंतांयतिर्मदनशूरितः॥देवादिभिरंसितो-
 मार्गात्तैश्चैरण्याःप्रागमोदितः॥१५॥मनसाकामयामाससापि-
 तेतरुणंयति॥तयोश्चसंगतिस्तत्रसंजातापापकर्मणा॥तयाविमो-
 दितःसद्यस्तमेवानुससारसः॥तमीत्येवाचयामासन्यायतोऽन्या-
 तोधनं॥१६॥वाराणस्यांदिनस्त्यक्तःशृंगलस्यप्रतिग्रहः॥स्नानदी-
 नोऽमुक्विपापोरात्रौचौर्येणवर्तते॥१७॥कस्मिन्कालेदुराचारे-
 भार्यायामुवनेगतः॥ददर्शप्रमदातत्रमातेगीमदिरेहृणां॥१८॥
 तस्याप्रथमतारुण्यंस्पृष्ट्वापूर्वपापानां॥वनेपिनिर्जनेतस्मिन्

मातंगीसंगदूषितः॥२०॥ तथासदान्नयानादिभूतवान्यापमोदितः॥
 अश्रुतिपुरयोपाकं गोमांसं पापलंपटः॥२१॥ तद्देहिनिधने प्राप्ताः
 पापात्मा सर्वनरकः॥ वाराणसीप्रजावेन न प्राप्नोते रक्तदा॥
 २२॥ किंचुतत्रहंतं पापं तद्भुजं सुदारुणं॥ मृदुसंसर्गदोषेण जा
 तोसौ क्रूरयोनिषु॥२३॥ वक्व्याघोरगम्भानमृगालमृकरादिषु
 दुरतायातनां प्राप्ताश्चर्मलेशं न विंदति॥२४॥ एवजन्मसदस्त्रैस्तु
 नांतः स्यात्पापकर्मणः॥ मातंग्यासंगते पापं न नश्ये तयुगायुतैः॥
 २५॥ ततोसौ सप्तमे जातः शशकीवाप्तजन्मनि॥ तथासौ राक्षसा
 जातः पापात्मा सर्वनरकः॥२६॥ प्राणिनो नश्यन् सर्वान्संप्रा
 प्तो विध्यपर्वते॥ अस्माननेतरं नाव्यं सकलाश्च मद्भुते॥२७॥ मृ

॥२२॥

द्रुसंगजपापेन नार्यापि क्षमियोनिना॥ अनंतदुःखदाघोरापुन
 पुनरवाप्यसः॥२८॥ मातंगीसंगपापानां फलं ह्यतिजुगुप्सितं यु
 गायुतसदस्त्रैस्तुभो ह्यमाणं सुदारुणं॥२९॥ अथाश्रयमनूत
 त्रदिलापश्च यतां मदत्तः॥ अलौकिकं च विंध्यादौ सर्वेषां विस्मया
 वदं॥३०॥ दृष्ट्वा दारवती कश्चित्कृष्णवक्त्रं सुशोभनं॥ गोमतीतीर
 एतस्तु विध्यं प्रापः सयाधिकः॥३१॥ मात्रो ह्यस्य प्रसादस्य स्तब्धेन
 वा प्रदर्शितः॥ प्रयास्य स्वर्गदंतं तत्र ददर्श पिप्पिराक्षसं रौक्षसे क्रूरव
 र्माणं दृष्ट्वा न हि त्रुमागतं॥ यदिष्टं प्राप्नोति युक्ता नाकं पन्नस्य पा
 यिकः॥३२॥ तत्पुद्गलनिमात्रेण वज्रलेपः सुदारुणः॥ वाराणसीस
 मुद्भुतो न स्मसाद वक्ष्यामि॥३३॥ जन्मकोटिशतेनापि दुःखभागेन

नक्षयः। तत्पापपर्वतोदग्धः। तस्मात्पाथिकदर्शनात्॥३५॥ दग्धेयकू
 रभावेयधनैर्मुक्तोयथाशशा। रेजेपुण्यप्रकारेन तस्मात्पाथिकदर्श
 नात्॥३६॥ ततोन्निमुखमन्येत्यद्धारकापथिकमुदा। ननामश्रद्धया
 मोतदर्शनमदोसवः॥३७॥ नवायविस्मितः प्रादञ्चदोमेतवदर्शनात्
 गतोद्वारतमोभावः प्राप्तासंसिद्धिरुत्तमा॥३८॥ कस्माच्चमागतो नद्व
 भावः किंतेवेदराः। वज्रलेपस्तु कार्यावेदग्धस्तेदर्शनादनु॥३९॥ व
 सिष्टउ॥ इत्येवराक्षसेनोक्तं क्वा तस्मात्पाथिकः। विस्मयं परमाय
 नः प्रादतेर्दृष्टमानसः॥४०॥ पाथिकउ॥ श्रामद्धारवतो दृष्ट्वा ह्यायतो
 स्म्यचराक्षसः। वज्रलेपदरोस्माकं प्रभावः तस्माद्दर्शनात्॥४१॥ गोम
 त्यांयसस्तस्मात्पापश्रेष्ठस्सुखोबुजः। ससर्वानुद्धरेत्यापादपित्रैलो

क्यदादजात्॥४२॥ वसिष्टउवाच॥ इत्युक्तोराक्षसोद्गृह्यः शुद्धात्मा
 नक्षिसंयुतः। नवातेदक्षिणं त्रयां संप्राप्तोद्धारकांतदा॥४३॥ गोम
 त्यां स्वतनुं सवा प्राप्नोसौवेस्संयदेः सूर्यमानः सुरेशाने गंधर्वैः पु
 ष्यवृष्टिभिः॥४४॥ इच्छेमदाप्रभावोस्माद्धारकायाः प्रकीर्तितः। नप्र
 रोदंतिपापानियस्या पाथिकदर्शनात्॥४५॥ द्वारकायां बुकिंवाच
 नप्ररोदंतिपातकं। दादेदोपिपापीनां विस्तुनास्थायितो भुवि
 ॥४६॥ इत्येतक्थितं राजन्यत्यृष्टो देवयानघ। सर्वक्षेत्रात्तमंक्षे
 त्रं वज्रलेपविनाशने॥४७॥ प्रह्लादउ॥ वसिष्टेनोदितं श्रुत्वादिनी
 पोद्गृह्यमानसः। द्वारकाक्षेत्रराजवंजावासविस्मयंययौ॥४८॥ य
 यौ द्वारवती राजदेवदेवस्ससादरात्। तस्माद्दृष्ट्वा परांसिद्धिं संप्रा

प्रोदेवमंदिरे ॥४॥ इति श्राद्धारकामादात्म्ये अष्टविंशोऽध्यायः ॥४॥
 प्रह्लाद उवाच ॥ अहो हे त्रस्यमादात्म्यं समतादृशं योजनं । दिवि स्थि
 यत्र पश्यंति वसवो नैव च त्रुजान् ॥१॥ अहो हे त्रस्यमादात्म्यं
 दृष्ट्वा नित्यं च त्रुजान् । धारका वासिनः सर्वान् नमस्यंति दिवौकसं ।
 २॥ अहो हे त्रस्यमादात्म्यं मृण्वेत्तुं रुषयो मत्वा । मुक्तिं नेच्छंति तत्र त्वा
 हस्यसेवासदो सवाः ॥३॥ अहो हे त्रस्यमादात्म्यं त्रैलोक्योपरि रा
 जते यथा पश्य रुषयो देवाः वर्तंति घापि पंडिताः ॥४॥ सर्वज्ञा अप्स
 र्वज्ञा धारकामदं वार्षते । ब्रह्मेशानादिवेधां द्विः सस्ये यत्र सदा स्ति
 तः ॥५॥ अपि कीटयतं गाघाः पेशवो यस्य सृषाः । विमुक्ताः पापि ॥१३४॥
 नः सर्वे धारकायाः प्रभावतः ॥६॥ विपुनर्मानवानि त्वं धारकायां

वसंतिये । सो सवाहस्य देवस्य सेवायां विजितेन्द्रियाः ॥७॥ या गतिः
 सर्वजंतूनां धारका पुरवासिनां । सा गतिरुच्चैः तान् नृनान् नृनां नृद
 रतसां ॥८॥ हे त्रैलोक्यः सर्वतीर्थेभ्यो धारकायाः प्रशस्यते । वासः स्थानि
 यतस्तत्र सदा तिष्ठंति सादरं ॥९॥ सर्वेषु हे त्रैलोक्ये पुवसतां वर्षको
 टिभिः । तत्फलं निमिषार्धेन धारकायां दिने दिने ॥१०॥ धारकायां दुतं
 जशं दत्तं यच्च तपः कृतं । सर्वकोटिगुणं विप्राश्च न ते हस्यसंनिद्धे ॥११॥
 धारकायां स्थिताः सर्वे नरानां यश्च त्रुजः । श्राहस्यस्य सदा प्रेम्णा द
 ष्टव्या पार्षदोत्तमाः ॥१२॥ धारका वासिनः सर्वान् नयः पश्येत्पार्षदोत्त
 माः । सत्यं सत्यं द्विजः श्रेष्ठः सस्यस्यातिप्रियो न वेत् ॥१३॥ सत्यं स
 त्यं पुनः सत्यं नान्तं नमनापितं । धारका वासिनः सर्वे नरानां यश्च

उर्जुजाः ॥४॥ द्वारकावासिनः सर्वान्देवबुधाविपश्यति सत्यं स
 त्पदिजश्रेष्ठाः सस्तेन विदूषितः ॥५॥ द्वारकावासिनो ये वै निंदति
 पुरुषा धर्माः स सप्तपाविहोनास्ते पतन्ति दुःखसागरे ॥६॥ जयते न
 भृशं त्रस्ता मूलाग्रारोपिता म्बिरः कर्त्तितास्ता उता ते वै मूर्खिता पुनरु
 चिताः ॥७॥ चादित्रादिजयंतस्त्वं वदंतोऽपि विघातिताः स्मारयंत जयं
 ते न सर्वपापं सुदारुणं ॥८॥ जयंत उ॥ किं स तं मे द नो ग्ये वीय त्यापं
 च सुदारुणं सर्वपुण्यफलं लब्ध्वा द्वारकावासमुत्तमं ॥९॥ द्वारकावा
 सिनां निंदा मदापापाधिका ध्रुवं न निवर्त्तत तत्पापं आग्नेयं पराम
 श्वरी ॥१०॥ अतः सस्ते जया सर्वान् विभुदास्ते वदाम्यदे वैस्त्वानां
 च निंदाया फलं भुक्त्वा सुदारुणं ॥११॥ ततस्त्वुद्धारकायां वै पुण्यं जन्म

॥१३५॥

न विष्यति सस्ते प्रतोष्य संसिद्धिं न विष्यति सुदुर्लभा ॥१२॥ तस्मात्त
 दुज्यतां पापं जातं वैस्त्वनिंदनात् तत्रत्यां नां प्रभुर्नैव यमदे इम
 दे श्वरः ॥१३॥ प्रह्लाद उ॥ तस्मात्तद्धारवती गवापश्य सर्वाश्च उर्जुजान्
 संसेव्यो न गवान् सस्ते सर्वपापप्रतिदायकः ॥१४॥ अतो विशाः सदा
 पूज्या द्वारकावासिनो जनाः दत्तमन्त्राणुमेतेषां तदक्षयफलं भवे
 त् ॥१५॥ गोमती तीरमाश्रित्य द्वारकायां प्रयच्छति यत्र किंचिच्च धनं
 विशाः श्रूयतां तत्फलोदयं ॥१६॥ देम नारदे सेस्त्रे सुरविवा रे रविग्र
 हे कुरुते त्रेयदा प्रोतिग जा श्वरपदानतः ॥१७॥ सहस्रगुणितं य
 स्मा सत्यं सत्यं मयोदितं देम माषाई दनेन द्वारकायां सर्वदा ॥१८॥
 द्वारकायां भुयः कुर्यादन्नदानं ससागरा तेनेष्टं कुरुति सर्वदेत्ता

नृत्तशतसंख्यया ॥ पञ्चाणां चैव पुष्पाणां नैवेद्यं सिक्थ संख्याया ॥ ३२ ॥
सूरदेवस्य प्रजाया अने गुण संख्याया ॥ ३३ ॥ अन्नदाने तु यत्तु यत्तु
तद्धारकायां तत्तत्फलं न शक्तावक्तुं सर्वथा पितृना शेषमिदं
रे ॥ ३४ ॥ ब्रह्मणः सत्रियो वैश्वः मृदोऽप्यधस्तथा तयः नारीवाधार
कायां वै नक्त्या वा संकरोति यः ॥ ३५ ॥ य एषा संघे करान्निवसे
द्यः समाहितः तस्यापि सकलां सिद्धिं मते सा युज्यमाना भूयात् ॥ ३६ ॥
इति श्री धारकामाहृत्ये धारकामाहृत्यवर्णने नामाध्यायः ॥ ४ ॥
॥ ४ ॥ श्रीरत्न ॥ लेखक पाठकयोः शुभमस्तु ॥ श्रीगोपीजनवध्वने ॥ १३५ ॥
जयतु ॥ ४ ॥ ४ ॥ ४ ॥ ४ ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥